

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

Tarptautinių santykių ir diplomatijos magistro programa

TAURAS RUTKŪNAS
II kurso studentas

**PIETŲ KAUKAZO SEPARATISTINIŲ KONFLIKTŲ
VEIKSNYS RUSIJOS FEDERACIJOS UŽSIENIO POLITIKOJE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: doc., dr. L. Bielinis

Vilnius, 2007

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Rutkūnas T. Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų veiksnys Rusijos Federacijos užsienio politikoje: Tarptautinių santykių ir diplomatijos programos magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas doc. dr. L. Bielinis. – V., 2007. – 82 p.

Reikšmingi žodžiai: Destabilizacija, konfliktų išaldymas, separatizmas, separatistiniai konfliktai, taikus konfliktų suregulavimas.

Šiame darbe nagrinėjamas Rusijos vaidmuo Pietų Kaukazo separatistiniuose konfliktuose, analizuojant kryptingos Rusijos politikos faktorių šių konfliktų ištakose, separatistinių darinių kariniuose konfliktuose su Gruzija ir Azerbaidžanu bei Rusijos politiką separatistinių konfliktų išaldymo laikotarpiu. Darbe bandoma atsakyti į klausimus, kiek įtakos konkrečių separatistinių konfliktų Pietų Kaukaze vystimesi turėjo Rusijos pasirinkta Azerbaidžano ir Gruzijos išlaikymo Rusijos įtakos sferoje taktika, kokios svarbiausios Rusijos taktinės klaidos, lėmusios palaipsni ir ilgalaikį šių šalių gravitavimą link Vakarų bei kokia galima tolesnė Rusijos reakcija mėginant sureguliuoti Pietų Kaukazo separatistinius konfliktus.

Darbe apžvelgiamos tiek karinės, tiek ir taikios separatistinių konfliktų Pietų Kaukaze suregulavimo perspektyvos, bandant įvertinti kiekvieno scenarijaus realumą bei galimybes jį pritaikyti praktikoje. Analizuojant atskirų separatistinių konfliktų tolesnio galimo vystimosi perspektyvas, pateikiami patys realiausi šių konfliktų efektyvaus išsprendimo receptai.

Turinys

Įvadas.....	3
1. Separatistinių konfliktų Pietų Kaukaze priežastys ir charakteristika	
1.1. Separatistinių konfliktų prigimtis ir pagrindinės jų kilmės priežastys.....	7
1.1.1. Kalnų Karabachas.....	9
1.1.2. Abchazija.....	13
1.1.3. Pietų Osetija.....	17
1.2. Rusijos interesai Pietų Kaukazo regione.....	21
2. Rusijos vaidmuo Pietų Kaukazo separatistiniuose konfliktuose.....	26
2.1. Rusijos taktika separatistiniuose konfliktuose Gruzijoje.....	28
2.2. Rusijos taktika Kalnų Karabacho konflikto atžvilgiu.....	30
2.3. Galimos Rusijos politikos taktinės klaidos separatistiniuose konfliktuose.....	32
3. Karinių priemonių panaudojimo galimybės Pietų Kaukazo separatistinių sureguliuojime	
3.1. Karinių ir nekarinių konfliktų sureguliuojimo priemonių santykis tarptautinėje praktikoje.....	35
3.2. Galimo jėgos panaudojimo tikimybė Pietų Kaukazo separatistiniuose konfliktuose bei galimų Rusijos atsakų scenarijaus analizė	
3.2.1. Kalnų Karabachas.....	37
3.2.2. Abchazija ir Pietų Osetija.....	44
4. Taikios Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų sureguliuojimo paieškos	
4.1. 2004 m. Adžarijos problemos sureguliuojimo modelio pritaikymo galimybės taikiai sprendžiant Abchazijos ir Pietų Osetijos separatistinius konfliktus.....	48
4.2. Taikaus konfliktų sureguliuojimo scenarijai.....	51
4.2.1. Ilgalaikio konfliktų iššaldymo perspektyva.....	52
4.2.2. Separatistinių regionų taikaus grįžimo į Azerbaidžano ir Gruzijos sudėtį galimybė.....	54
4.2.3. Separatistinių konfliktų išsprendimas šių regionų juridinio suvereniteto įteisinimu.....	55
4.2.4. Kosovo nepriklausomybės precedento įtaka Pietų Kaukazo separatistinių darinių atsiskyrimui.....	56

4.3. Atskirų separatistinių konfliktų taikaus sureguliojimo perspektyvos	
4.3.1. Kalnų Karabachas.....	59
4.3.2. Abchazija.....	64
4.3.3. Pietų Osetija.....	68
Išvados.....	71
Summary.....	73
Priedai.....	74
Šaltinių ir literatūros sąrašas.....	79

Ivadas

Viena skaudžiausių problemų, kurias paveldėjo atskiros postsovietinės erdvės valstybės, subyrėjus Tarybų Sąjungai, yra separatistiniai konfliktai, pareikalavę ne tik nemažai žmonių aukų, tačiau ir iki šiol destabilizuojantys padėtį atskiruose regionuose bei sukuriantys vadinamąsias „juodąsias skyles“ – nestabilumo, šešėlinės ekonomikos, prekybos narkotikais ir žmonėmis židinius postsovietinėje erdvėje.

Konkrečios magistro darbo temos pasirinkimą lėmė Pietų Kaukaze vykstantys politiniai procesai, ypač suaktyvėję po 2003 m. „Rožių revoliucijos“ Gruzijoje, savotiškai atšildę „iššaldytus“ konfliktus ir įnešę papildomo stimulo į jų sprendimų paieškas. Taip pat būtina pažymėti, kad ši problematika tampa itin aktuali artėjant Kosovo statuso tarptautiniams svarstymams, kas neišvengiamai siejasi ir su Pietų Kaukazo separatistiniais konfliktais, kadangi pastaruosius vienija itin daug bendrų panašumų, todėl galima prognozuoti, kad Kosovo klausimo išsprendimas gali tapti katalizatoriumi ir Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų vystimosi eigai. Antra, pasirinkto magistrinio tyrimo objekto analizė leis kur kas išsamiau įvertinti vieną iš Rusijos politikos svertų vykdant jos užsienio politiką. Tai yra pakankamai aktualu žinant, kad aptariamoms nepripažintų separatistinių regionų problemos tiesiogiai susisieja su į Europos Sąjungos kaimynystės politiką įtrauktu Pietų Kaukazo regionu, kuris taip pat labai svarbus tiek visos Europos Sąjungos, tiek ir Lietuvos, deklaruojančios pasiryžimą perduoti savo integracijos į Euroatlantines struktūras patirtį bei skleisti demokratijos vertybes šiame regione, geopolitiniams interesams. Trečia, būtina nepamiršti, kad naujoji Lietuvos užsienio politikos koncepcija Kaukazo regioną deklaruavo vienu iš Lietuvos užsienio politikos prioritetinių regionų¹, ką patvirtina ir konkretūs valdžios institucijų veiksmai, ieškant dialogo su Pietų Kaukazo valstybėmis bei deklaruojant Lietuvos politinius ir ekonominius interesus Pietų Kaukaze. Šiuo atveju, magistro darbas gali atlikti taikomojo pobūdžio funkciją, pateikiant konkrečius separatistinių konfliktų sureguliuavimo scenarijus, kas galėtų prisidėti ir prie Lietuvos pasiūlymų Užkaukazės šalims padedant šioms ieškoti tinkamiausių konfliktų sprendimo kelių.

Tyrimo objektas. Magistro darbas „Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų veiksnys Rusijos užsienio politikoje“ skirtas nagrinėti Užkaukazėje tebevykstantiems Kalnų Karabacho, Abchazijos ir Pietų Osetijos separatistiniams konfliktams, sąmoningai atribojant beveik analogišką pastariesiems Padniestrės konfliktą, bandant išvengti kartojimosi ir nuorodų į 2005 m. VU TSPMI sėkmingai apgintą magistro darbą „Padniestrės konflikto priežastys ir galimi sprendimo būdai“. Tokiu būdu, magistro darbas tampa natūralia tąsa kompleksiskai nagrinėjant

¹ Laikinojo Prezidento A.Paulausko kalba Vilniaus universitete „Naujoji Lietuvos užsienio politika“ <http://paulauskas.president.lt/one.phtml?id=4994> [Žiūrėta 2006 05 13]

postsovietinės erdvės separatistinius konfliktus, atskleidžiant jų dėsningumus ir ieškant kompleksinių šių problemų efektyvaus sprendimo kelių bei prognozuojant tolesnius galimus separatistinių konfliktų vystimosi scenarijus. Šiuo atveju, magistro darbo temos pavadinimas apibūdina ir dar vieną šio tyrimo objektą, t.y. konkrečios Rusijos įtakos šių konfliktų vystimuisi analizę.

Tyrimo tikslas. Pakankamai ilgai įstrigęs nepripažintų politinių darinių tolesnio klausimo svarstymas leidžia daryti prielaidą, jog ilgalaikių konfliktų nesprendimu suinteresuotos jėgos iš šalies dirbtinai stabdo galimas taikaus konfliktų sureguliuojimo iniciatyvas, ir ši prielaida natūraliai suformuluoja pagrindinį tyrimo tikslą – atskleisti Rusijos, kaip dominuojančios postsovietinėje erdvėje valstybės, vaidmenį bei interesus atskiruose darbe nagrinėjamuose postsovietiniuose separatistiniuose konfliktuose. Taip pat darbui keliamas taikomasis tikslas – išnagrinėjus konkrečių separatistinių konfliktų specifiką, pateikti galimus šių konfliktų sureguliuojimo modelius, kurie ateityje galėtų būti pritaikyti sprendžiant minėtus konfliktus.

Tyrimo uždaviniai. Nurodyti magistro darbo tikslai lemia, kad darbe bus siekiama nustatyti tiesioginį ryšį tarp Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų ir konkrečių Rusijos užsienio politikos veiksmų, prisidėjusių prie šių konfliktų inspiravimo, dabartinės būklės bei galimos tolesnės vystimosi eigos. Darbe siekiama išanalizuoti karines ir taikias separatistinių konfliktų sureguliuojimo perspektyvas, taip pat analizuojant ir analogiškų arba labai panašaus pobūdžio separatistinių konfliktų Kosove ir Adžarijoje atvejus, ieškant galimų jų sprendinių panašumų, bandant juos pritaikyti minėtiems Pietų Kaukazo konfliktams.

Tyrimo hipotezė. Kadangi visa įvykių, susijusių su separatistinių konfliktų vystimuisi seka neišvengiamai rodo aiškia Rusijos įtaką šiems konfliktams, tai natūraliai padėjo suformuluoti ir pagrindinę magistro darbo hipotezę, teigiančią, jog postsovietiniai Pietų Kaukazo separatistiniai konfliktai buvo tiesiogiai inspiruoti atitinkamos Rusijos politikos, todėl efektyvus jų išsprendimas taip pat neįmanomas be Maskvos dalyvavimo.

Tyrimo metodai. Magistro darbas grindžiamas analitiniu aprašomuoju metodu, vertinant mokslinėje literatūroje ir kituose šaltiniuose analizuojamus klausimus, susijusius su tyrimo objektu. Apibendrinimo metodu bus naudojamosi darbo pabaigoje, apibendrinant, sisteminant prieš tai gautus literatūros analizės tyrimo duomenis bei formuluojant konkrečius pasiūlymus efektyviam separatistinių konfliktų sureguliuojimui.

Tyrimo struktūra. Magistro darbą sudaro keturios struktūrinės dalys. Pirmojoje pateikiamos bendros separatistinių konfliktų kilmės priežastys bei konkrečių Pietų Kaukazo separatistinių regionų specifiką bei apibūdinami pagrindiniai Rusijos interesai, kurių ji siekia regione, kas neišvengiamai leidžia antroje darbo dalyje pateikti konkrečių Rusijos dalyvavimo

minėtuose konfliktuose formų apibendrinimą, numatant galimas Rusijos padarytas klaidas, dėl kurių jai nepavyko iki galo užtikrinti savo interesų realizavimą regione. Trečioji ir ketvirtoji darbo dalys skirtos konkrečių priemonių separatistiniams konfliktams sureguliuoti paieškoms, trečiojoje dalyje analizuojant karinių priemonių panaudojimo galimybes tokių konfliktų sureguliuojimui, o ketvirtojoje dalyje pereinant prie taikių kompromisinių šių konfliktų sprendimo paieškų, prognozuojant pačius įtikinamiausius šių konfliktų išsprendimo galimus būdus.

Literatūros apžvalga. Separatizmo fenomenas postsovietinėje erdvėje ir Pietų Kaukazo regiono problematika kol kas nesusilaukė ypač didelio dėmesio politikos mokslų darbuose Lietuvoje. Kai kuriuose VU TSPMI magistro darbuose, iš kurių galima išskirti “Kaukazo regiono vieta pasaulio politikoje po SSRS subyrėjimo” 2004 m., ir “Pietų Kaukazo veiksnys Rusijos užsienio politikoje” 2000 m. buvo bandoma epizodiškai atskleisti Rusijos vykdomą politiką atskiruose “karštuosiuose taškuose”, tačiau vengiama plačiau įsigilinti į Rusijos interesus bei atskleisti jos neoficialią strategiją, pasinaudojant separatistinių konfliktų eskalavimu, išlaikyti tam tikrus regionus priklausomus nuo savęs bei neleisti šiems atitrūkti nuo Rusijos interesų sferos. Separatistinių kvazisubjektų egzistavimo problema kur kas plačiau nagrinėta užsienio autorių darbuose, nors nepaisant tems aktualumo, susidomėjimą šiuo klausimu taip pat nėra pakankamai didelis.

Teorinius separatizmo fenomeno aspektus pakankamai išsamiai aptaria Jungtinių Valstijų politikos ir sociologijos tyrinėtojos Metta Spencer studija “Introduction to separatism”, itin pasitarnausianti konstruojant teorinę magistrinio tyrimo dalį bei išskiriant atskirus šio reiškimo atsiradimą lemiančius faktorius bei jo formas. Panašios teorinės problemos analizuojamos ir Margaret Moore darbe: “National Self Determination and Secession”. Tačiau, kadangi tyrimo problema yra sukonstruota iš dviejų dalių, atsakant į iškeltą hipotezę darbe yra ieškoma atsakymų į klausimą, kokios konkrečios priežastys veikė separatizmo atsiradimą konkrečiuose regionuose, bet daugiausia dėmesio darbe skiriama patikrinti prielaidą, ar separatizmas konkrečioje apibrėžtoje erdvėje kyla pats savaime, ar yra auginamas dirbtinai, todėl darbe pagrindinis dėmesys yra teikiamas konkrečiam Rusijos vaidmeniui veikiant šiuos procesus atskleisti.

Dėl klausimo dvyliptumo, nemažai būtinos informacijos rengiant magistro darbą teko semtis iš darbų, nagrinėjančių nepripažintų separatistinių darinių postsovietinėje erdvėje atsiradimo bei egzistavimo prielaidas. Šiuo atveju didžiausia tyrimo dalis tenka Rusijos politikos faktoriaus analizei, todėl būtina paminėti svarbiausius šį aspektą nagrinėjančius darbus, iš kurių išskirčiau Gail Lapidus “From union to commonwealth : nationalism and separatism in the Soviet republics” ir Dov Lynch “Managing separatist states: a Eurasian case study”.

Daugelis kitų užsienio tyrinėtojų darbų, kuriais remiantis parengtas magistro darbas pateikia atskirų atvejų ar problemų analizę. Šiuo atveju, Kaukazo regionui šiuo metu skiriama vis daugiau dėmesio. Iš didelės eilės autorių galima išskirti Britų Karo akademijos Konfliktų tyrimų centro eilės postsovietinės erdvės tyrinėtojų darbus, analizuojančius Rusijos politikos veiksnių persipynimą separatizmo problematikos kontekste. Taip pat atskirai vertėtų paminėti ir Lordo C. Petten vadovaujamos International Crisis Group ekspertų parengtas atskirų separatistinių konfliktų apžvalgas, rengiant darbą suteikusias itin daug vertingos faktinės medžiagos, padėjusios daryti konkrečias išvadas.

1. Separatistinių konfliktų Pietų Kaukaze priežastys ir charakteristika

1.1. Separatistinių konfliktų prigimtis ir pagrindinės jų kilmės priežastys

XX amžius neatsitiktinai dažnai vadinamas post-imperine epocha, kadangi senųjų imperijų byrėjimas, dekolonizacijos procesas ir naujų nacionalinių valstybių kūrimasis stipriai pakoregavo ne tik pasaulio politinį žemėlapią bet ir tarptautinės teisės žodyną, įrašant tokią naują sąvoką, kaip tautų apsisprendimo teisė, kas ženkliai prisidėjo prie etniniu požiūriu paspartėjusios valstybių fragmentacijos. XX amžių galima sąlyginai pavadinti ir separatistinių konfliktų amžiumi², kadangi imperijų byrėjimas ir valstybių fragmentacija daugeliu atvejų peraugo į kruvinus konfliktus ir nusinešė daugybę žmonių aukų.

Siekiant paaiškinti, kodėl vienos daugianacionalinės valstybės sugeba pakankamai efektyviai funkcionuoti, užtikrinant visų etninių grupių taikų sugyvenimą, o kitos šalys išgyvena kruvinus tarpetninius konfliktus, pasibaigiančius konkrečių separatistinių regionų atsiskyrimu ar net tokios valstybės visišku subyrėjimu, galima pasitelkti šiuos pagrindinius mokslinėje literatūroje separatizmo kaip reiškinių kilimo priežastims apibūdinti naudojamus faktorius:

1. *Emocinė pagieža.* Šių faktorių daugelis socialinių psichologų sieja su atskiros grupės puoselėjama emocijais sentimentais, kurie atsiranda daugiausiai dėl pavydo jausmo kitai, dažniausiai dominuojančiai tos valstybės gyventojų grupei, dėl jų geresnės padėties ir geresnių gyvavimo sąlygų;
2. *Aukos jausmo susiformavimas.* Daugelis nedominuojančių etninių, religinių ar kalbinių grupių asmenų tokioje valstybėje jaučiasi aukomis, todėl savo separatistinius reikalavimus jie beveik visada pateisina būtinybe ginti jų pažeidžiamas žmogaus teises bei apsaugoti savo kalbinį, kultūrinį ar religinį savitumą;
3. *Politiniams tikslams naudojama propaganda.* Itin dažnai konkrečius separatizmo židinius išprovokuoja atskirų politinių lyderių veiksmai siekiant konkrečių asmeninių politinių tikslų. Daugelis tyrinėtojų pažymi, kad nacionalistinė propaganda, dažniausiai nukreipta prieš savo valstybės etnines mažumas itin sustiprėjo griūnant komunistinei sistemai, kai buvę komunistiniai lyderiai, siekdami išsaugoti savo įtaką, komunistinę ideologiją tiesiog pakeitė nacionalistine;
4. *Valstybėje dominuojančios etninės grupės galia.* Šis faktorius dažnai išskiriamas kaip pagrindinis separatizmo kilimo veiksnys, kai dominuojanti etninė grupė multikultūrinėje ar

² Moore M. National Self-determination and Secession. New York: Oxford University Press, 1998, - P.22 .

multinacionalinėje šalyje uzurpuoja visas valdžios galias ir privilegijas bei nesidalina jomis su kitomis grupėmis.

5. *Ekonominė motyvacija.* Pakankamai dažnai separatistinės grupės bando save pateikti kaip ekonomiškai eksploatuojamus turtingesnės grupės, nors pasitaiko nemažai atveju, kai separatistai yra ekonomiškai turtingesni už kitas savo valstybės grupes ir nenori dėl jų aukoti didesnės ekonominės gerovės bei stabdyti savo modernizacijos³

Separatistinės atskiros valstybės gyventojų grupės nuotaikos ar konkretūs veiksmai, peraugantys į gilius separatistinius konfliktus šalies viduje į tokią bėdą patekusioms valstybėms atneša itin daug konkrečių neigiamų padarinių, kuriuos separatizmo fenomeno tyrinėtojai sugrupuoja į šias dalis:

1. *Ryškus mažumų statuso pablogėjimas.* Separatizmas niekada nesukuria iš suskaldytos šalies susikūrusių valstybių pilnai etniškai homogeniškomis. Dėl šios priežasties etninės mažumos dažnai prieš jų valią yra priverčiamos emigruoti arba yra deportuojamos iš jų gyvenamų teritorijų. O likusieji dažnai tokiose naujose valstybėje tampa antrarūšiais piliečiais, ypač, jei separatistinis procesas vyko nesklaidžiai ir abi pusės patyrė tiek fizinių, tiek ir moralinių nuostolių;
2. *Destabilizacija.* Atsiskiriantiems regionams dažnai tenka pereiti pilietinio karo stadiją, kas sukuria itin nestabilią padėtį, kol tokiam krašte sukuriama nuolatinė ir stabiliai veikiančios naujos, tvarką efektyviai palaikančios institucijos;
3. *Geopolitinis galios vaakumas.* Iširus valstybėms ir jų vietoje susikūrus silpnesnėms ir mažesnėms šalims, pastarosios dažnai tampa savo kaimynų agresyvių ketinimų aukomis, kadangi nėra tokios stiprios, kad galėtų duoti užtikrintą atkirtį. Tai sukuria nemažą galios vaakumą regione, ypač, jei subyrėjusi valstybė buvo pakankamai didelė ir galinga bei regione vaidino svarbų vaidmenį.
4. *Besitęsianti fragmentacija.* Separatizmas, ypač vykstantis didelėse daugiatautėse imperijose sukuria naujas valstybes, kurios pačios savaime nėra homogeniškos ir ateityje yra linkusios dar labiau fragmentuotis.

Separatizmo fenomeno tyrinėtojai bando pateikti ir apibendrintą konkrečių priemonių sąrašą, kuriomis konkreti valstybė turėtų sumažinti riziką įvykti secesijai arba panaikinti tuos neigiamus padarinius, kuriuos paprastai sukelia separatizmas:

1. *Sutikti su separatistų reikalavimais;*
2. *Pagerinti sąlygas savo padėtimi nepatenkintoms mažumoms;*
3. *Valstybę pertvarkyti pagal asimetrinio federalizmo modelį;*

³ Spencer M. Introduction to Separatism. // Democracy and disintegration, Lonham, 1998 // <http://metta.spencer.name/acpapers/1998-separatism-intro.html>

4. *Suteikti mažumoms galimybes įtakoti priimamus sprendimus;*
5. *Sukurti konfederacinius ar sąjunginius santykius tarp atskirų grupių.*⁴

Minėtu teoriniu modeliu bus remiamasi analizuojant ir konkrečius Pietų Kaukazo separatistinius konfliktus, nustatant konkrečias atskirų konfliktų kilimo priežastis bei bandant ieškoti šių konfliktų sprendimo būdų.

1.1.1. Kalnų Karabachas

Kalnų Karabacho konfliktas pareikalavo daugiausiai aukų bei didžiausių karo pabėgėlių srautų iš visų kitų Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų, o pasiektos paliaubos čia ko gero yra pačios trapiausios, kadangi konfliktuojančios pusės net nebando sėsti prie derybų stalo ir deklaruoja, kad konfliktas bus išspręstas bet kokiomis priemonėmis.

Kalnų Karabacho konflikto priežasčių galima ieškoti visų pirma sudėtingoje šio regiono istorijoje, kada ėjęs “iš rankų į rankas” bei keitęs savo tautinę sudėtį jis taip ir netapo nei Armėnijos, nei Azerbaidžano istorine dalimi. Šio konflikto viena svarbiausių priežasčių galima įvardinti ir religinę konfrontaciją tarp katalikų armėnų bei musulmonų azerų. Galiausiai, konfliktą nemenkai įtakoja ir geopolitinės priežastys, netiesiogiai padidinusios šio konflikto dalyvių skaičių, įtraukiant tokius tarptautinius žaidėjus kaip Rusiją, Turkiją ar Jungtines Valstijas.

Nors ankstyvaisiais Viduramžiais Kalnų Karabachas ir priklausė Armėnijos Karalystei, jau XVI a. pradžioje jis tapo Persijos dalimi, tačiau išliko armėniškas ir buvo valdomas vietinių armėnų kunigaikščių, turėjusių nemažą autonomiją nuo Persijos. Tik XVIII a. pradžioje ši autonomija buvo panaikinta ir Persijos šachas perėmė visišką šio regiono kontrolę. Galiausiai, 1801 m. sutartimi tarp Rusijos ir Persijos, Kalnų Karabachas atiteko Rusijai.⁵ Reikia pastebėti, kad 1823 m. duomenimis armėnų tautybės gyventojai sudarė tik 9 proc. visų šio regiono gyventojų, kai azerų dalis siekė net 91 proc., tačiau ši situacija per visą XIX a. nuolat kito ir 1897 m. jau siekė atitinkamai 40 ir 60 proc., kol 1916 m. pasiekė apie 70 proc. armėnų dominuojamą tautinę sudėtį.⁶ (*Žr. 5 PRIEDĄ*). Po revoliucijos Rusijoje ši teritorija trumpam tapo Transkaukazo federacijos dalimi, tačiau šiam politiniam dariniui subyrėjus į tris atskiras valstybes, 1918-1920 dėl jo tarp Armėnijos ir Azerbaidžano vyko keletas trumpų karų. Nors 1918 m. armėnų dominuojama Kalnų Karabacho Asamblėja paskelbė šio regiono nepriklausomybę, tačiau kraštas netrukus buvo užimtas Osmanų imperijos. Po pastarosios pralaimėjimo I Pasauliniame kare Kalnų

⁴ Spencer M. Introduction to Separatism. // Democracy and disintegration, Lonham, 1998 // <http://metta.spencer.name/acpapers/1998-separatism-intro.html>

⁵ Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf [Žiūrėta 2007 04 21].

⁶ Charbajan L. “The Caucasian knot: the history of Nagorno Karabagh”, London, 1994, - P. 37.

Karabachas buvo okupuotas Didžiosios Britanijos karių, kurių vadovybė paskyrė Azerbaidžano atstovą laikinai vadovauti kraštui, kol klausimas bus išspręstas Paryžiaus Taikos Konferencijoje. 1920 m. vasario mėn. Karabacho Nacionalinė Taryba preliminariai patvirtino Azerbaidžano jurisdikciją šiam regionui, kas sukėlė didelį armėnų nepasitenkinimą ir nenutraukė jų partizaninio pasipriešinimo, kol 1920 m. balandžio mėnesį toks nutarimas buvo anuliuotas ir paskelbta sąjunga su Armėnija. Tačiau greitai Kalnų Karabachas buvo okupuotas bolševikų, kaip ir visos Pietų Kaukazo šalys ir 1923 m. buvo įkurta Kalnų Karabacho autonominė sritis Azerbaidžano sudėtyje, nors pagal statistinius duomenis, armėnai sudarė per 94 proc. visų šio regiono gyventojų.⁷

Šio klausimo svarstymas iš naujo atgimė tik 1988 m., kai armėnų dominuojamas regionas (76 proc. visų gyventojų) pradėjo svarstyti apie prisijungimą prie Armėnijos. 1988 02 20 Kalnų Karabacho Nacionalinė Taryba priėmė sprendimą prisijungti prie Armėnijos ir netrukus prasidėjo didelio masto konfrontacija bei ginkluoti susirėmimai tarp vietos armėnų bei azerų. Tokios nuotaikos greitai persimetė ir į Armėniją bei Azerbaidžaną, kur prasidėję pogromai prieš azerų bei armėnų etnines mažumas pavertė pabėgėliais apie 300 tūkst. žmonių.⁸ Nors TSRS vadovybė ir bandė gesinti konfliktą, tačiau tai nesutrukdė jungtinei Armėnijos ir Kalnų Karabacho parlamentų sesijai 1989 m. paskelbti apie šių šalių susijungimą. 1991 gruodžio mėn. įvykęs referendumas, kurį boikotavo vietos azerai, patvirtino Kalnų Karabacho nepriklausomybę ir netrukus įsiliepsnojo didžiausio masto postsovietinės erdvės karinis konfliktas tarp Armėnijos ir Azerbaidžano.⁹

Postsovietinio galios vakuume situacijoje kariniai veiksmai tarp Azerbaidžano ir Armėnijos buvo stipriai įtakojami iš Rusijos pusės. Abiejų konfliktuojančių pusių pajėgas sudarė ir ženklus tarptautinių samdinių skaičius, ypač iš Rusijos ir Ukrainos, Azerbaidžano pusėje kovojo nemažai afganų modžahedų bei čečėnų samdinių. 1991 m. prasidėjo didelio masto mūšiai, ko pasėkoje per sekančius du metus armėnų karinės pajėgos ne tik pradėjo kontroliuoti Kalnų Karabachą, tačiau pakeliui okupavo ir beveik 14 procentų Azerbaidžano teritorijos per Lačino koridorių ir įskaitant taip vadinamas saugumo zonas. (*Žr. 1 PRIEDĄ*). Tokioje situacijoje Azerbaidžano vadovybė buvo priversta pripažinti Kalnų Karabachą trečiaja konflikto šalimi, kadangi iki tol jis oficialiai deklaravo kariaujantis tik su Armėnija ir buvo pradėtos tiesiogines derybos dėl kovų nutraukimo. To pasėkoje 1994 05 12 aktyviai tarpininkaujant Rusijai buvo susitarta nutraukti ugnį ir šios neoficialios paliaubos tebegalioja iki šiol.¹⁰

⁷ Nagorno-Karabakh: a plan for peace Europe Report N°167 – 11 October 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/167_nagorno_karabakh_a_plan_for_peace.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

⁸ German T. “Untangling the Karabakh knot”. Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, - P.6.

⁹ Nagorno-Karabakh: viewing the conflict from the ground. Europe Report N°166 – 14 September 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/166_nagorno_karabakh_viewing_the_conflict_from_the_ground.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

¹⁰ Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].

Kalnų Karabacho konflikto priežastys nurodomos labai skirtingos : stebėtojai nurodo tiek etninį, religinį (azerai – musulmonai šiitai, o armėnai – krikščionys) konfliktą, kiti kalba apie geopolitinių interesų sankirtą kaip pirminę priežastį, kurioje veikia ne tik Azerbaidžanas su Armėnija, tačiau ir Rusija, Turkija, Jungtinės Valstijos bei kiti suinteresuoti tarptautiniai žaidėjai. Armėnai nuolat nuogąstauja, dėl grėsmių šalies saugumui iš musulmoniškų Azerbaidžano ir Turkijos pusės, todėl yra priversti atsiverti Rusijos globai, kurios vaidmuo šiame konflikte toli gražu taip pat nėra antraplanis, kadangi esminis Maskvos interesas šiame konflikte yra pilti alyvą į ugnį, taip bandant išlaikyti savo įtaką Pietų Kaukaze. Todėl galima pagrįstai teigti, kad bet kokia Minsko grupės, specialiai sukurtos šio konflikto sureguliuojimui veikla, joje aktyviai dalyvaujant Rusijai, buvo pasmerkta nesėkmei nuo pat pradžių.

Turkija kaip artima konflikto stebėtoja turi esminį interesą stiprinti savo įtaką Kaukazo regione ir Centrinėje Azijoje tvirtindama ekonominius, politinius ir netgi karinius ryšius su penkiomis “giminingomis” buvusiomis Sovietų respublikomis – Azerbaidžanu, Turkmėnija, Kazachstanu, Uzbekija ir Kirgizija. Pirminis jos strateginis tikslas Azerbaidžane yra stiprinti jo nepriklausomybę eksploatuojant naftos ir dujų išteklius ir transportuojant juos vamzdiniais aplenkiant Rusiją bei užtikrinti ekonominį ir politinį Azerbaidžano saugumą. Tuo tarpu didžiausia Armėnijos problema, kaip teigia šio konflikto tyrėjai iš Stenfordo universiteto, yra klausimas, kaip apskritai išgyventi armėnų tautai ir valstybei, kai tuo tarpu nei Turkija, nei Azerbaidžanas, panašių problemų spręsti neturi. Atsižvelgdami į istorinius armėnų-turkų konfliktus 1894 – 1923 m. periode ir į vėlesnius azerų –armėnų konfliktus dėl Karabacho, darosi aišku, kad tiek armėnai, tiek azerai, tiek ir turkai laiko Kalnų Karabacho konfliktą ankstesniųjų konfliktų tęsia ir jų strateginės kalkuliacijos atitinka šį požiūrį.¹¹

Kliūčių, kurios trukdo pasiekti susitarimą, yra daugybė. Abipusis istorinis nepasitikėjimas tarp azerų ir armėnų ir karo pobūdis parodė abiem pusėm, kad kitos šalies žmonės, o ne jų vyriausybės, yra pagrindinė konflikto problema. Abiejų pusių saugumo klausimai ir didžiulis pabėgėlių srautas (apie 300.000)¹² yra rimtos kliūtys sprendimui surasti. Vyriausybės įtariai žiūri į viena kitos ketinimus. Be kita ko – pats derybų procesas yra kliūtis – Kalnų Karabacho atstovams - azerams prieštaraujant - buvo nuolatos kliudoma dalyvauti derybose.

Kalbant apie išorinius strateginius interesus šiame regione, kurių turi tiek Turkija su Iranu, tiek JAV bei, žinoma, Rusija, būtina pažymėti, kad tai daugiau geoenergetiniai interesai. Nors Azerbaidžano naftos išteklių buvimas negali būti įvardijamas kaip esminis faktorius pritraukiantis tarptautinės bendruomenės dėmesį, nors Minsko Grupės įsikišimas rodo, kad

¹¹ Beehner L. Nagorno-Karabakh: The Crisis in the Caucasus // <http://www.cfr.org/publication/9148/nagorno_karabakh.html> [Žiūrėta 2007 04 14].

¹² Nagorno-Karabakh: a plan for peace Europe Report N°167 – 11 October 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/167_nagorno_karabakh_a_plan_for_peace.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

pasauliui yra žinoma apie čia turimų naftos atsargų svarbą. Kaspijos jūros nafta, kaip teigia JAV Taikos Instituto ekspertai, nėra faktorius, galintis nulemti greitesnį konflikto išsprendimą. Azerbaidžano nafta taip pat buvo prielaida ir šios šalies pasyvumui kompromiso siekyje.¹³

Ankstyvosios pastangos pradėti derybas tarp kariaujančių šalių buvo inicijuotos Rusijos, Kazachstano, Irano, Turkijos bei Prancūzijos. Tačiau, bet kokie paliaubų susitarimai iki pat 1994 m. buvo nedelsiant pažeidinėjami tuoj po jų pasirašymų. Armėnijai ir Azerbaidžanui įsijungus į Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizaciją (ESBO), nuo 1992 m. ji tapo pagrindiniu derybų dėl šio konflikto sprendimo forumu, vadovaujant ESBO sudarytai vadinamajai Minsko Grupei (ją sudaro armėnų, azerų, baltarusių, čekų, prancūzų, vokiečių, italų, rusų, švedų, turkų ir amerikiečių atstovai).¹⁴ Deja, ESBO pastangomis pasiekta buvo nedaug, kadangi kiekviena iš šalių laikėsi pozicijos esmingai nepriimtinos priešingai šaliai – veikiant Minsko grupei situacija išliko iš esmės nepakitusi, t.y. – armėnai nemato galimybės derėtis dėl karinių pajėgų išvedimo ir siekia Kalnų Karabacho nepriklausomybės pripažinimo, remiantis tautų apsisprendimo teise.¹⁵ Azerbaidžanas laikosi savo žemių bekompromisinio teritorinio integralumo išlaikymo pozicijos¹⁶ ir reikalauja armėnų pajėgų pasitraukimo prieš pereinant prie kitų klausimų svarstymo, įskaitant tolesnio Kalnų Karabacho statuso klausimą.

Reikia pabrėžti, kad Azerbaidžanas ilgą derybų laiką visai atsisakinėjo tartis su Kalnų Karabacho atstovais, reikalaudamas derėtis tiesiogiai su Armėnija. Armėnija savo ruožtu teigė, jog ji nesusijusi su Kalnų Karabacho kova dėl nepriklausomybės ir Karabacho armėnai dalyvavo derybose neoficialiai. Nuo 1997 m. Stepanakerto atstovai pasiekė, kad susitarimai būtų pasirašomi trijų šalių. Kalnų Karabachas laikosi savo nepriklausomybės principo, nors jis nėra oficialiai pripažintas jokios šalies, įskaitant Armėniją. Po Lisabonos susitikimo 1997 m. (jame nutarta, kad Azerbaidžanas turi suteikti maksimalią autonomiją Karabachui) iškilo pagrįstas klausimas, ar Minsko Grupė yra pakankamai objektyvus ir neutralus derybininkas – nes jos narė Rusijos Federacija teikė ir atskiras savo iniciatyvas šiuo klausimu, tai parodė jos siekį palaikyti savo įtaką Kaukazo respublikoms, kokią ji turėjo sovietiniais metais. Jos ryšiai su Armėnija, ilgalaikę sąjungininke regione, buvo vieni glaudžiausių (tai susiję ir su Rusijos karinėmis bazėmis, dislokuotomis Armėnijos teritorijoje). 1997 m. buvo išaiškinta, kad 1994-1996 m. su Rusijos Federacijos gynybos ministerijos žinia, į Armėniją buvo siunčiami nemaži ginkluotės kiekiai

¹³ Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].

¹⁴ Mehtiyev E. Armenia-Azerbaijan Prague Process: Road Map to Peace or Stalemate for Uncertainty? Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, - P. 8.

¹⁵ 1975 m. Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo Baigiamojo Akto principų deklaracijos VI principas // http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf

¹⁶ Ten pat. VIII principas.

(daugiau nei už 1 mlrd. USD), tuo pažeidžiant Susitarimą dėl įprastinės ginkluotės Europoje.¹⁷ Azerbaidžanas tuo tarpu griežtai atsisakydavo leisti Rusijai įrengti karines bazes jo teritorijoje, nepaisant stipraus spaudimo iš Maskvos pusės. Tokios aplinkybės leido abejoti Rusijos kaip objektyvaus arbitro role.

1997 m. rugsėjo mėn. Minsko Grupė pateikė vieną realiausių iš kelių etapų susidedantį sprendimo planą, numatantį armėnų pasitraukimą iš septynių azerams priklausančių rajonų ir perėjo prie Kalnų Karabacho galutinio statuso klausimo. Planas buvo Azerbaidžano pusės priimtas, su išlygomis priimtas Armėnijos ir kategoriškai atmestas Kalnų Karabacho atstovų. Nors šalys susitarė tęsti derybas remiantis ESBO planu, tačiau jų pačių viduje atsirado daug tam prieštaraujančių balsų. Azerbaidžano prezidentas Heydaras Alievas išlaikė savo poziciją, tačiau 1998 m. vasarį po sunkios kritikos Armėnijos prezidentas Levonas Ter Petrossianas, sąlygiškai priėmęs ESBO planą, buvo priverstas atsistatydinti ir jį pakeitė Robertas Kočarianas, buvęs Kalnų Karabacho “prezidentas”¹⁸. Tuomet tapo aišku, kad bet koks kompromisinis susitarimas taps nebeįmanomas. Tai patvirtina ir nemažas skaičius aukščiausio lygio Armėnijos ir Azerbaidžano vadovų susitikimų, kuriuose tarpininkaujant tarptautinei bendruomenei, konflikto sprendimas taip ir nepajudėjo iš vietos nei dėl vieno iš ginčijamų klausimų.

1.1.2. Abchazija

Abchazija iš kitų nepripažintų respublikų išsiskiria pačia didžiausia istorine valstybingumo tradicija, leidžiančia jai pasiremti argumentuojant savo siekį sukurti nepriklausomą nuo Gruzijos valstybę. Nors IX-VI a. p. m. e. dabartinė Abchazijos teritorija ir tapo sudėtine senosios Gruzijos Karalystės dalimi, tačiau greitai šią teritoriją kolonizavus graikams, o, vėliau, Romos imperijai, jos statusas nuolat kito, kol VII amžiuje Abchazija virto autonomine kunigaikštyste, priklausoma nuo Bizantijos. Abchazijai tapus krikščioniška, 9 amžiuje ji paskelbta karalyste, tačiau tuo metu prasidėjo Gruzijos karalių mėginimai suvienyti visas Gruzijos provincijas, kol 1001 m. Bagratas III tapo pirmuoju suvienytos Gruzijos karaliumi. XVI a., subyrėjus Gruzijos karalystei, Abchaziją užėmė Osmanų imperija ir per šį laikotarpį nemaža dalis abchazų priėmė musulmonų tikėjimą. Tačiau gruzinams išstūmus turkus buvo įkurta vasalinė, nuo Gruzijos priklausoma Abchazijos kunigaikštystė, valdoma *Shervashidze* dinastijos.¹⁹

¹⁷ Sutartis dėl įprastinės ginkluotės Europoje // http://www.osce.org/documents/doclib/1999/11/13760_en.pdf

¹⁸ Nagorno-Karabakh: a plan for peace Europe Report N°167 – 11 October 2005 // http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/167_nagorno_karabakh_a_plan_for_peace.pdf [Žiūrėta 2007 04 18].

¹⁹ Зверев А. Этнические конфликты на Кавказе, 1988–1994 гг. // Бруно Коппитерс (ред.). Спорные границы на Кавказе // <http://poli.vub.ac.be./publi/ContBorders/rus/> [Žiūrėta 2007 03 12].

Prasidėjus Rusijos skverbimuisi į Pietų Kaukazą, visos Gruzijos kunigaikštystės buvo įjungtos į Rusijos imperiją per gana ilgą laiko tarpą, trukusį nuo 1801 iki 1864 m. Būtent Abchazijos kunigaikštystė buvo viena paskutiniųjų, kuri tik 1964 m. buvo galutinai aneksuota Rusijos, nuvertus jos paskutinį atskirą valdovą. Tuo metu 1864 – 1878 m. didelė dalis abchazų musulmonų bendruomenės, kuri tuo metu sudarė per 60 proc. visų Abchazijos gyventojų, kartu su kitais Kaukazo musulmonais emigravo į Turkiją, ko pasėkoje į atsilaisvinusias teritorijas atsikėlė skaitlingos gruzinų, rusų ir armėnų etninės grupės. Būtent nuo šio periodo demografinė situacija regione tapo nepalanki abchazams, kadangi savo gyvenamoje teritorijoje jie prarado daugumą ir sudarė prielaidas šiai disproporcijai didėti ir ateityje. Kaip rodo duomenys, 1911 m. Suchumyje abchazai sudarė tik trečdalį visų gyventojų.²⁰

Po revoliucijos Rusijoje, susikūrus nepriklausomai Gruzijos valstybei, Abchazijai buvo suteikta ribota autonomija, tačiau grietai ji buvo sovietizuota ir tapo Abchazijos Socialistine Respublika, savo statusu lygiaverte Gruzijai. Tik 1931 m., Stalino nurodymu ji buvo pertvarkyta į autonominę respubliką, Gruzijos sudėtyje. Būtent nuo šio laikotarpio prasidėjo pakankamai niūrus Abchazijos istorijos tarpsnis, pasireiškęs dideliu jos autonomijos suvaržymu, didelio masto teritorijos kolonizavimu bei abchazų etninio tapatumo ribojimu. Būtent L. Berijos vadovavimo sovietinei Gruzijai laikotarpiu, tik gruzinų kalba tapo vienintele oficialia bei buvo aktyviai skatinamas gruzinų persikėlimas į Abchaziją. Gruzinų skaičius išaugo nuo 28 proc. (1914 m.) iki 45.5 proc. (1989 m.) (*Žr. 4 PRIEDA*). Į ją tuo metu taip pat atvyko ir nemažas skaičius rusų bei ypač daug armėnų, kurie šiuo metu sudaro didžiausią Abchazijos etninę mažumą.²¹

Nors su Stalino valdymu ir pasibaigė didesnės represijos abchazų atžvilgiu, tačiau ryški šios bendruomenės diskriminacija išliko viso sovietmečio laikotarpio ir sudarė aiškias prielaidas kilti etniniam konfliktui, subyrėjus Tarybų Sąjungai. 1957, 1967 ir 1977 m. nemaža dalis abchazų inteligentijos reikalavo, kad Abchazija būtų atskirta nuo Gruzijos ir taptų RTFSR dalimi. Ir nors kiekvieną kartą toks prašymas būdavo atmetamas, tačiau Abchazija sulaukdavo tam tikrų nemenkų nuolaidų ar investicijų į regiono ūkį.²² Abchazijoje ypač ryškiai buvo pažeidinėjamos kvotų paskirstymo taisyklės, etninių grupių atstovams užimti aukštesnes pareigas sovietinėje biurokratinėje hierarchijoje, kas sukūrė aiškia šios tautybės skaitlingumo ir įtakos sovietiniame elite disproporciją. Todėl prasidėjus TSRS dezintegracijai, abchazų bendruomenė su dideliu pavojumi stebėjo Gruzijos bandymus siekti nepriklausomybės, kadangi baiminosi, jog bus

²⁰ Тархан-Моурави Г. Грузино абхазский конфликт в региональном контексте // Бруно Коппитерс, Гиа Нодиа, Юрий Анчабадзе (ред.). Грузины и абхазы. Путь к примирению. <http://poli.vub.ac.be./publi/Georgians/russian/pdf/06_Tarhap.pdf> [Žiūrėta 2007 04 07].

²¹ Abkhazia today. Europe Report N° 176 – 15 September 2006 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/176_abkhazia_today.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

²² Цюрхер К. Грузия: время бедствий (1989–1993 гг.) // Государственность и безопасность: Грузия после "революции роз". - Американская академия гуманитарных и точных наук., 2005. – С. 108.

panaikinta ir taip pakankamai ribota autonomija, ir siekė išlaikyti Abchaziją TSRS sudėtyje, garantuojančią jai tam tikras teises.²³

Karinio konflikto Abchazijoje pradžia buvo inspiruota politinės suirutės pačioje Gruzijoje, susijusios su skirtingų grupuočių kova dėl valdžios Z. Gamsachurdijos prezidentavimo pabaigoje. 1992 pradžioje Gruzijos Karinė Taryba po valstybės perversmo paskelbė panaikinanti sovietinės eros Gruzijos konstituciją ir atstatantį 1921 m. Konstitucijos galiojimą. Šis žingsnis pačioje Abchazijoje buvo suprastas kaip jos autonomijos statuso panaikinimas ir 1992 m. liepos 23 d. buvo paskelbta apie šio regiono atsiskyrimą nuo Gruzijos. Siekdama vėl atkurti valstybės integralumą, Gruzijos vyriausybė, apkaltinant buvusio prezidento Z. Gamsachurdijos šalininkus vidaus reikalų ministro pagrobimu ir laikymu neva Abchazijos teritorijoje, pasiuntė į šį regioną per 3.000 karių tvarkai atstatyti. Dėl šios priežasties nedelsiant prasidėjo abchazų ir gruzinų karinių pajėgų susirėmimai, pareikalavę nemažų aukų iš abiejų pusių, kurie dėl didelės karinės jėgos disproporcijos po savaitės baigėsi centrinės valdžios pajėgų pergale, ko pasėkoje buvo paleistas autonomijos parlamentas ir Gruzija vėl kontroliavo didžiąją dalį visos Abchazijos teritorijos.²⁴

Gruzijos pergalė pirminiame karinio konflikto Abchazijoje etape atrodo pakankamai dėsninga, žinant, kad pagal demografinius duomenis, gruzinai sudarė per 45 proc. regiono gyventojai, kai atitinkamai abchazai ir rusai tesudarė atitinkamai 18 ir 14 proc. visų gyventojų. Vis dėlto, konfliktas tuo nebuvo baigtas, kadangi kaimyninė Rusija dėl geopolitinių priežasčių negalėjo leisti tokio greito konflikto išsprendimo, kadangi tik palaikydama nuolatinę nestabilumą regione ji galėjo tikėtis pasinaudoti situacija ir išlaikyti savo įtaką Pietų Kaukazo valstybėms, kurią ji pradėjo praradinėti po TSRS iširimo 1991 m.²⁵

To pasėkoje, Abchazų karinis pralaimėjimas susilaukė didelės reakcijos iš prorusiškų Kaukazo jėgų, kurios pradėjo teikti milžinišką karinę paramą abchazų separatistams. Pastarieji sulaukė ne tik tūkstančių savanorių iš Rusijos kontroliuojamų Kaukazo tautų, įskaitant kazokus, osetinus ar čečėnus, kurių gretose aktyviai veikė tuomet mažai kam žinomas Š. Basajevs, bet ir reguliariosios Rusijos kariuomenės paramos, įskaitant 104-ąją desantininkų diviziją, tiesiogiai dalyvavusioje vėlesniuose mūšiuose su Gruzijos pajėgomis.²⁶ Todėl, atsižvelgiant į separatistinių

²³ Анчабадзе Ю. Грузия – Абхазия. Трудный путь к согласию // Бруно Коппитерс, Гиа Нодиа, Юрий Анчабадзе (ред.). Грузины и абхазы. Путь к примирению. <http://poli.vub.ac.be./publi/Georgians/russian/pdf/06_Tarhap.pdf> [Žiūrėta 2007 04 07].

²⁴ Антоненко О. Застывшая неопределенность: Россия и конфликт вокруг Абхазии// Государственность и безопасность: Грузия после "революции роз". - Американская академия гуманитарных и точных наук., 2005. – С. 248.

²⁵ Гренин Д. Интересы безопасности и политика России в Кавказском регионе // Коппитерс Б (ред.). Спорные границы на Кавказе. // <<http://poli.vub.ac.be./publi/ContBorders/rus>> [Žiūrėta 2007 03 12].

²⁶ Kilroy A. Promoting Stability on Europe's Borders: a Comparative Study of Kosovo, Transdnistria and Abkhazia // <<http://66.102.9.104/search?q=cache:oPx8iNpgnF8J:da.mod.uk/defac/colleges/csrc/documentlistings/special/06>> (38)

Abchazijos pajėgų sandarą galima teigti, kad vėlesni Abchazijos karo etapai iš esmės vyko tarp Gruzijos ir Rusijos karinių pajėgų.

1992 m. rudenį, abchazų ir rusų pajėgos pradėjo naują platų puolimą Gagros kryptimi ir iki metų pabaigos, kai buvo pasiektos laikinos paliaubos, jie jau kontroliavo nemažą dalį šalies teritorijos į Šiaurės Vakarus nuo Suchumio. Mūšiai vėl atsinaujino 1993 m. liepą, kai po masyvios separatistų atakos buvo apsupta regiono sostinė Suchumis. Po trumpų paliaubų, rugsėjo viduryje prasidėjo dar vienas didelio masto sostinės puolimas, trukęs dešimt dienų, po kurio centrinės vyriausybės pajėgos buvo visiškai sutriuškintos. Tuoj po Suchumio užėmimo prasidėjo dvi savaites trukę platūs etniniai valymai prieš mieste likusius civilius gruzinų tautybės gyventojus, nusinešę tūkstančius gyvybių, geriau žinomi Suchumio skerdyinių vardu.²⁷

Greitai po Suchumio užėmimo abchazų pajėgos pradėjo kontroliuoti beveik visą Abchazijos teritoriją, išskyrus Kadorio tarpeklyje esančią Aukštutinę Abchaziją, kur šiuo metu yra įsikūrusi Tbilisiui lojali ir jo pripažįstama alternatyvi Abchazijos vyriausybė. Karo metu žuvo, įvairiais duomenimis 10.000-30.000 gruzinų ir per 250.000 buvo priversti pasitraukti į Gruziją. 1994 m. Maskvos sutartimi buvo susitarta dėl paliaubų, truncančių iki šiol bei įtrauktos tarptautinės pajėgos prižiūrėti šių paliaubų vykdymą. Maskvos sutartimi Abchazijoje buvo dislokuotos NVS taikos palaikymo pajėgos, kuriose tebedominuoja rusų kariai, taip pat dalyvaujant Rusijos atstovams ir Jungtinių Tautų Pabėgėlių komisarui buvo pasirašytas susitarimas dėl savanoriško pabėgėlių ir deportuotų asmenų sugrįžimo užtikrinimo, tačiau jo įgyvendinimas stringa ir nuosavybės grąžinimo sugrįžusiems pabėgėliams ir deportuotiems asmenims klausimas tebėra neišspręstas. Nors tuoj po paliaubų sudarymo į Pietų Abchaziją sugrįžo per 45.000 gruzinų (daugiausia mingrelų tautybės) pabėgėlių, tačiau čia jie susiduria su didžiuliais sunkumais ir milžiniška diskriminacija. Po paliaubų dėl abchazų policijos savivalės jau žuvo per 1.500 sugrįžusių gruzinų pabėgėlių, jų vaikams neleidžiama mokytis gruziniškose mokyklose, o 2006 m. gegužę Abchazijos parlamentas nurodė teismams suspenduoti visas bylas, susijusias su nuosavybės grąžinimu asmenims, praradusiems ją po 1993 m., iki bus priimtas nuosavybės teisę reguliuojantis įstatymas.²⁸

Gruzijos ir Abchazijos dvišaliai santykiai išlieka visiškai apriboti nuo pat paliaubų sudarymo nes abi pusės šiuo klausimu laikosi nesutaikomų pozicijų. Abchazai reikalauja nepriklausomybės kaip vienintelio patikimo nacionalinio išlikimo garanto, o Gruzija Abchaziją

AK.pdf+17.+Kilroy+A.+Promoting+Stability+on+Europe%60s+Borders:+a+Comparative+Study+of+Kosovo,+Transdnestria+and+Abkhazia&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> [Žiūrėta 2006 12 14].

²⁷ Тархан-Моурави Г. Грузино абхазский конфликт в региональном контексте // Бруно Коппитерс, Гиа Нодиа, Юрий Анчабадзе (ред.). Грузины и абхазы. Путь к примирению. <http://poli.vub.ac.be./publi/Georgians/russian/pdf/06_Tarhap.pdf> [Žiūrėta 2007 04 07].

²⁸ Abkhazia today. Europe Report N° 176 – 15 September 2006 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/176_abkhazia_today.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

traktuoja kaip neatsiejamą savo teritorijos dalį bei siūlo autonomiją be teisės atsiskirti, pagrįstą naujos, jungtinės valstybės etninio ir pilietinio bendradarbiavimo modeliu.²⁹ Gruzijos pareigūnai įsitikinę, kad bendradarbiavimas neįmanomas tol, kol Abchazija neatsisakys nepriklausomybės siekio. Dabartiniai derybų mechanizmai yra neefektyvūs, todėl Gruzija siūlo Koordinavimo tarybą paversti Gruzijos ir Abchazijos tiesioginio dialogo forumu, prižiūrimu Jungtinių Tautų. Tbilisis norėtų, kad ES ir ESBO būtų taikos proceso stebėtojos ir laiduotojos, taip siekdamas iš vadovaujančių pozicijų išstumti Rusiją, taip sumažinant Maskvos įtaką, ir į konflikto sprendimą įtraukiant daugiau progruziniškai nusiteikusių veikėjų. Tuo tarpu Abchazija pageidauja, kad Rusija išliktų pagrindiniu veikėju taikos procese, argumentuodama, kad kitos valstybės ar organizacijos negali pasiūlyti būtinų saugumo garantijų. Be to, Abchazija pirmiausia reikalauja, kad Gruzijos vyriausybė *de facto* egzistuojančią Abchazijos valdžią traktuotų kaip legitymią partnerę, atstovaujančią abchazų interesams. Taigi, esant visiškai nesuderinamoms pozicijoms, per visą laikotarpį nuo Abchazijos atsiskyrimo nepastebėta jokių realesnių abiejų pusių derybų mėginimų.

1.1.3. Pietų Osetija

Lyginant Pietų Osetijos ir kitų *de facto* nepriklausomų separatistinių darinių Pietų Kaukaze padėtį, tenka pastebėti ir nemažai skirtumų, pabrėžiančių šio tarptautinės bendruomenės nepripažinto subjekto ypatumus nuo Kalnų Karabacho ar Abchazijos, leidžiančių kelti prielaidas apie galimą skirtingą tolesnę įvykių eigą, susijusią su Pietų Osetijos atsiskyrimo nuo Gruzijos klausimu ir realaus suvereniteto sukūrimu. Šis *de facto* atsiskyres Gruzijos regionas neturi jokių istorinių valstybingumo tradicijų, aiškiai apibrėžtos ir visapusiškai kontroliuojamos teritorijos, ryškaus etninio gyventojų homogeniškumo, galiausiai – visapusiško politinio sutarimo Pietų Osetijos politinio elito viduje dėl tolesnės savo šalies politinio vystimosi strategijos. Tam tikrų skirtumų galima atrasti ir paties separatistinio konflikto su centrine šalies vyriausybe eigoje, ką iš dalies nulėmė ir šiek tiek kitokios šio konflikto giluminės priežastys.

Vertinant istoriniu požiūriu, dabartinis Pietų Osetijos teritorinis-politinis subjektas, skirtingai nuo Abchazijos ar Kalnų Karabacho, negali pasigirti jokiais valstybingumo tradicijomis, kas sudaro nemažai sunkumų, bandant argumentai paneigti Gruzijos suverenitetą šios teritorijos atžvilgiu ir pagrįsti savo nepriklausomybės siekius. Istoriskai, dabartinių Pietų Osetijos gyventojų protėviai – persų kalba kalbančios gentys atsikėlė iš Centrinės Azijos, bėgdamos nuo

²⁹ Лакоба С. К вопросу о кавказкой конфедерации. Абхазия и Грузия: вместе или врозь? // Коппитерс Б., Нодиа Г., Анчабадзе Ю. (ред.) Грузины и абхазы. Путь к примирению // <http://poli.vub.ac.be/publi/Georgians/russian/pdf/07_Lakoba.pdf> [Žiūrėta 2007 04 07].

mongolų puolimo ir apsigyveno viduramžių Gruzijos Karalystės istorine dalimi buvusioje dabartinėje jų gyvenamoje teritorijoje. Iš gruzinų perėmę krikščionių religiją šioje valstybėje osetinai gyveno iki pat XIX a. pradžios, kada kartu su visa Gruzijos valstybe, buvo aneksuoti Rusijos imperijos. Po I Pasaulinio karo Pietų Osetija tapo Gruzijos demokratinės respublikos dalimi. Tuo tarpu dabartinės Šiaurės Osetijos teritorijoje buvo paskelbta Tereko Socialistinė Respublika, iš kur per dabartinę Pietų Osetiją ir aktyviai talkinant vietos gyventojams prasidėjo staigus bolševikų skverbimasis į Gruziją, kas sukėlė nemažus osetinų ir Gruzijos ginkluotų pajėgų susidūrimus, pasibaigusius žiauriu osetinų komunistų sukilimo numalšinimu, dėl ko osetinų tarpe iki pat TSRS subyrėjimo išliko tam tikros nuoskaudos gruzinų atžvilgiu. Galiausiai, 1921 m. Pietų Osetijoje, kaip ir visoje Gruzijoje buvo paskelbta tarybų valdžia ir Pietų Osetijai buvo suteiktas autonominės srities statusas, leidęs osetinų kalbą oficialiai vartoti administraciniame lygmenyje bei mokyklose.³⁰

Sovietmečiu, iki pat 1989 m. gruzinų ir osetinų bendruomenės gyveno išskirtinai taikiai, išskyrus minėtus kelis epizodus 1920 m., išlaikydamos labai aukštą tarpusavio sąveikos lygį, pasireiškusį visų pirma dideliu mišrių santuokų skaičiumi. Ši padėtis Pietų Osetiją labai aiškiai skyrė nuo gruzinų ir abchazų tarpusavio santykių, kuriuose ir sovietmečiu buvo galima išvelgti aiškia įtampą tarp bendruomenių, kas buvo ženkliai ryškesnis pagrindas kilti tarptautiniams konfliktams ir augti separatistinėms gyventojų nuotaikoms.

Įtampos ir nacionalistinių apraiškų atsiradimas tarp gruzinų ir osetinų bendruomenių buvo iš dalies susijęs su visoje Tarybų Sąjungoje vykstančiais procesais, sąlygotais M. Gorbačiovo vykdomos pertvarkos padariniais. Kaip ir kitose Tarybų Sąjungos respublikose susikūrę nacionaliniai judėjimai, taip ir Pietų Osetijos įtakingas “Nacionalinis Frontas” deklaravo nacionalines idėjas bei reikalavo susivienijimo su Šiaurės Osetija, kad būtų galima lengviau ginti osetinų autonomiją. Didžiausią žiežirbą į beįsiplieskiantį konfliktą čia įskėlė pačios sovietinės Gruzijos Aukščiausiosios Tarybos sprendimas, ruošiantis pirmiesiems laisviems rinkimams leisti jose dalyvauti tik visos respublikos mastu veikiančioms politiniams judėjimams, tuo užkertant kelią jose dalyvauti visoms Pietų Osetijos partijoms ir turėti atstovų Gruzijos parlamente. Atsakydama į tokį žingsnį, autonomijos Aukščiausioji taryba, patvirtino sprendimą susijungti su Šiaurės Osetija. Tai reiškė, kad tokiu atveju Pietų Osetija turės atsiskirti nuo Gruzijos ir įeiti į Rusijos Federacijos sudėtį. Gan neadekvačiai į tokį akibrokštą reagavo ir Gruzija, kurios parlamentas ne tik panaikino šį autonomijos parlamento sprendimą, bet ir panaikino pačią

³⁰ G. Tarkhan-Mouravi. Some considerations related to the resolution of Georgian-Ossetian conflict, paper at the conference “Georgian-Ossetian Conflict: Analysis and Search for Regulation Paths”, Tbilisi, September 23, 2002.

autonomiją apskritai bei įvedė nepaprastą padėtį bei spaudos ir demonstracijų draudimą.³¹ Galiausiai, 1991 m., Gruzijai paskelbus nepriklausomybę, nacionalistinė prezidento Z. Gamsachurdijos vyriausybė paskelbė gruzinų kalbą vienintele oficialia kalba Gruzijoje. Tai sukėlė ypatingai didelį Pietų Osetijos gyventojų daugumos nepasitenkinimą, reikalavusių osetinų kalbai oficialaus statuso autonomijoje.

1991 m. pabaigoje gruzinų ir osetinų bendruomenių konfliktas peraugo į ginkluotus karinius veiksmus, Gruzijai į autonomiją įvedus per 5.000 specialiosios paskirties būrių konstitucinei tvarkai atstatyti, dėl ko prasidėjo įnirtingi mūšiai tarp gruzinų pajėgų ir osetinų savigynos būrių, kurių pasėkoje per 1000 žmonių žuvo ir 60.000-100.000 Pietų Osetijos gyventojų buvo priversti palikti savo namus ir bėgti į Šiaurės Osetiją arba Gruziją.³² 1992 m. Gruzija, bijodama gilinti konfrontaciją su Rusija buvo priversta su Pietų Osetijos separatistų lyderiais pasirašyti paliaubų susitarimą, nutraukiantį ginkluotus susirėmimus bei sukuriantį kolektyvines gruzinų, osetinų ir rusų taikos palaikymo pajėgas, prižiūrinčias paliaubų kontrolę. 1992 11 06 Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacija įpareigojo savo misiją Gruziją vykdyti ir gruzinų-osetinų taikos palaikymo monitoringą.

Ši taiki konflikto stadija tęsėsi iki pat 2004 m., kada į Valdžią Gruzijoje atėjus prezidentui M. Saakašviliui, buvo imtasi griežtų priemonių prieš kontrabandą šiame regione, kuri davė pagrindines pajamas Pietų Osetijai ir jos valdančiajam režimui, dėl ko buvo išprovokuoti nauji smurto veiksmai, atnešę keliasdešimt aukų bei stipriai paaštrinę Cchinalio ir Tbilisio santykius.

Pietų Osetijos padėtis yra išskirtinė ir tuo, kad skirtingai nuo Abchazijos ir Kalnų Karabacho, kur karo metu gruzinai ir azerbaidžaniečiai buvo visiškai išvaryti iš šių regionų, Pietų Osetijoje ir po karinio konflikto liko gyventi didelė koncentruota gruzinų bendruomenė, kuri sudaro per trečdalį visų šio regiono gyventojų. Šiuo atveju Pietų Osetijoje susikūrė ruožinė struktūra, kur pakaitomis išsidėsčiusios gruzinų ir osetinų gyvenamos teritorijos. Dėl šios priežasties labai sunku apibrėžti ir aiškias šio separatistinio regiono ribas, kurios būtų aiškiai kontroliuojamos separatistų vyriausybės.³³ (Žr. 3 PRIEDĄ)

Tačiau esminis skirtumas, atskiriantis Pietų Osetiją nuo kitų kvazivalstybinių Pietų Kaukazo darinių yra vienybės nebuvimas pačių separatistų lyderių gretose, kas leidžia projektuoti

³¹ Georgia: Avoiding war in South Osetia. Europe Report N°159 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/159_georgia_avoiding_war_in_south_ossetia.doc> [Žiūrėta 2007 04 18].

³² Georgia-South Ossetia: Refugee Return the Path to Peace Europe Briefing N°38 Tbilisi/Brussels, 19 April 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/b038_georgia_south_ossetia_refugee_return_the_path_to_peace.doc> [Žiūrėta 2007 04 18].

³³ Georgia: IDPs' living conditions remain miserable, as national strategy is being developed. A profile of the internal displacement situation 1 September, 2006 // <[http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/\(httpInfoFiles\)/6E6E81B2A5343B91C12571DC00459581/\\$file/Georgia+-September+2006.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/(httpInfoFiles)/6E6E81B2A5343B91C12571DC00459581/$file/Georgia+-September+2006.pdf)> [Žiūrėta 2007 05 02].

ir kitokius šio konflikto tolesnio vystimosi scenarijus. Situacija šiuo atveju yra ypatinga tuo, kad egzistuoja daugiau nei viena vyriausybė, atstovaujančios skirtingoms šio regiono bendruomenėms ir besilaikančios skirtingos pozicijos dėl Pietų Osetijos valstybingumo plėtojimo planų bei turinčios skirtingą požiūrį į savo regiono gyvavimo perspektyvas Gruzijos sudėtyje.

Šiuo atveju būtų klaidinga tvirtinti, kad alternatyvią Cchinvalio režimui vyriausybę sudaro osetinų separatistų režimu nepatenkinta gruzinų mažuma, kadangi, nors gruzinų bendruomenė ją aktyviai palaiko, visgi, šios alternatyvios vyriausybės branduolį sudaro būtent osetinų tautybės asmenys, tam tikru metu net buvę ir aukštais separatistų režimo pareigūnais. Šios vyriausybės branduolį sudaro 2006 m. įsteigtos “Pietų Osetijos Gelbėjimo Sąjungos” nariai, vadovaujami buvusio Pietų Osetijos gynybos ministro bei ministro pirmininko D. Sanakoevo, sudaro milžinišką opoziciją separatistų prezidento E. Kokoity administracijai. 2006 lapkričio mėn., aktyviai remiant Tbilisiui, buvo suorganizuoti alternatyvūs Pietų Osetijos prezidento rinkimai, kuriuose D. Sanakoevas nuo Cchinvalio surengtuose prezidento rinkimuose laimėjusio E. Kokoity atsiliko vos 10.000 balsų.

Tokia padėtis, leidžianti kalbėti apie galimą taikų konflikto sureguliuojimą, atsirado visų pirma dėl realaus gruzinų ir osetinų konflikto pagrindo nebuvimo. Pietų Osetijos atsiskyrimas buvo išprovokuotas nepamatuotai neadekvačios Gruzijos reakcijos ir kryptingos Rusijos politikos³⁴, tačiau po ugnies nutraukimo aistros iš abiejų pusių ilgainiui pakankamai aprimo, kad būtų galima grįžti prie derybų stalo. Vis dėlto, bet kokios derybos tapo nenaudingos iš esamos padėties besipelnantiems Pietų Osetijos separatistų lyderiams, gaunantiems didžiulį finansinį palaikymą iš Rusijos, kuri yra suinteresuota savo dalyvavimu išlaikyti savo įtaką Gruzijai, todėl pagrindiniu stabdžiu situacijos normalizavimu tapo kaip tik valdančiojo separatistų elito, bet ne tautos interesai. Ir nors ir sunku paneigti, kad dabartinė opozicija E. Kokoity režimui galimai atsirado atskiroms separatistų lyderių grupuotėms nepasidalinus pelno, gaunamo už kontrabandą į Rusiją ar iš ginklų bei narkotikų prekybos, tačiau tai tik pabrėžia didelio etninio konflikto nebuvimą ir suteikia sąlygas centrinei Tbilisio vyriausybei konsoliduoti jėgas bei spausti Pietų Osetiją sėsti prie derybų stalo ir sureguliuoti konfliktą, atstatant šio regiono priklausomybę nuo Gruzijos.

1.2. Rusijos interesai Pietų Kaukazo regione

Prieš pradėdant analizuoti konkrečius Rusijos interesus Pietų Kaukaze, būtina pažymėti, kad šio regiono ribos apima tris buvusias TSRS valstybes: Armėniją, Azerbaidžaną ir Gruziją, nuo

³⁴ Зверев А. Этнические конфликты на Кавказе, 1988–1994 гг. // Бруно Коппитерс (ред.). Спорные границы на Кавказе // <<http://poli.vub.ac.be./publi/ContBorders/rus/>> [Žiūrėta 2007 03 12].

XIX a. pradžios tapusiomis Rusijos imperijos dalimi ir buvusias priklausomas nuo Rusijos/TSRS iki pat Sovietų Sąjungos žlugimo su trupu keliu metų nepriklausomybės pertrauka po Pirmojo Pasaulinio karo. Nėra abejonių, kad šis tiek geografiškai, tiek ir strategiškai svarbus Rusijai regionas net ir po jį sudarančių valstybių formalaus nepriklausomybės nuo Rusijos paskelbimo, išliks jai gyvybiškai svarbus ir Rusijos užsienio politikos prioritetai visada bus nukreipti į tai, kaip šį regioną išlaikyti kuo labiau priklausomu nuo Rusijos ir išsaugoti jame kuo stipresnę Rusijos įtaką.

Pradedant konkrečių Rusijos interesų šiame regione analizę, vertėtų pirma atkreipti dėmesį į tai, kokius savo interesus Pietų Kaukaze oficialiai deklaruoja pati Rusija. Nors ir nėra abejonės, kad deklaruojamieji interesai toli gražu nesutampa su tikraisiais, tačiau išsami jų analizė gali padėti surasti kelias ir į tai, ką Rusija, energingai akcentuodama tam tikrus dalykus, siekia nusišluoti arba padaryti mažiau pastebimais tikruosius savo ketinimus. Šiam tikslui galėtų pasitarnauti žinomo Rusijos politologo V. Nikonovo 15 – oje punktu suformuluoti Rusijos interesai Užkaukazėje.³⁵

Svarbiausiu Rusijos interesu įvardijamas taikaus ir stabilaus Kaukazo regiono sukūrimas, kurio valstybės palaikytą draugišką Rusijai politiką ir kurios taptų patikimomis Rusijos partnerėmis tiek dvišaliuose, tiek ir daugiašaliuose (turima galvoje bendradarbiavimą NVS ir kolektyvinio saugumo erdvės rėmuose) santykiuose. Didelį dėmesį Rusija, anot politologo, turėtų skirti tam, kad būtų užkirstas kelias terorizmo ir nelegalių imigrantų patekimui į jos teritoriją iš Pietų Kaukazo valstybių. Rusija savo interesu laiko ir karinių konfliktų nutraukimą ir teritorinio *status quo* išlaikymą regione bei šių valstybių vidinio stabilumo užtikrinimą. Nemažus savo interesus Rusija deklaruoja ir Kaspijos jūros naftos gavybos ir transportavimo sistemos eksploatavime jai naudingomis sąlygomis bei atvirai deklaruoja norą stiprinti prekybinius ir ekonominius santykius su Pietų Kaukazo valstybėmis, kurie, autoriaus nuomone, nėra pakankamai išplėtoti. Taip pat viešai teigiamas Rusijos suinteresuotumas demokratijos vystimusi regione bei ten gyvenančių rusakalbių teisių užtikrinimu. Galiausiai Rusija skelbia norą dalyvauti suverenių valstybių sienomis padalintų tautų (osetinai, lezginai) problemos sprendime. Neigiamu faktoriumi įvardijamas Jungtinių Valstijų karinis ir ekonominis skverbimasis į regioną, kaltinant Pietų Kaukazo valstybes taikant dvigubus standartus JAV ir Rusijai.³⁶

Iš pateiktų konkrečių Rusijos interesų Pietų Kaukaze deklaracijos galima daryti išvadą, kad svarbiausias Rusijos tikslas yra išlaikyti šį strategiškai svarbų regioną savo orbitoje ir neleisti

³⁵ Viačeslavas Nikonovas, fondo "Politika" prezidentas, laikomas itin Krekliui artimu politologu, daugelyje savo straipsnių dažniausiai atkartojantis išankstinę Kremliaus poziciją.

³⁶ Nikonov V. "Russia`s interests in the Transcaucasus". Conflict Studies Research Centre; 2003, - P. 2.

jame įsitvirtinti kitiems pasaulio politikos veikėjams. Kaip buvusi šio regiono šeimininkė, Rusija neketina paleisti jo kontrolės iš savo rankų ar perduoti šią kontrolę kam nors kitam.

Minėto politologo lūpomis Rusija atvirai deklaruoja norą sukurti draugiškų jai valstybių žiedą, užtikrinanti patikimą dvišalį ir daugiašalį bendradarbiavimą NVS erdvėje. Iš to galima nesunkiai suprasti, kad draugišku Rusijai elgesiu įvardijamas besąlygiškas paklusimas ir pritarimas Rusijos vykdomai politikai ir bekompromisio jos nurodymų vykdymas. Pabrėžiant bendradarbiavimo NVS ir Kolektyvinio saugumo organizacijos lygmenyse svarbą, Rusija leidžia suprasti, jog nebus toleruojamos Pietų Kaukazo valstybių iniciatyvos laisvai pasirinkti savo saugumo užtikrinimo prioritetus, kadangi toks jų elgesys automatiškai būtų traktuojamas kaip nedraugiški Rusijai veiksmai. Taigi, galima konstatuoti, kad svarbiausias Rusijos interesus yra Pietų Kaukazo valstybių satelitizacija, kuri geriausiai užtikrintų imperinius Rusijos polinkius.

Amžino Pietų Kaukazo valstybių priklausymo nuo Rusijos valios vizija susiformavo tradiciškai dėl ilgos šio regiono priklausomybės nuo Rusijos, todėl natūralu, kad Rusijos valdančiųjų psichologijoje šios, jau suverenos valstybės, tebetraktuojamos kaip Rusijos satelitai, kurie vargu ar galėtų egzistuoti be Rusijos kišimosi į jų vidaus reikalus. Tokią mąstyseną paprastai stengiamasi pagrįsti formaliai niekada nepanaikinta 1921 m. Rusijos ir Turkijos tarptautine sutartimi, kurioje Rusija yra įvardinta trijų Užkaukazės valstybių pietinių sienų garantu, taip pat Adžarijos ir Nachičevanės autonomijų garantu.³⁷ Taigi, pasąmonėje išlikę senjoro ir vasalo santykiai tarp Rusijos ir Pietų Kaukazo valstybių yra dar labai gyvybingi ir dabartinėje Rusijos politikos formuotojų psichologijoje pagrindžia Rusijos norą besąlygiškai kištis į Užkaukazės šalių vidaus reikalus.

Vienas iš svarbiausių Rusijos interesų taip pat yra ir dalyvavimas Kaspijos jūros naftos gavybos ir transportavimo kontrolėje, kas sukliudytų šioms šalims kurti alternatyvius Rusiją apeinančius naftos transportavimo į Europą kelius. Rusija, būdama viena iš pagrindinių naftos ir dujų tiekėjų visai Europai yra ypač suinteresuota riboti alternatyvius gamtinių išteklių eksporto į Europą šaltinius, kadangi tokių tiekimo alternatyvų egzistavimas sumažintų Rusijos galimybes išnaudoti savo, kaip gamtinių išteklių tiekimo monopolininkės galimybes siekti didesnės politinės naudos ir reikalui esant tuo šantažuoti visą Europą. Tad 2005 m. pradėjęs funkcionuoti alternatyvus Azerbaidžano, Gruzijos ir Turkijos nutiestas naftotiekis, jungiantis Baku su Viduržiemio jūros uostu Ceihanu šiuo atveju pakankamai ženkliai paveikė Rusijos turėtas monopolininkės pozicijas, kadangi Vakarų Europa įgavo papildomą alternatyvų naftos šaltinį. Lygiai taip pat Rusijos pozicijas gali susilpninti ir projektuojamas dujotiekis, sujungiantis

³⁷ Nikonov V. "Russia's interests in the Transcaucasus". Conflict Studies Research Centre; 2003, - P. 3.

Turkmėniją arba Azerbaidžaną su Juodosios jūros uostu Gruzijoje, kadangi tai sumažintų Juodosios jūros baseino valstybių priklausomybę nuo vienintelio dujų eksporto šaltinio.

Gan keistai iš Rusijos lūpų skambantis siekis remti demokratijos vystimąsi regione greičiau skirtas pabrėžti pačios Rusijos, kaip demokratinės valstybės iliuziją užsienio partnerių akyse bei daugiau nukreiptas išorės „vartojimui“, tačiau tikrasis Rusijos interesas yra greičiau priešingas. Galima kelti prielaidą, kad Rusija kaip tik nesuinteresuota brandžios demokratijos regione sukūrimu, kadangi demokratinė sistema yra kur kas atsparesnė įvairioms įtakoms ir ją kur kas sudėtingiau kontroliuoti iš šalies, negu demokratinį politinį režimą. Daugiametė pasaulinė praktika liudija, kad demokratinė sistema yra daug atsparesnė įvairiems bandymams ją paveikti bei daug stabilesnė už bet kokį nedemokratinį režimą, kurį, esant reikalui, galima nesunkiai destabilizuoti. Taigi, siekdama kontroliuoti Pietų Kaukazo valstybių politiką, Rusija turėtų būti labiau suinteresuota tokia sistema, kuri lengviau pasiduotų Rusijos poveikiui. Be to, stabilios ir ekonomiškai stiprios Pietų Kaukazo šalys galėtų tapti patraukliu pavyzdžiu ir net partneriu Šiaurės Kaukazo tautoms, tuo ilguoju laikotarpiu susilpninant Rusijos, kaip regiono centro pozicijas bei sukeltiant grėsmes, susijusias su Šiaurės Kaukazo tautų aspiracijomis atsisakyti ilgametės Rusijos globos. Vadinasi, Rusija privalo dėti pastangas stengiantis izoliuoti Šiaurės Kaukazą nuo demokratijos kryptimi besivystančių šalių, ypačiai, nuo Gruzijos.³⁸

Antra, su demokratiniais režimais labiau linkę bendradarbiauti Vakarų partneriai, o autoritariniams režimams visada vengiama suteikti didelės politinės paramos. Taigi, siekdama išlaikyti tam tikrą politinį nestabilumą, Rusija kaip tik ir mažina šių kraštų patrauklumą Vakarų šalims, neskatindama jų demokratizuotis, bei tuo galėdama išlaikyti savo monopolį santykiuose su Pietų Kaukazo valstybėmis. Trečia, Rusijai, pačiai vis greitėjančiais tempais tolstant nuo Vakarietišku demokratijos standartų, savo pašonėje itin neparanku būtų turėti demokratiškas sistemas, kadangi iškilų pavojus, kad šių šalių pavyzdys galėtų užkrėsti ir pačią Rusiją ir sukelti grėsmę dabartiniam jos politiniam režimui prarasti savo įtakos svertus.

Neslepiamas Rusijos nepasitenkinimas amerikiečių atėjimu į regioną (ypač ryškus Azerbaidžane) Rusijai yra nepriimtinas dėl keleto aspektų. Visų pirma, būtina pabrėžti psichologinį momentą. Tai, kad buvęs priešininkas Šaltajame kare nepaliaujamai skverbiasi į Rusijos anksčiau valdytas teritorijas, imperinių ambicijų tebeturintiems Rusijos politikams atrodo didžiulis pažeminimas ir aiškus Rusijos pralaimėjimo Šaltajame kare patvirtinimas. Antra, Jungtinių Valstijų karinis skverbimasis į šį strateginį regioną tik dar labiau įtvirtina JAV galią ir

³⁸ Kilroy A. Promoting Stability on Europe`s Borders: a Comparative Study of Kosovo, Transdnestria and Abkhazia <[http://66.102.9.104/search?q=cache:oPx8iNpgnF8J:da.mod.uk/defac/colleges/csrc/documentlistings/special/06\(38\)AK.pdf+17.+Kilroy+A.+Promoting+Stability+on+Europe%60s+Borders:+a+Comparative+Study+of+Kosovo,+Transdnestria+and+Abkhazia&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt](http://66.102.9.104/search?q=cache:oPx8iNpgnF8J:da.mod.uk/defac/colleges/csrc/documentlistings/special/06(38)AK.pdf+17.+Kilroy+A.+Promoting+Stability+on+Europe%60s+Borders:+a+Comparative+Study+of+Kosovo,+Transdnestria+and+Abkhazia&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt)> [Žiūrėta 2006 12 14].

įtaką aplinkiniams, o visų pirma, Artimųjų ir Viduriniųjų Rytų regionams.³⁹ Rusijai, vis dar nesuitaikiama su vienpolės galios balanso sistema tai yra dar vienas smūgis, tik patvirtinantis JAV galios didėjimą pasaulyje. Trečia, Užkaukazės valstybių ir JAV santykių intensyvėjimas reiškia Rusijos politinės ir ekonominės įtakos Pietų Kaukaze mažėjimą. Taigi, dėl visų išvardintų priežasčių, Rusijos gyvybinis interesas yra kiek įmanoma labiau sutrukdyti amerikiečiams išstumti ją iš šio strategiškai svarbaus regiono.

Rusijos viešai deklaruojamas siekis išlaikyti teritorinį *status quo* Pietų Kaukazo regione iš pirmo žvilgsnio kertasi su jos realiai atliktais darbais, ženkliai prisidėjus prie separatistinių konfliktų kaitinimo ir sudarius sąlygas Užkaukazėje susiformuoti nuo konkrečių valstybių atskilusiems ir faktiškai nuo Rusijos priklausomiems politiniams dariniams. Gruzijos atveju galima būtų kelti hipotezę, kad Rusija yra suinteresuota, pasinaudojant šių politinių darinių gyventojų stipria parama ir prorusiška orientacija, suorganizuoti minėtų separatistinių teritorijų savanorišką prisijungimą prie Rusijos Federacijos. Nors daugelis faktorių ir galėtų pagrįsti šio teiginio teisingumą: vietos gyventojams masiškai suteikiama Rusijos pilietybė, ten cirkuliuoja Rusijos rublis, kaip pagrindinė atsiskaitymo priemonė, komerciniai ryšiai tarp šių teritorijų ir Rusijos panašėja į komercinius santykius tos pačios valstybės viduje, o separatistinių regionų vadovybė reguliariai deklaruoja norą prisijungti prie Rusijos.

Visgi, galima teigti, kad Rusijos teiginys apie suinteresuotumą teritorinio *status quo* išlaikymą yra teisingas ir atitinkantis tikruosius Rusijos interesus regione. Tai galima pagrįsti keletu argumentų. Pirma, sienų neliečiamumo principas Rusijai yra gyvybiškai svarbus dėl jos pačios turimų didelių teritorinių problemų Kaukaze ir šio principo sulaužymas Rusijai prisijungiant tokį norą pareiškusias Abchaziją bei Pietų Osetiją, automatiškai sukurtų Rusijai labai grėsmingą precedentą, atveriantį galimybes pačios Rusijos valdomose Kaukazo tautose pagrįstai kilti separatistiniams židiniams. Tai Rusijai būtų ypač nenaudinga ir pavojinga.

Antra, formalus atsiskyrimas nuo Gruzijos teritorijų prisijungimas prie Rusijos galutinai ir negrįžtamai sugriautų Gruzijos ir Rusijos santykius ir neišvengiamai priešiška nuteiktą visą gruzinų tautą, kas užkirstų bet kokias galimybes įvairiomis priemonėmis Rusijai nuteikinti Gruzijos visuomenę prieš Rusijai nepalankią Gruzijos vyriausybę ir stengtis sudaryti sąlygas ateiti į valdžią paklusniems Rusijai politikams. Toks žingsnis ne tik suvienytų Gruzijos gyventojus prieš Rusiją, bet ir dar labiau ją ir jos kaimynes verstų ieškoti paramos Vakaruose ir nutraukti bet kokius kontaktus su Rusija. Analogiškai ir Kalnų Karabacho atveju, jei Rusija sudarytų sąlygas savo artimiausiai regiono sąjungininkei Armėnijai galutinai prisijungti šį iš Azerbaidžano užgrobtą regioną, tai paskatintų pastarojo iš principo giminišką rusiškajam valdantią režimą

³⁹ Smith M. A. Geopolitical challenges to Moscow in the Transcaucasus. Conflict Studies Research Centre; 1999, -P.5

visiškai nutraukti bet kokius kontaktus su Maskva.⁴⁰ Taigi, Rusijai yra kur kas politiškai naudingiau išlaikyti tam tikrą neapibrėžtumą, kartu išlaikant Azerbaidžaną ir Gruziją tam tikra prasme politiškai priklausomus nuo Rusijos, suteikiant jiems tam tikros vilties, kad jų teritorinių konfliktų sureguliuavimo raktas išlieka Rusijos rankose ir pastarųjų vykdomai politikai atitinkant Rusijos interesus, pastarosioms Užkaukazės valstybėms paliekama viltis su Rusijos pagalba galutinai neprarasti jų nebekontroliuojamų teritorijų.

Trečia, Rusijos mėginimas keisti regiono sienas, ypač pačiai gaunant iš to teritorinės naudos, sužlugdytų jos eilę metų atkakliai kurtą nepriklausomos tarpininkės minėtuose konfliktuose įvaizdį tarptautinės bendruomenės akyse. Prisidengdama tarpininkavimo tarp konfrontuojančių pusių vaidmeniu, Rusija įgyja galimybes po taikdariškų misijų vėliavomis legaliai dislokuoti šiuose regionuose savo karinius dalinius ir taip išlaikyti savo įtaką visame regione. Todėl parėmusi sienų keitimo projektą, ji automatiškai nebegalėtų prisidengti nepriklausomos tarpininkės kauke ir prarastų svarbius įtakos išlaikymo svertus regione.

Galiausiai, galima kelti prielaidą, kad Rusija labai apdairiai bando išsaugoti šiuos separatistinius regionus (ypatingai Abchaziją ir Pietų Osetiją), suteikiant jiems ypatingą statusą, kurie, Rusijos strategijos Gruzijos atžvilgiu nesėkmės atveju, t.y. Gruzijai galiausiai įstojus į NATO, turėtų išlaikyti buferinių zonų statusą, bent iš dalies išlaikant tam tikrą Rusijos distanciją, atskiriant ją nuo NATO. Apie tokio Rusijos plano realumą visų pirma liudija konkretūs Rusijos žingsniai, kuriais ji siekia sustiprinti savo ir savo remiamų separatistinių režimų pozicijas bei ilgalaikią gyvybingumą. Tai visų pirma susiję su separatistų karinių pajėgų paruošimu bei apginklavimu, plačiu kadrų rengimu ir savo specialistų delegavimu ginkluotose pajėgose ir administraciniame lygmenyje, įskaitant ir ministrų pareigybes separatistų vyriausybėse. Daug dėmesio skiriama ir šių regionų politiniams bei socialiniams procesams, susijusiems ne tik su pensijų mokėjimų nepripažintų valstybinių darinių gyventojams, teikiant preferencijas kertant sieną bei vykdant aktyvią informacinę politiką.

Visiškai pagrįstai deklaruojami Rusijos ekonominiai interesai Užkaukazės valstybėse, kadangi tarpusavio prekyba ženkliai sumažėjusi keletą kartų, lyginant su apimtimis TSRS laikais. Gerai žinant giliai įsišaknijusį Rusijos polinkį išnaudoti ekonominius svertus siekiant pasiekti tam tikrus politinius tikslus, ekonominių santykių intensyvinimas yra aiškus Rusijos interesas, kartu padedantis įgyvendinti ir politinius interesus. Dabartinė ekonominių santykių raida neabejotinai Rusijos politikus verčia dėl to nerimauti, kadangi Užkaukazės valstybės pakankamai sėkmingai perorientuoja savo eksportą į kitas rinkas. Labiausiai šioje srityje yra pažengęs Azerbaidžanas, kuris į Rusiją eksportuoja vos 6 proc. savo produkcijos ir tai iki minimumo

⁴⁰ Mehtiyev E. Armenia-Azerbaijan Prague Process: Road Map to Peace or Stalemate for Uncertainty? Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, - P.

sumažina Rusijos galimybes esant reikalui spausti šią šalį, išnaudojant jo eksporto į Rusiją reguliavimo galimybes.⁴¹ Kiek geresnė Rusijai padėtis yra santykiuose su Gruzija, kadangi pastarosios eksportas vis dar labai ženkliai priklausomas nuo Rusijos rinkų, kas Gruziją daro kur kas labiau ekonomiškai priklausomą nuo Rusijos ir palieka pastarajai plačias spaudimo Gruzijai galimybes, tačiau atskirais savo politiniais žingsniais Rusija verčia ir Gruziją mažinti ekonominę priklausomybę nuo savo didžiojo kaimyno.

Iš pateiktos Rusijos interesų Užkaukazėje analizės matyti, kad pastaroji siekia vaidinti patronažinį vaidmenį Užkaukazės valstybėse bei kiek įmanoma daugiau integruodama jas tiek politiškai, tiek ir ekonomiškai į savo orbitą. Siekdama išlaikyti ilgametę dominavimo Pietų Kaukaze praktiką ji aktyviai naudoja separatizmo kortą, siekdama tam tikras valstybes išlaikyti priklausomomis nuo santykių su Rusija charakterio, taip pat siekia sudaryti kliūtis Vakarų įtakos skverbimuisi į regioną, siekiant sumažinti Pietų Kaukazo valstybių galimybes užmegzti artimesnius santykius su Vakarų partneriais ir taip išlaikyti jas Rusijos orbitoje. Taigi, verta detaliau panagrinėti, kokios politinės naudos Rusijai atnešė šių interesų įgyvendinimo priemonės ir kokios klaidos Rusijos užsienio politikoje sutrukdė tinkamai įgyvendinti užsibrėžtus siekius.

2. Rusijos vaidmuo Pietų Kaukazo separatistiniuose konfliktuose

Nagrinėjant Rusijos galimybes išlaikyti vienokią ar kitokią Pietų Kaukazo naujų nepriklausomų valstybių kontrolę ar įtaką joms po TSRS žlugimo, Rusija iš esmės galėjo realizuoti dvi priešingas strategijas, kurios suteiktų jai galimybes išlikti svarbiu Pietų Kaukazo regiono politiniu veikėju. Šios strategijos savo prigimtimi yra priešingos viena kitai, tačiau tinkamas jų įgyvendinimas Rusijai būtų atnešęs daugiau ar mažiau vienodą jos laukiamą rezultatą – padėtų jai išsaugoti savo stiprią politinę, ekonominę ir karinę įtaką Užkaukazės regione.

Pirmasis scenarijus apibūdina kietą Rusijos laikyseną naujų nepriklausomų valstybių atžvilgiu, bandant išsaugoti tą šių valstybių kontrolės lygį, koku Rusija iš esmės disponavo iki TSRS iširimo. Minėta strategija privalo užtikrinti kietą regiono kontrolę ir faktinį nepriklausomų valstybių satelitizavimą. Šiuo atveju Rusija privalo besąlygiškai kontroliuoti naujų valstybių politiką, kuri užtikrintų jų dreifavimą link Rusijos ir atsparumą Vakarų šalių įtakoms. Tinkamam šio scenarijaus vykdymo užtikrinimui būtų reikalinga organizuoti Rusijai palankių politinių kadro naujose valstybėse iškėlimą ir atvedimą į valdžią, ypač aktyviai išnaudoti savo karinį ir ekonominį buvimą regione, reikalui esant spausti ir šantažuoti naujas valstybes

⁴¹ Shahov A. "Separatism and terrorism in the Caucasus – The Russian Possition". Conflict Studies Research Centre; 2003, - P. 2.

įgyvendinti palankią Rusijai užsienio politiką.⁴² Režiuuojant galima konstatuoti, kad ši strategija turėtų padėti sukurti tam tikras Rusijos pseudokolonijas Pietų Kaukazo regione, kurios, vadovaujamos Rusijos statytinių, negalėtų vesti jokios savarankiškos nuo Rusijos politikos ir besąlygiškai vykdytų pastarosios komandas.

Antrasis scenarijus yra kardinaliai priešingas pirmajam ir yra nukreiptas į normalių tarpvalstybinių santykių kūrimą. Šios strategijos esmė – visokeriopa Rusijos parama naujųjų Užkaukazės valstybių vystimuisi ir draugiškų bei lygiateisių tarpusavio santykių plėtojimas. Šiuo atveju, pagrindinis Rusijos interesas yra šių valstybių baimės Rusijos atžvilgiu panaikinimas ir lygiateisių tarpusavio santykių plėtojimas. Toks Rusijos elgesys pašalintų bet kokių šių valstybių nepasitikėjimą ja ir sukurtų Rusijai strateginės Pietų Kaukazo regiono valstybių partnerės ar net globėjos statusą. Nėra abejonių, kad dėl istorinių priežasčių Rusija yra itin artima šio regiono valstybėms, todėl pastarųjų gravitacija į Rusiją visada buvo natūrali (kiek mažiau – Azerbaidžano). Plėtodama itin glaudžius ir abiem pusėms naudingus ekonominius santykius, Rusija praktiškai panaikintų bet kokių šių valstybių alternatyvų Rusijai paieškos galimybes, kadangi pačioms nosisukti nuo Rusijos šioms šalims taptų nebenaudinga. Akivaizdu, kad tokia politika įtrauktų šio regiono valstybes ir į politinę priklausomybę nuo Rusijos, kadangi bet kokios saugumo alternatyvos taptų beprasmėmis, jei iš didžiosios kaimynės neįjaučiamos jokios grėsmės, o, atvirkščiai, vien politinė ir ekonominė bendradarbiavimo nauda. Taigi, antrasis scenarijus projektuoja tik tarpusavio pasitikėjimu pagrįstus santykius, kurie būtų kur kas naudingesni už grubaus diktato primetimu grįstais santykiais, išvengiant nemažos rizikos, kad satelitinės valstybės ieškos įvairių naudingų progų kaip atsikratyti Rusijos įtakos ir pereiti į konkurentų stovyklą.

Analizuojant Rusijos ir naujųjų Užkaukazės nepriklausomų valstybių santykių eigą, galima pastebėti, kad įvairiais santykių etapais Rusija mėgino įgyvendinti abiejų scenarijų atskirus elementus, tačiau galima konstatuoti, kad vyraujantis scenarijus, atsižvelgiant ir į anksčiau išvardintus Rusijos keliamus tikslus Pietų Kaukazo regione, vis tik buvo kietos kontrolės Užkaukazės valstybėms išlaikymas. Viena iš šios taktikos priemonių tapo separatistinių konfliktų kurstymas, itin susilpninęs atskiras Užkaukazės valstybes ir sudaręs galimybes tam tikram laikotarpiui ženkliai padidinti Rusijos įtaką šiuose regionuose.

2.1. Rusijos taktika separatistiniuose konfliktuose Gruzijoje.

Separatistinių konfliktų eskalavimą Gruzijoje lėmė konkrečios politinės aplinkybės, reikalavusios visomis įmanomomis priemonėmis sutrukdyti Gruzijai atitrūkti nuo Rusijos įtakos

⁴² Main S. J, Sherr J, Smith M. A. The Pattern of Russian policy in the Caucasus and Central Asia. Defence Academy of the United Kingdom, 2003, - P. 4.

po TSRS iširimo. Kadangi dar 1990 m. Gruzija oficialiai pasiskelbė išstojanti iš TSRS sudėties, o jos naujoji nacionalistinė vyriausybė ėmė vykdyti Rusijos supratimu antirusišką politiką, Rusijai teko ieškoti visų įmanomų priemonių, kaip pakeisti Gruzijos atitolimo nuo Rusijos tendencijas ir išlaikyti ją savo įtakos sferoje. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, galima daryti išvadą, kad Rusijos pasirinkta separatizmo eskalavimo taktika buvo itin efektyvi šios problemos išsprendimo priemonė. Įdėjusi sąlyginai nedaug pastangų, Rusija galėjo gauti maksimalių rezultatų.

Rusija ypač tinkamai pasirinko jautrias vietas, per kurias ji galėtų efektyviausiai įtakoti Gruziją. Pastarosios sudėtyje buvusios autonominės respublikos jautė pakankamą diskriminavimą iš Gruzijos pusės, todėl byrant TSRS jose vis plačiau imta galvoti apie atsiskyrimą nuo Gruzijos. Taigi, Rusijai atsivėrė unikalios galimybės paspausti Gruziją. Gilėjant Gruzijos centrinės valdžios ir autonomijų konfrontacijai, Rusijai iš esmės užteko autonomijoms pažadėti tam tikrą paramą konflikte su Gruzija, kas iš karto inspiravo šių autonomijų nepriklausomybės nuo Gruzijos paskelbimą ir išprovokavo karinį konfliktą su Gruzija. Neoficiali Rusijos karinė parama Abchazijai ir Pietų Osetijai lėmė kruvino karinio konflikto užsitęsimą, kas Rusijai padėjo pasiekti taktinę pergalę iš karto keliose srityse.

Pirma, Gruzijai nepavykstant nugalėti separatistų bei pačiai patiriant milžiniškus nuostolius ir gruzinių pabėgėlių iš separatistinių teritorijų antplūdžius, tai sukėlė nusivylimą jos vyriausybe ir destabilizavo padėtį šalyje. Dėl Gruzijos pralaimėjimų susidarė palankios sąlygos kilti pilietiniam karui, ko pasėkoje atsirado palankios aplinkybės į valdžią ateiti Maskvai kur kas palankesnei vyriausybei. Pastarosios orientaciją į Rusiją patvirtino ir skubus Gruzijos išstojimas į NVS, kas iš esmės reiškė jos sugrįžimą į Maskvos įtakos sferą.⁴³

Antra, kariniai konfliktai separatistiniuose regionuose sukūrė puikias sąlygas Rusijai plėsti savo įtaką regione, prisidengiant taikos palaikymo tarp konfliktuojančių pusių vėliava. Privertusi naująją nuo jos priklausomą Gruzijos vyriausybę sutikti su tarptautinių taikdarių iš NVS, kurių sudėtyje kitos valstybės faktiškai atliko tik statistų vaidmenis, įvedimu į Gruzijai teisiškai tebe priklausančias teritorijas, Rusija įgijo dar daugiau svertų įtakoti Gruzijos vidaus reikalus bei dar labiau sustiprino savo karines pozicijas šiame strategiškai svarbiame regione.⁴⁴

Taigi, galima konstatuoti, kad inspiravusi separatistinius konfliktus Rusija susigrąžino Gruziją į savo įtakos sferą. Tolesnis jos išlaikymas priklausomybėje nuo Rusijos reikalavo atitinkamos Rusijos politikos Gruzijos atžvilgiu. Visų pirma, už lojalumą Rusijai, naujoji Gruzijos E. Ševardnadzės vyriausybė tikėjosi pastarosios pagalbos atkuriant Gruzijos teritorinį vientisumą

⁴³ Lapidus G. From union to commonwealth : nationalism and separatism in the Soviet republics, Cambridge University Press, 1993, - P. 82.

⁴⁴ Smith, M. A. Russian peacekeeping strategies in the CIS. The Cases of Moldova, Georgia and Tajikistan. The Slavonic Humanities Research Association, Volume 79, 2001, <www.ingentaconnect.com/content/mhro/see2001/00000079/> [Žiūrėta 2006 14 12].

ir susigrąžinant jos prarastą teritorijų kontrolę. Antra, dėl separatistinių konfliktų ir pilietinio karo nuostolių Gruzijai reikėjo nemažos ekonominės paramos, kad valdantysis režimas sėkmingai išsilaikytų valdžioje ir pastarajam nereikėtų ieškoti galimos paramos šaltinių Vakaruose. Vadinasi, Rusijai, siekiančiai išlaikyti bekompromisinį Gruzijos paklusnumą Rusijai, teko pastarajai suteikti tam tikrų ekonominių nuolaidų bei finansinės paramos.

Siekdama ilgesniam laikui išlaikyti Gruzijos paklusnumą Rusija privalėjo išspręsti pastarosios teritorinio vientisumo atkūrimo klausimus. Akivaizdu, kad Rusijai išsaldžius separatistinių konfliktų sprendimą, ilguoju laikotarpiu Gruzija privalėtų neišvengiamai imtis ieškoti kitų šių konfliktų suregulavimo galimybių ir prarastą pasitikėjimą Rusija. Kadangi nėra abejonių, kad atsiskyre separatistiniai regionai net ir Rusijos verčiami nesutiktų ankstesnėmis sąlygomis sugrįžti į Gruzijos sudėtį, esminis Rusijos žingsnis privalėjo būti naujų šių regionų sugrąžinimo į Gruzijos sudėtį sąlygų projektų sukūrimas bei abiejų pusių įtikinimas tokių sąlygų naudingumu, projekte nepamirštant numatyti ir sau naudingų sąlygų įtvirtinimą, numatant savo pasilikimo regione planus. Šiuo atveju Rusija nesiėmė tokių projektų kūrimo.

Antras svarbus Rusijos žingsnis siekiant išlaikyti Maskvai palankų Gruzijos režimą privalėjo būti tam tikros paramos jam suteikimas, siekiant užtikrinti palankaus Rusijai politinio režimo ilgaamžiškumą Gruzijoje. Ekonominė parama ir Rusijos kapitalo investicijos šioje šalyje būtų padėję perimti svarbiausių Gruzijos ūkio objektų kontrolę, tuo dar labiau sustiprinant Gruzijos kontrolę bei užkertant Vakarų kapitalo atėjimo į Gruziją galimybes. Galima konstatuoti, kad iš dalies tai ir buvo įvykdyta. Be to, Rusijai būtų buvę ypač naudinga stiprinti valdančiojo elito pozicijas ir autoritarinio valdymo tendencijas Gruzijoje, kadangi tai dar labiau sumažintų šios šalies patrauklumą Vakarams ir išlaikytų Rusijos dominavimo monopoliją Gruzijoje.

Galima kelti prielaidą, kad būtent per mažas Rusijos dėmesys jai palankaus E. Ševardnadzės režimui ir separatistinių konfliktų sprendimų paieškos išsaldymas privertė Gruziją ieškoti alternatyvų Rusijai būtent Vakarų struktūrose, bandant gauti jų politinę ir ekonominę pagalbą susikaupusioms Gruzijos problemoms spręsti. Rusija nepasinaudojo politinio ir ekonominio spaudimo galimybėmis ir nesutrukdė Gruzijai dalyvauti alternatyvaus naftotiekio iš Azerbaidžano į Turkiją projekte. Galiausiai, Gruzijos politinis režimas niekad negavo tiek Rusijos paramos, kad galėtų galutinai įtvirtinti savo pozicijas šalyje. Nesukūręs pakankamos atramos visuomenėje ir jėgos struktūrose jis liko lengvai pažeidžiamas ir nebegalėjo pasipriešinti kilusiai Rožių revoliucijai, kuri jį nušlavė be jokio pasipriešinimo.

Taigi, galima iškelti idėją, jog būtent neefektyvi Rusijos politika Gruzijos atžvilgiu atvėrė kelią Rožių revoliucijai ir lėmė Gruzijos atsivėrimą Vakarų įtakai. Gan sunku nusakyti, kokios taktikos Rusijai būtų optimaliausia laikytis santykiuose su naująja Gruzijos vyriausybe, kadangi

Rusija aiškiai prarado iniciatyvą santykiuose su Tbilisiu. Gruzijos vėl iškelti separatistinių darinių tolesnio likimo sprendimo klausimai akivaizdžiai grasina Rusijai būti išstumtai iš šių regionų, jei konfliktai būtų išspręsti be jos dalyvavimo. Vadinasi, šiuo atveju Rusijai yra naudinga neskatinti šių klausimų sprendimų kiek įmanoma ilgesnį laiką bei žlugdyti Gruzijos iniciatyvas taikiai sureguliuoti šiuos klausimus. Tokiu būdu Rusija gali tikėtis, kad Gruzijos visuomenė ateityje nusivils savo vyriausybe, nepasiekusia jokių žadėtų rezultatų šių problemų sprendime ir sekantys rinkimai suformuos sukalbamesnę Rusijai Gruzijos vyriausybę. Antra, įšaldytas konfliktų nesprendimas nekenkia nei Rusijos prestižui, nei ekonomikai, o priešingai, Rusijos verslas tik pelnosi iš nekontroliuojamos prekybos su šiais regionais. Tokiu būdu esama situacija gali egzistuoti dar pakankamai ilgai, kadangi problemos sprendimu yra suinteresuota praktiškai tik viena Gruzija, kuri ateityje gali daryti įvairias nuolaidas Rusijai, siekdama pasiekti kompromisą ir išspręsti minėtas problemas. Arba atvirkščiai, Gruzija ilgainiui gali susitaikyti su teritoriniais praradimais ir aktyviai nebesiekti klausimo išsprendimo bet kokia kaina.⁴⁵

2.2. Rusijos taktika Kalnų Karabacho konflikto atžvilgiu

Rusijos dalyvavimo Kalnų Karabacho konflikte charakteris šiek tiek skiriasi nuo jos dalyvavimo separatistiniuose konfliktuose Abchazijoje ir Pietų Osetijoje schemos dėl keleto priežasčių. Pirma, Rusija nebuvo šio konflikto iniciatorė, o tik vėliau taktiniais sumetimais parėmė vieną iš tarpusavyje kariaujančių pusių. Antra, Rusija tiesiogiai nesiriboja su Kalnų Karabachu. Trečia, šis konfliktas kilo tarp dviejų suverenių buvusių TSRS respublikų.⁴⁶

Neoficialiai įsikišdama į šio konflikto eigą, Rusija savo vykdoma politika turėjo užtikrinti abiejų konflikto šalių pasilikimą jos įtakos orbitoje. Tai buvo ypač sunkus uždavinys, kadangi bet kuriuo atveju viena iš šalių privalėjo pralaimėti ir likti nepatenkinta Rusija bei nutolti nuo jos. Armėnijos ir Azerbaidžano kare dėl Kalnų Karabacho Rusija gana natūraliai pasirinko palaikyti Armėnijos pusę. Armėnija buvo istorinė Rusijos sąjungininkė regione ir į ją visada žiūrėjo kaip į armėnų tautos ir valstybės išlikimo garantą bei nuolatinę Armėnijos globėją.

Nors ir atitkdama tradicinį agresorės apibrėžimą, Armėnija šiame Kalnų Karabacho konflikte neabejotinai buvo silpnesnioji pusė, todėl suteikdama jai ženklią karinę paramą, Rusija užsitikrino besąlygišką Armėnijos paklusnumą Rusijai. Šiuo atveju jau nebe tiek pačiai Rusijai reikėjo rūpintis, kokiomis priemonėmis išlaikyti Armėniją savo įtakos sferoje, bet Armėnijai buvo kur kas gyvybiškai svarbesnis Rusijos buvimas šiame regione, kadangi tai buvo

⁴⁵ Beridze M. "In the wake of the Beslan tragedy, Georgia is again questioning whether Russia has double standards on the topic of separatism in the Caucasus. Transitions Online, 2004

⁴⁶ German T. Untangling the Karabakh knot. Conflict Studies Research Centre; 2005, - P. 5.

vienintelė valstybė regione, kurioje Armėnija galėjo ieškoti patikimos atramos.⁴⁷ Taigi, santykiuose su Armėnija Rusija galėjo išnaudoti antrąjį scenarijų, pagrindžiantį Armėnijos savanorišką glaudžių santykių su Rusija palaikymą, grindžiama iš Rusijos gaunamų saugumo garantijų gyvybine svarba Armėnijai ir Rusijos, kaip pagrindinės šios šalies gynėjos vietą nacionalinio saugumo užtikrinime.

Paremdama Armėniją Kalnų Karabacho kariniame konflikte Rusija taip pat siekė susigražinti ir iš jos įtakos beišsprūstantį Azerbaidžaną ir šis planas jai kuo puikiau pavyko. Analogiškai situacijai Gruzijoje, ir Azerbaidžane po TSRS subyrėjimo į valdžią atėjo nacionalistinių pažiūrų politikai, nebelaikantys būtinybės Azerbaidžanui išlaikyti Maskvos vasalo statusą. Azerbaidžano gravitaciją nuo Rusijos tik patvirtino jo atsisakymas prisijungti prie dalinio TSRS pakaitalo – Nepriklausomų Valstybių Sandraugos, todėl karinis konfliktas tarp Azerbaidžano ir Armėnijos Kalnų Karabache Rusijai buvo puiki proga destabilizuoti padėti Azerbaidžane ir priversti jį pakeisti savo orientaciją bei sugrįžti į Maskvos įtaką.

Konkretus Rusijos dalyvavimas kariniame Armėnijos ir Azerbaidžano konflikte pasižymėjo milžiniškos karinės pagalbos Armėnijai suteikimu, kurios kiekiai gerokai viršijo susitarimo dėl įprastinės ginkluotės Europoje nustatytas ribas.⁴⁸ Tai leido jai pasiekti persilaužimą kare ir karinės ginkluotės pranašumo dėka išstumti Azerbaidžano karines pajėgas ne tik iš Kalnų Karabacho, bet ir iš aplinkinių teritorijų, besiribojančių su Armėnija, kas iš viso sudaro apie 18 proc. visos Azerbaidžano teritorijos. Susidarius tokiai padėčiai, pradėjo veikti Rusijos iš anksto suplanuotas scenarijus. Pralaimėjimai Armėnijai destabilizavo politinę padėtį Azerbaidžane, vyriausybė prarado populiarumą ir gyventojų pasitikėjimą ir 1993 m. karinio pučo metu į valdžią atėjo (grįžo) buvęs Azerbaidžano Komunistų partijos vadovas bei itin artimai su Rusija susijęs H. Alijevas. Netrukus po to, analogiškai Gruzijai, Azerbaidžanas tapo NVS nariu, o kariniame konflikte pasiektos paliaubos.

Nors, skirtingai nuo Gruzijos atveju, konflikto židinyje Rusija nedislokavo savo taikdarių (jai tai ir nebuvo reikalinga dėl turimų dviejų karinių bazių Armėnijoje), ji intensyviai įsijungė į ESBO sudarytą vadinamąją Minsko grupę, specialiai sukurtą Kalnų Karabacho konflikto sureguliuoti. Vaidindama joje vieną svarbiausių vaidmenų, ir taip užsitikrindama šio konflikto kontrolę. Tačiau tolesnėje perspektyvoje Rusija vadovavosi Gruzijos scenarijumi ir palaikė konflikto užšaldymo politiką. Savaimė suprantama, ilguoju laikotarpiu Azerbaidžano galimybės susigražinti prarastas teritorijas tik dar labiau sumažėjo, kadangi demografinė padėtis dėl

⁴⁷ Charbajan L. *The Caucasian knot: the history of Nagorno Karabagh*, London, 1994, - P. 142.

⁴⁸ Laitin D. *Caucasian crucibles*. *New Left Review* 38, March-April 2006 <<http://www.newleftreview.net/Issue38.asp?Article=08>>[Žiūrėta 2007 03 10].

azerbaidžaniečių pabėgėlių pasitraukimo į Azerbaidžaną ir Armėnijos vykdyto savo piliečių perkėlimo į naujai užimtas teritorijas politikos, pasikeitė Armėnijos naudai.

Kaip ir Gruzija, Azerbaidžanas, nesulaukęs pakankamos Rusijos paramos vis labiau pradėjo dreifuoti Vakarų link ir dėl savo turimų milžiniškų gamtinių išteklių pritraukė JAV susidomėjimą šalimi bei dideles investicijas į jo naftos sektorių. Nors Azerbaidžano ilgamečio politinio režimo nepakeitė jokios spalvotosios revoliucijos, tačiau pats režimas pakeitė savo geopolitinę orientaciją, matydamas potencialias galimybes iš bendradarbiavimo su Vakarais gauti kur kas didesnės naudos, nei galėtų gauti vien tik stiprindamas bendradarbiavimą su Rusija ir bergždžiai tikėdamasis jos pagalbos sureguliuojant konfliktą Kalnų Karabache.

Tolimesnėje perspektyvoje pagrindiniu Rusijos interesu išlieka Kalnų Karabacho išsaugojimas Armėnijos kontrolėje. Kadangi Azerbaidžanas per pastarąjį dešimtmetį ženkliai padidino savo išlaidas karinėms reikmėms bei modernizavo savo karines pajėgas, jo karinis biudžetas pastaruoju metu keturis kartus viršija Armėnijos karinį biudžetą, dėl ko pastaroji šiame konflikte atsiduria kur kas silpnesnėje pozicijoje.⁴⁹ Galimo naujo karinio susidūrimo atveju, Armėnija viena pati neišvengiamai būtų sutriuškinta ir prarastų visas užimtas teritorijas. Taigi, šiuo atveju pagrindinis Rusijos interesas yra užkirsti kelią konflikto peraugimui į ginkluotą dviejų šalių susidūrimą ir savo kariniu buvimu Armėnijoje sulaukyti Azerbaidžaną nuo tokių planų.

2.3. Galimos Rusijos politikos taktinės klaidos separatistiniuose konfliktuose

Nėra abejonių, kad separatistinių konfliktų eskalavimas Rusijai tapo viena iš efektyviausių ir patikimiausių priemonių, siekiant išlaikyti Gruziją ir Azerbaidžaną savo įtakos sferoje ir pasirūpinti, kad šių šalių vykdoma politika atitiktų Rusijos interesus. Paskatinusi separatistinius konfliktus, ji destabilizavo padėtį šių šalių viduje, kas privedė prie Rusijai ypač artimų politikų atėjimo prie šių valstybių vairo ir šių valstybių politinės orientacijos krypties pasikeitimą Rusijai naudinga linkme.⁵⁰

Tačiau, kaip rodo dabartiniai įvykiai, Rusijos pasiekti rezultatai buvo pakankamai trumpalaikiai ir jai nepavyko šių šalių išlaikyti visiškoje savo įtakoje ilgą laiką. Galimos Rusijos taktinės klaidos jos politikoje Pietų Kaukaze, įskaitant ir jos poziciją separatistinių konfliktų sprendimo atžvilgiu, privertė šias šalis vis labiau nusigręžti nuo Rusijos, kas lėmė, kad Užkaukazės regionas vis labiau išsprūsta iš Rusijos įtakos. Taigi, būtina apibrėžti šias klaidas ir

⁴⁹ German T. Untangling the Karabakh knot. Conflict Studies Research Centre; 2005, - P. 6.

⁵⁰ Lapidus G. From union to commonwealth : nationalism and separatism in the Soviet republics, Cambridge University Press, 1993, - P. 116.

išanalizuoti, kokias pasekmes jos atnešė tolimesniuose Rusijos santykiuose su Pietų Kaukazo šalimis.

Viena iš svarbiausių Rusijos politikos Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu klaidų – ypač artimos Maskvai šių šalių vadovybės neišnaudojimas siekiant užsitikrinti sau naudingus tikslus. Nėra abejonų, kad tiek E. Ševardnadzė, tiek ir H. Alijevas, buvę itin aukšto rango TSKP CK funkcionieriai, savo pasaulėžiūra ir mentalitetu buvo ypač artimi Maskvai, ir prisidėdama prie jų atėjimo prie Pietų Kaukazo valstybių vairo, Maskva pagrįstai tikėjosi jų lojalumo ir natūralios orientacijos į Rusiją. Be abejo, tokios viltys iš dalies pasiteisino, kadangi šios šalys nedelsiant sugrįžo prie pataikavimo Maskvai politikos ir įstojo į NVS – civilizuotesnį buvusių sovietinių respublikų Maskvos kontrolės instrumentą. Vis dėlto, užsitikrinsi tik šių valstybių vadovybės palankumą Rusijai, Maskva suklydo manydama, kad be papildomų investicijų šią priklausomybę bus įmanoma išlaikyti pakankamai ilgą laiką. Rusija pakankamai neįvertino abiejų minėtų politikų savarankiško veikimo galimybių bei milžiniškos jų patirties politikoje. Gerai išmanydami Kremliaus politinę virtuvę ir suvokdami Rusijos politikos metodus, pastarieji gerai jautė galimas manevravimo galimybes ir gerai išnaudojo Rusijos politikos Pietų Kaukaze silpnąsias vietas. Taigi, vien pasaulėžiūrų artumas negalėjo garantuoti nuolatinio šių politikų išlikimo Maskvos vasalų vaidmenyje. Akivaizdu, kad iš Rusijos pusės nesulaukė reikiamos politinės ir ekonominės paramos šių valstybių problemoms, ypač pagalbos sprendžiant separatistinių regionų klausimus, jie buvo priversti ieškoti alternatyvių Rusijai partnerių.

Taigi, pagrindine Rusijos politikos Pietų Kaukaze klaida galima vadinti neteisingai pasirinktą separatistinių konfliktų sprendimo strategiją. Įšaldžiusi išeities iš susidariusios padėties paiešką, Rusija tikėjosi išlaikyti Užkaukazės valstybes, teikiant joms viltį, kad konfliktų suregulavimo raktas slypi palankiam Maskvai pastarųjų elgesyje. Ši taktika davė tam tikrų rezultatų trumpuoju laikotarpiu, tačiau Gruzijai ir Azerbaidžanui neįaučiant jokių Maskvos iniciatyvų atkurti jų teritorinį vientisumą, besąlygiškas paklusnumas Maskvos valiai, negaunant iš to pakankamos naudos, šiems šalims paprasčiausiai ilgiau nebeapsimokėjo.

Galima teigti, kad Rusijai būtų buvę kur kas naudingiau stengtis atkurti šių valstybių teritorinį vientisumą. Akivaizdu, kad tokio scenarijaus įgyvendinimo atveju Rusija būtų susidūrusi su milžinišku atsiskirti siekiančių regionų vietos gyventojų pasipriešinimu, ypač sugadinant santykius su Armėnija, tačiau tokiu atveju jai greičiau būtų pavykę išsiderėti iš Užkaukazės valstybių ne tik plačias šių regionų autonomijų sąlygas, bet ir reikšmingą ir nuolatinį savo karinių pajėgų, kaip stabilumo garanto regione dislokavimą šiose teritorijose. Greičiausia, Tbilisis ir Baku, siekdami formaliai atkurti visų savo prarastų teritorijų kontrolę ir spaudžiami savo viešosios nuomonės, sutiktų su visomis pateiktomis sąlygomis, tarp kurių Rusija galėtų numatyti ne tik

savo, kaip šių autonomijų teisių protektorės statusą, bet ir garantuoti sau platesnį ekonominį atėjimą į šių valstybių strateginius ūkio subjektus, taip dar labiau suintensyvinant šių valstybių priklausomybę nuo Rusijos.

Kalną Karabacho atveju, imdamasi minėtos konfliktų sureguliuavimo strategijos, Rusija be abejonės stipriai pakenktų savo santykiams su Armėnija, kuri būtų priversta pasitraukti iš Azerbaidžano okupuotų teritorijų, tačiau galima prognozuoti, kad toks santykių atšalimas būtų trumpalaikis. Armėnija Pietų Kaukazo regione, be Rusijos istoriškai daugiau neturi jokių atramos alternatyvų, taigi, jai vienaip ar kitaip greitai laiku tektų sugrįžti prie draugystės su Rusija. Tačiau šiuo atveju Maskvai būtų kur kas svarbesnis Azerbaidžano susiejimas tampresniais ryšiais su Rusija, kadangi, skirtingai nuo Armėnijos, Azerbaidžanas dėl savo turimų resursų yra daug patrauklesnis Vakarų šalims galimas partneris regione ir gali nesunkiai surasti jų tarpe strateginio bendradarbiavimo alternatyvas Rusijai. Šią prielaidą tik patvirtina dabartiniai itin glaudūs Azerbaidžano ir Jungtinių Valstijų ekonominiai santykiai. Taigi, Kalną Karabacho gražinimo Azerbaidžanui politinė nauda atneštų ilgalaikį šios šalies pritraukimą prie Rusijos ir tai kelis kartus atsvertų laikino Armėnijos atitolimo nuo Rusijos kainą.

Galima kelti prielaidą, kad separatistiniams regionams suteikus plačias autonomijas bei gražinus juos Užkaukazės valstybėms, Rusija būtų įgijusi didelius svertus reikiamu momentu manipuluojant šiomis teritorijomis, paspausti Gruziją ar Azerbaidžaną. Rusijos pozicijos sustiprėtų dvigubai, kadangi abi Pietų Kaukazo valstybės į Maskvą būtų priverstos žiūrėti kaip į separatistinių teritorijų išlaikymo jų sudėtyje garantą, tuo tarpų šių regionų gyventojai Rusiją laikytų taip pat vienintele jėga, galinčia juos apsaugoti nuo Užkaukazės valstybių centrinės vyriausybės galimos savivalės ir vietos gyventojų teisių pažeidinėjimo. Tuo tarpu esant dabartinei padėčiai, Maskva prarado Gruzijos ir Azerbaidžano pasitikėjimą ja, kaip galinčia išspręsti teritorinius ginčus jų naudai.

Analizuojant esamą Rusijos strategiją separatistinių regionų atžvilgiu, galima pastebėti, kad Rusijos politika ateityje vis tik bus nukreipta į formalaus šių regionų nepriklausomybių paskelbimą. Galima susidaryti įspūdį, kad Rusija yra užėmusi laukimo ir situacijos stebėjimo taktiką ir šių regionų ateities klausimo išsprendimas priklausys daugiau nuo tarptautinių aplinkybių. Nors dėl konflikto Kalną Karabache Rusija yra daug pasyvesnė, palikdama šią problemą Armėnijos kompetencijai, tačiau Gruzijos atžvilgiu aiškiai pastebimas separatistinių darinių palaipsnis rengimasis formaliai secesijai nuo Gruzijos. Rusija palaipsniui apginkluoja šio regiono jėgas, kad jos būtų pasirengusios atremti galimus Gruzijos ginkluotus mėginimus atkurti šių teritorijų kontrolę. Savos pilietybės vietos gyventojams suteikimas taip pat rodo į kurią pusę ateityje kryps šių regionų priklausomybės klausimo sprendimas.

Rusijos delsimas ir ilgalaikis konflikto išaldymas pagrįstas konkrečių rezultatų laukimu. Visų pirma, praėjus daugybei laiko po šių regionų faktinės kontrolės praradimo, Gruzijos visuomenė bei politinis elitas gali ir susitaikyti su praradimais ir nebe taip skaudžiai ir audringai reaguoti į formalų šių teritorijų išėjimą iš Gruzijos sudėties, kurių ji vienaip ar kitaip jau nebet kontroliuoja pastaruosius 15 metų. Be to, Gruzijai pasukus didelių reformų keliu ir pakeitus politinę orientaciją, jai nebebus ekonomiškai naudinga skirti milžiniškus resursus stengiantis susigražinti šiuos prorusiškos orientacijos regionus.

Nėra abejonių, kad Rusija savo delsimo taktiką derina ir su tarptautinėmis aplinkybėmis. Kaip jau buvo minėta ankstesniame darbo skyriuje, valstybių sienų perbrėžinėjimas nebūtų palankiai sutiktas tarptautinės bendruomenės akyse, juolab, kad Rusija pati iš to gautų naudos, be to, tai sukurtų netikusį precedentą, kuris atrištų rankas ir kai kurioms nepatenkintoms Rusijos valdomoms Šiaurės Kaukazo valstybėlėms prabilti apie galima savo išėjimą iš Rusijos Federacijos sudėties. Tačiau labiausiai Rusija laukia Kosovo problemos išsprendimo, kadangi tarptautinei bendruomenei sutikus su jo nepriklausomybe nuo Serbijos ar prisijungimu prie Albanijos, būtų sukurtas itin naudingas precedentas Rusijai panaudoti analogišką scenarijų ir nuo Gruzijos atsiskirti ketinančių separatistinių Pietų Osetijos ir Abchazijos atvejui. Taigi, galima prognozuoti, kad Rusija tikrai nesiims jokių iniciatyvų iki Kosovo problemos tarptautinio išsprendimo ir kol kas bus linkusi išlaikyti esamą padėtį.

3. Karinių priemonių panaudojimo galimybės Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų sureguliuojime

3.1. Karinių ir nekarinių konfliktų sureguliuojimo priemonių santykis tarptautinėje praktikoje

Politikos mokslų paradigmoje visame pasaulyje konfliktų sprendimas yra labai populiari tema, ir galima nesunkiai aptikti įvairių studijų, analizuojančių nekarines konfliktų sprendimo ir prevencijos priemones, gausą. Nenuostabu, jog gali pagrįstai susidaryti įspūdis, kad tik diplomatinės, ekonominės ir kitos nekarinės priemonės yra apskritai vienintelės, galinčios efektyviai užtikrinti tarptautinės sistemos stabilumą ir išspręsti bet kokius konfliktus. Tačiau šiuo atveju nevertėtų pamiršti, kad konfliktų sureguliuojimas apima įvairių metodų spektrą - tiek nekarines, tiek ir karines priemones.

Nėra abejonių, kad tokia Vakarų visuomenės, neginčijamą prioritetą teikiančios žmogaus teisėms, demokratinėms vertybėms ir taikiam tarptautinės bendruomenės būviui, antipatija bet

kokių karinių veiksmų galimybei, ženkliai sumažina šio metodo populiarumą konfliktų sprendimų paieškose, kas savaime ženkliai minimizuoja ir tokių priemonių praktinio įgyvendinimo tikimybę ir Gruzijoje bei Azerbaidžane, siekiančiose vis glaudesnių santykių su Vakaraais palaikymo. Vis dėlto, atmetus visas etines ir moralines nuostatas, nereikėtų visiškai atmesti ir karinio scenarijaus realizavimosi tikimybės Pietų Kaukazo separatistiniuose konfliktuose, turint galvoje, kad tradicinė diplomatija, kaip rodo pastarųjų penkiolikos metų praktika, nedavė jokių apčiuopiamų rezultatų.

Kaip teigia tyrinėtojai P. Regan ir A. Stam, diplomatinės priemonės, tokios, kaip tarpininkavimas, tampa visiškai neveiksmingomis, kai konfliktas perauga į smurtinius veiksmus, t.y. virsta plataus masto ginkluota kova.⁵¹ Tai yra būtent tai, kas 10 dešimtmečio pradžioje ir atsitiko tiek Kalnų Karabache, tiek ir Gruzijos kontroliuotose Abchazijoje bei Pietų Osetijoje, kur padėtis tarp konfliktuojančių pusių tapo tokia, jog akivaizdu, kad abipusės nuoskaudos yra per didelės, kad konfliktuojančios pusės sutiktų daryti kokias nors esmines nuolaidas taikiose derybose, ar bent jau sutiktų sėsti prie bendro derybų stalo, kas padėtų taikos procese išjudinti iš mirties taško. Taigi, prabėgę 15 metų tik aiškiai patvirtino, kad jokių realių svėrtų šių konfliktų sureguliuavimui tarptautinė bendruomenė neturi. Priešingai, galimų taikių priemonių panaudojimas šiuo atveju netgi dirbtinai apsunkinamas iš kaimyninės Rusijos pusės, kuri tokiu būdu siekdama išlaikyti savo įtaką Gruzijoje bei Azerbaidžane, akivaizdžiai nėra suinteresuota tokių konfliktų išsprendimu ir tik prisideda prie dar didesnės jų eskalacijos.

Analizuojant tarptautinę praktiką, nėra itin lengva surasti identiškų atvejų, tačiau galima paminėti keletą atvejų, kai tam tikros pasaulio valstybės mėgindamos karinių priemonių pagalba prisijungti vadinamąsias „pilkąsias zonas“, ar, kitaip tariant, iki galo savo valstybingumo neįtvirtinusias teritorijas, į kurias pastarosios valstybės dėl vienokių ar kitokių priežasčių deklaravo turinčios suverenių teisių. Antai, 1961 m. Indonezija, savo ginkluotųjų pajėgų pagalba užėmė tik ką iš Olandijos kolonijos statuso išsivadavusią ir nepriklausomybę paskelbusią Vakarų Papua Respubliką. Analogiška situacija 1975 m. pasikartojo ir su Rytų Timoru, kuris, išsivadavęs nuo priklausomybės Portugalijai, atsisakė prisijungti prie Indonezijos ir paskelbė nepriklausomybę. Tais pačiais metais, pasitraukus ispanų kolonistams, identiškomis aplinkybėmis Marokas aneksavo vakarines Sacharos teritorijas. Panašią analogiją galima išvelgti ir su 1923 Lietuvos įvykdytu ginkluotu Klaipėdos krašto prisijungimu, kuris įvyko pakankamai taikiomis sąlygomis, tačiau sunku vienareikšmiškai teigti, ar laisvo gyventojų plebiscito sąlygomis būtų pasiektas analogiškas rezultatas.

Tačiau kur kas labiau panašesnių pavyzdžių galima rasti ir pačiame Kaukazo regione. Antai, tai pačiai Gruzijai, surežisavus tam tikras operacijas ir išprovokavus vietinius lyderius bei

⁵¹ Regan P. M., Stam A. C. In the nick of time: conflict management, mediation timing and the duration of interstate disputes // *International studies quarterly* (2000) 44, P. 242.

grasinant panaudoti jėgą pavyko susigrąžinti kontrolę trečiajame jos separatistiniame židinyje Adžarijoje. Taip pat Gruzijos Prezidentui M. Saakašviliui žaibiškos ginkluotos operacijos metu pavyko atkurti centrinės valdžios kontrolę Svanetijoje, kuri, nors formaliai ir nebuvo laikoma dar vienu separatistiniu židiniu, tačiau pasak analitikų, Tbilisio iki tol buvo kontroliuojama ne ką daugiau, nei, pavyzdžiui, ta pati Abchazija. Visa tai rodo, kad pasirinkus tinkamą taktiką ir turint pakankamai potencialo, separatizmo problemą įmanoma efektyviai panaikinti, pasitelkiant ir karines priemones, kas kitame darbo skyriuje bus analizuojama konkrečių separatistinių konfliktų atveju.

3.2. Galimo jėgos panaudojimo tikimybė Pietų Kaukazo separatistiniuose konfliktuose bei galimų Rusijos atsakų scenarijaus analizė

3.2.1. Kalnų Karabachas

Iš pirmo žvilgsnio, Kalnų Karabacho problemos išsprendimas, pasitelkiant karines priemones, gali pasirodyti pats realiausias iš visų scenarijų, ypač lyginant su tokio žanro panaudojimo Gruzijoje tikimybių analize. Tai lemia daugelis priežasčių: Azerbaidžano santykinė ekonominė ir karinė galia, jo išskirtinė geopolitinė padėtis ir svarba globalių pasaulio politikos žaidėjų interesuose, „šalies aukos“ statusas, įgautas pasibaigus ginkluotam konfliktui su Armėnija XX a. 10 dešimtmečio pradžioje, tarptautinių taikdarių, kurie trukdytų imtis vienašališkų veiksmų regione nebuvimas ir kt. Visa tai bent jau leidžia kelti prielaidą apie karinių priemonių panaudojimo realumą Kalnų Karabacho konflikte ir nelaikyti visiškai absurdiška prielaida bei analizuoti, kokia galėtų būti tikimybė ir sąlygos, kad šis scenarijus galėtų tapti realus, sprendžiant minėtą separatistinį konfliktą.

Vertinant karinį Azerbaidžano pajėgumą, būtiną tokios operacijos sėkmingam realizavimui, kas iš esmės yra svarbiausias faktorius, kurio nebuvimas diskusiją šiuo klausimu darytų beprasme, būtina pažymėti, kad savo karine galia Azerbaidžanas be didesnių ginčų yra pripažįstamas stipriausia Pietų Kaukazo regiono valstybe, žymiai lenkiantis tiek Armėnijos, tiek ir Gruzijos karinę galią kartu sudėjus.⁵² Be to, ypač pastaraisiais metais pastebimas ypač ženklus šios šalies ginklavimasis, kas pagrįstai leistų kelti prielaidą, kad Azerbaidžanas galbūt iš tikrųjų laukia palankaus momento, kada jis galės sėkmingai įvykdyti Kalnų Karabacho išlaisvinimo operaciją. Šis laukimas be jokios abejonės yra susijęs su vis didėjančiomis Azerbaidžano pajamomis, susijusiomis su naftos eksportu, kurių didžioji dalis tenka Azerbaidžano karinio

⁵² Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].

potencialo stiprinimui. Todėl sunku ginčytis, kad šioje situacijoje laukimo stadija jam yra tikrai naudinga. Pastoviai didinama ir pagal vakarietiškus standartus modernizuojama Azerbaidžano kariuomenė mažai valstybei, koks yra Azerbaidžanas, pagal pagrindinius šalies parametru, atrodo išties įspūdingai, susidedanti iš 72 tūkst. karių ir 82 tūkst. aktyvaus rezervo. Azerbaidžano karinis biudžetas 2005 m. viršijo 650 mln. USD ir artimiausiu metu turi pasiekti per 1 mlrd. USD. Tuo tarpu Armėnija, neturėdama tokių svarbių resursų, beviltiškai atsilieka nuo savo kaimyno ir jos karinis biudžetas tesudaro vos 162 mln. USD⁵³. Taigi, bent kariniu požiūriu Azerbaidžanas įgyja nemažą pranašumą ir ateityje tai gali būti lemiamas veiksnys bandant spręsti Kalnų Karabacho problemą ir vertinant išskirtinai statistinius karinius pajėgumus, Azerbaidžano pranašumas tokios operacijos atveju atrodo įspūdingas, nors, kaip rodo Vietnamo ir Irako pavyzdžiai, didžiulis karinis potencialas dar jokių būdu negarantuoja greitos karinės sėkmės.

Antra, lyginant su kaimynine Gruzija, Azerbaidžanas yra unikaloje padėtyje, kadangi kaip matyti iš 1 Priede pateiktos informacijos, paskutinio karo su Armėnija metu, jis neteko ne tik ginčijamos teritorijos, t.y. armėnų apgyvendinto Kalnų Karabacho, kuris pats tiesiogiai nesiriboja su Armėnija, bet ir aplinkinių, grynai azerų gyvenamų rajonų, kas sumoje sudaro apie 17 –18 proc. visos šalies teritorijos. Šiuo atveju bent jau formaliai, Azerbaidžanas yra pagrindinė nukentėjusioji pusė konflikte ir yra pakankamai sudėtinga įsivaizduoti galimus argumentus, kuriuos galėtų pateikti tarptautinė bendruomenė, ar Armėniją remiančios valstybės, kurios galimai ryžtųsi pastarajai suteikti pagalbą karinio konflikto su Azerbaidžanu atveju, kadangi turbūt jokiais argumentais nebūtų įmanoma agresija pavadinti tokių Azerbaidžano veiksmų, nukreiptų į kitos valstybės okupuotą savo teritorijos susigražinimą. Toks Azerbaidžano žingsnis nedaug ką stebintų, ypač gerai žinant, kad per pastaruosius 10 metų, kontroliuodama Kalnų Karabachą ir aplinkines jo teritorijas, Armėnija vykdė ir tebevykdo aktyvią, bet neteisėtą, tarptautinės teisės draudžiamą, gyventojų perkėlinėjimo politiką, ženkliai pakeitusią šio regiono demografinę padėtį Armėnijos naudai. Armėnijos vyriausybė, nors oficialiai tai ir neigdama, itin dosniai finansiškai remia tuos savo gyventojus, kurie ryžosi persikelti gyventi į naujai okupuotas teritorijas, taip pat naikina bet kokią Azerbaidžano kultūrinį paveldą šiame regione, sudarydama vis palankesnes sąlygas remtis argumentais, kad minėtos teritorijos yra grynai armėniškos ir privalo priklausyti šiai šaliai.⁵⁴

Taigi, šiuo atveju, Azerbaidžanas galėtų puikiai pasinaudoti ta situacija, kad bent jau formaliai, Armėnija greičiausiai galėtų būti įvardijama kaip ta konflikto pusė, kuri yra pagrindinis stabdis, trukdantis taikiai sureguliuoti konfliktą, ypač žinant, kad būtent dėl Armėnijos kaltės 1997

⁵³ Nagorno-Karabakh: viewing the conflict from the ground. Europe Report N°166 – 14 September 2005 // http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/166_nagorno_karabakh_viewing_the_conflict_from_the_ground.pdf [Žiūrėta 2007 04 18].

⁵⁴ German T. Untangling the Karabakh knot. Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2006, - P. 7.

m. buvo atmestas Kalnų Karabacho plačios autonomijos atžvilgiu itin palankus ESBO parengtas šio konflikto sureguliuvimui planas. Šiuo atveju, Azerbaidžanas stengiasi parodyti save, kaip nuolat pasirengusį sėstis prie derybų stalo ir savo oponentams pasiūlyti pakankamai teisingas sąlygas derybose t.y. Kalnų Karabacho autonominį statusą Azerbaidžano sudėtyje, kaip 2006 balandį vizito Baltuosiuose Rūmuose metu dar kartą pakartojo prezidentas I. Alijevas⁵⁵ Taigi, Azerbaidžanas, pasinaudodamas savo karine galia, galėtų pakankamai nesunkiai iš Armėnijos susigražinti savo prarastas teritorijas, skiriančias Kalnų Karabachą nuo Armėnijos, neliesdamas paties separatistinio regiono ir taip formaliai sumažindamas progą suinteresuotoms šiuo konflikto sprendimu šalims formaliai įsikišti, motyvuojant būtinybe atskirti konfliktuojančias puses ir išvengti etninių valymų Kalnų Karabache.

Susiklosčius tokiai situacijai, Kalnų Karabachas taptų visiškai apsuptas ir nuo bet kokios pagalbos iš Armėnijos pusės, kas ne tik palengvintų Azerbaidžano galimybes, pasitaikius palankiai progai jį greitai ir be didesnių nuostolių užimti, tačiau tai greičiausiai, suprantant egzistuojantį pavojų, pirma paspartintų pačios Kalnų Karabacho vyriausybės žingsnius link padėtis sureguliuavimo, ir priverstų sėsti prie derybų stalo bei sutikti su autonomijos Azerbaidžano sudėtyje statusu ir išsaugoti bent dalį per 16 metų susikurto savarankiškumo, kadangi, priešingu atveju, regionas būtų priverstas gyventi nuolatinės apgulties sąlygomis, o karinis konfliktas grėstų ne tik sunaikinti esančius valstybingumo elementus, bet ir atneštų didžiules žmogiškąsias aukas ar net etninius valymus, bet ir visiškai sugriautų regiono ekonomiką.

Trečia, tiesioginis Rusijos dalyvavimo faktorius čia nėra toks ryškus, kaip Gruzijoje, dėl keleto priežasčių. Visų pirma, Rusija nesiriboja su šiuo regionu, o Kalnų Karabache nėra dislokuota jokių Rusijos „taikdariškų“ dalinių, o pačioje Armėnijoje esančioje Rusijos karinėje bazėje dislokuotos jėgos, vargu, ar labai noriai būtų pasiūstos malšinti galimo konflikto, kadangi Rusijos vyriausybė šiuo atveju negalėtų dangstyti tokiais savo tradiciniais argumentais, kaip savo šalies piliečių ar bent jau etninių rusų „соотечественнику“ gynimu, kadangi regione rusų nėra, o Kalnų Karabacho gyventojai aprūpinti Armėnijos, o ne Rusijos, kaip kad dauguma Abchazijos ir Pietų Osetijos gyventojų, pasais. Ir nors Armėnija yra NVS kolektyvinio saugumo organizacijos nare⁵⁶, vargu, ar Rusija būtų pasirengusi veltis į kokias nors didesnes karines akcijas, nukreiptas prieš Azerbaidžaną. Ir nors nėra abejonių, kad separatistinių konfliktų eskalavimas Rusijai, vis dar besivadovaujančiai grynai psichologine motyvacija ir nesugebančiai priimti savyje sprendimo atsisakyti pasenusios filosofijos gyvybinių interesų zonų tema, yra vienas iš būdų, suteikiančių jai galimybes kištis į nuo jos bandančių toli buvusių TSRS respublikų užsienio ir vidaus politiką,

⁵⁵ Blandy C. W. Azerbaijan: Permanently Between Scylla and Charybdis? Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, - P. 4.

⁵⁶ Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].

pagrįstai galima svarstyti, ar savo įtakos, bent jau Azerbaidžane, ji nemėgins išsaugoti kitais metodais, kurie gali būti ir racionalesni ir kur kas efektyvesni.

Nėra abejonių, kad Azerbaidžanas yra svarbiausia Pietų Kaukazo regiono šalis ir Rusijos įtaka šiame regione daug kuo priklauso ir nuo jos turimos įtakos Azerbaidžanui. Natūralu, kad ir santykiuose su šia šalimi, Rusija nebeturi galimybių panaudoti tokių instrumentų, kokius ji naudoja, pavyzdžiui, mėgindama sutramdyti Gruzijos provakarietiškas ambicijas. Šiuo atveju, pilnai apsirūpinusiai energetiniais šaltiniais ir nedidelį ekonominių santykių intensyvumą su Rusija turinčiai šaliai nebegalima daryti efektyvaus spaudimo, koks yra daromas Gruzijai. Todėl Rusijos ir Azerbaidžano dvišalius santykius Rusija yra priversta grįsti išskirtinai lygiateisiškumo ir partnerystės principais, jei nori šioje šalyje galutinai neprarasti savo įtakos.

Kaip galima pastebėti, Azerbaidžanas su Rusija nėra sudeginęs visų „draugystės tiltų“ ir iš visos „nedraugų“ t.y. šalių, ne visada akylai vykdančių Rusijos valią grupės NVS formate, Azerbaidžanas ko gero yra pats nuosaikiausias Maskvos kritikas. Ir nors Azerbaidžano politinis, karinis ir energetinis bendradarbiavimas su Vakarais yra pats didžiausias visoje postsovietinėje erdvėje, kas neišvengiamai kelia Maskvos rūpestį ir susierzinimą, galima konstatuoti, kad valdantysis Azerbaidžano politinis elitas nepasižymi antirusišku angažuotumu, o greičiau priešingai, savo vertybėmis, Maskvai yra pakankamai artimas. Kremliaus politikai greičiausiai suvokė, kad provakarietiška Azerbaidžano politika yra pagrįsta grynai naudos ieškojimu ir bandymu su Vakarų pagalba išspręsti tas šalį kankinančias problemas, kur pagalbos nepavyko susilaukti iš Rusijos. Tai patvirtina ir prezidento I. Alijevo užuomina Jungtinėms Valstijoms, kad Amerikos ir Azerbaidžano ateities santykių vystimasis tiesiogiai priklausys nuo Jungtinių Valstijų pozicijos Kalnų Karabacho problemos sprendime bei Vašingtono pasirengimo šiuo klausimu daryti spaudimą Jerevanui⁵⁷.

Šiuo atveju Azerbaidžano politika labai primena tradicinių Šaltojo karo neutralių valstybių vykdytą politiką, pasireiškusią nevingimu bendradarbiauti su abiem konkuruojančiais blokais ir skirtingais etapais daugiau bendradarbiauti su ta puse, kuri yra pajėgi pasiūlyti geresnes sąlygas tai valstybei. Šiuo atveju Azerbaidžano provakarietišką orientaciją taip pat negalima laikyti antirusiška, kadangi iš santykių su Rusija jis negalėtų gauti tokios ekonominės ir politinės naudos, negu gauna ją iš Vakarų.

Tai liudija, kad ir galimo Armėnijos – Azerbaidžano karinio konflikto dėl Kalnų Karabacho kontrolės atveju, vargu ar Rusija viena ar kita forma veltųsi į aktyvius karinius veiksmus, kadangi Azerbaidžano nesėkmės atveju ji galėtų prarasti kur daugiau, nei išlaikiusi

⁵⁷ Маркедонов С. Азербайджан который нужен всем // <<http://www.politcom.ru/article.php?id=2655>> [Žiūrėta 2006 12 10].

separatizmo židinį ir per jį darydama poveikį šaliai. Azerbaidžano nesėkmės atveju, itin padidėtų politinis nestabilumas ir naujos spalvotosios revoliucijos pavojus šalyje. Būtent dabartinio valdančiojo režimo bei autoritarinės politinės sistemos išlaikymas yra vienas svarbiausių Rusijos interesų, kadangi į valdžią atėjus opozicinėms jėgoms, kurios yra kur kas labiau provakarietiškos bei antirusiškos (kaip ir Gruzijoje), Rusija prarastų tuos svertus efektyviam bendradarbiavimo modeliui su Azerbaidžanu. Tai paaiškinama tuo, kad Maskvai yra daug lengviau bendradarbiauti su tokiu valdančiuoju elitu, kurio daugumą sudaro buvusieji tarybiniai „aparatchikai“, turintys labai daug bendro su Rusijos valdančiąja klase, įskaitant bendrą pasaulėžiūrą, vienodus elgesio bruožus ir galiausiai išsaugotus gerus tarpusavio kontaktus. Jei į valdžią šioje šalyje ateitų asmenys, siekiantys Vakarų kultūros modelio ir nepasižymintys sovietiniu mentalitetu, tai apsunkintų Rusijos kontaktus su Azerbaidžanu. Visa tai lemia, kad Rusija aktyviai palaiko dabartinį autoritarinį režimą ir skirtingai nuo Vakarų šalių, neragina vykdyti demokratinių reformų, o priešingai, galima rasti informacijos, patvirtinančios, jog Rusija net aktyviai patarinėja dėl opozicijos neutralizavimo metodų, kas geriausiai pasimatė 2005 m. spalį Azerbaidžane vykus režimo akcijoms prieš savo oponentus, šalyje viešint ir Rusijos specialiųjų tarnybų vadovams.⁵⁸

Galutinai sugadinus santykius su Azerbaidžanu, Rusija galėtų rizikuoti, kad ši šalis pradėtų remti savo teritorijoje gyvenančius pabėgėlius iš Čečėnijos bei Dagestano, taip pat tapti radikalių kovotojų parengimo baze iš kur jie lengvai galėtų pasiekti Rusijos teritoriją bei sustiprinti savo atakas prieš federalines pajėgas

Taip pat strateginiams Rusijos interesams labai svarbus ir karinis buvimas šiame regione, konkrečiai tolimojo įspėjimo radarų stotis Gabaloje, Šiaurės Azerbaidžane, geriau žinoma „Gabalinskajos“ vardu, atliekanti oro bei kosminės erdvės kontrolės funkcijas iki pat Indijos vandenyno. Šią stotį aptarnauja per 2000 Rusijos kariškiu ir jos praradimas būtų ypač nenaudingas.

Azerbaidžanas taip pat yra ir pats svarbiausias Rusijos ekonominis partneris regione, todėl konfliktas su juo smarkiai apribotų Rusijos galimybes per savo kompanijų dalyvavimą šios šalies energetiniuose projektuose bent iš dalies kontroliuoti energijos resursų eksportą, kuris aplenkia Rusiją. Pastarosios Azerbaidžano naftos ir dujų projektuose turi savo akcijų ir nors Rusijai ir nepavyko ženkliau įsilieti į naftotiekių projektus, ji tai dar gali pabandyti padaryti dujų bei elektros sektoriuose, kur, pavyzdžiui, Rusijos monopolistas RAO EES bando įgyti bent dalinę Azerbaidžano elektros gamybos ir skirstymo kontrolę.⁵⁹

⁵⁸ Falkovski M. Russia`s policy in Southern Caucasus and Central Asia, Center for Eastern studies, CES Studies, 2006. // <http://www.osw.waw.pl/files/PRACE_23.pdf> [Žiūrėta 2006 12 14.]

⁵⁹ Falkovski M. Russia`s policy in Southern Caucasus and Central Asia, Center for Eastern studies, CES Studies, 2006. // <http://www.osw.waw.pl/files/PRACE_23.pdf> [Žiūrėta 2006 12 14.]

Vertinant galimas Vakarų reakcijas į karinio Kalnų Karabacho problemos sprendimo varianto pasirinkimą, galima daryti išvadą, kad pakitusi Azerbaidžano strateginė svarba, padėtų jam išvengti tos padėties, kuri buvo pirmojo karo su Armėnija metu, kai gausiai armėnų diasporai spaudžiant, visų pirma Jungtinės Valstijos Azerbaidžanui buvo įvedusios net ginklų embargą. Šiuo atveju, galima konstatuoti, kad Azerbaidžanas neabejotinai tapo per svarbus tiek geopolitiniu, tiek ir geoenergetiniu požiūriu, kad Vakarai šiuo atveju tikrai neaukotų jo, vardan kovos su žmogaus teisių pažeidimais ar net etninio valymo bei genocido apraiškom, kas tokiam konflikte taip pat neturėtų būti atmetama, ypač gerai žinant tam tikrus kaukaziečių ir musulmonų mentaliteto bruožus.

Nėra abejonių, kad po 09/11 Azerbaidžanas Jungtinėms Valstijoms tapo itin strategiškai reikšmingas, o ypač prasidėjus operacijai Afganistane. Azerbaidžano svarba JAV kariniuose planuose yra beprecedentiškai didelė visos šios Pietų Kaukazo šalies istorijoje, kuri dar sustiprėjo 2006 pavasaryje, kai Uzbekistanas, spaudžiamas Rusijos, privertė JAV pasitraukti iš šioje šalyje esančios oro bazės. Galiausiai, Kaukazas ko gero liko vieninteliu regionu, kur Rusijai kol kas nepavyksta atgauti ryškesnės TSRS laikais turėtos įtakos dalies. Vašingtonas, Maskvos vis labiau stumiamas iš Vidurinės Azijos bei suvokdamas, kad greičiausiai pralaimėjo Ukrainoje, turėtų remti jam palankų Azerbaidžano režimą, nežiūrint į tai, kad naujas karas Kalnų Karabache ir neatitiktų JAV interesų.

Be to, JAV greičiausiai taip aktyviai neprisidėtų prie Azerbaidžano armijos rengimo ir modernizavimo, jei jai būtų nenaudinga, kad ši kariuomenė būtų panaudota kovoje dėl Kalnų Karabacho, o tai amerikiečių strategai be abejonės įvertino. O Azerbaidžanui teikiama karinė parama išties nemaža, apimanti tiek finansavimą, tiek ir karinius mokymus bei bendras karines pratybas, todėl vargu, ar būtų metamos tokios jėgos vien tik tam, kad Azerbaidžanas prisidėtų prie karinės paramos JAV tarptautinėse misijose.⁶⁰

Analizuojant argumentus, kurie galėtų sulaukyti Azerbaidžaną nuo jėgos panaudojimo sprendžiant Kalnų Karabacho problemą, būtina pažymėti, kad pagrindinis saugiklis yra valdančiojo elito baimė įsivelti į ilgalaikį kruviną konfliktą, galbūt net peraugiantį į partizaninį karą. Greičiausiai nepamiršdamas, kad būtent nepasitenkinimas skaudžiu pralaimėjimu pirmajame kare padėjo nuversti tuometinę Azerbaidžano vyriausybę, vadovaujamą prezidento A. Elčibėjaus, tokia pati situacija nesėkmės atveju galėtų lengvai pasikartoti.

Nepaisant aiškaus Azerbaidžano karinio pranašumo, tokie pavyzdžiai kaip Vietnamas ar Irakas gali atgrasinti nuo jėgos panaudojimo, kadangi sudėtingas Kalnų Karabacho reljefas gali lengvai ištirpdyti ženklią puolančiųjų jėgų persvarą.

⁶⁰ Azerbaidžanas Irake yra dislokavęs per 250 karių, Afganistane – apie 28.

Taip pat nederėtų pamiršti, kad Kalnų Karabachas nėra esminė azerų tautinio tapatumo dalis, todėl vargu, ar esant dabartiniam režimo stabilumui ir dideliame ekonominiame augime, Azerbaidžanas ryžtųsi imtis tokių drastiškų konflikto sprendimo priemonių, kas neišvengiamai sumenkintų dabartinį ekonominį pakilimą bei smogtų režimo reputacijai, kuris dėl savo autoritarinio valdymo stiliaus Vakaruose šiaip ar taip jaučiasi šiek tiek antrarūšiu, kuriam šypsomasi tik esant dideliame suinteresuotumui jo gamtiniais ištekliams. Vienašališkas karinės jėgos panaudojimas Azerbaidžano valdantįjį režimą greičiau pastatytų greta Afrikos ar Lotynų Amerikos (Šaltojo karo metais) režimais, kurie buvo toleruojami tik dėl jų teikiamos naudos JAV.

Taip pat reiktų detaliai paanalizuoti, kiek Kalnų Karabacho išsprendimas yra naudingas paties Azerbaidžano vadovybei ir tuo galbūt bandant paaiškinti kiek realus karinis Kalnų Karabacho konflikto sprendimo scenarijus. Galima kelti hipotezę, kad dabartinis Azerbaidžano valdantysis elitas nėra labai suinteresuotas bet kokiomis priemonėmis mėginti susigrąžinti Kalnų Karabachą, nes šį praradimą galima itin efektyviai išnaudoti vidaus politikoje ir garsiai pastoviai deklaruojant vienintelį siekį – bekompromisinį šalies teritorinio vientisumo atkūrimą, galima pakankamai efektyviai ir be didesnių resursų sutelkti tautą aplink autoritarinį režimą ir taip sustiprinti savo paties pozicijas ir išsilaikymą valdžioje.⁶¹

Taigi, karo su Armėnija faktorius Azerbaidžanui nėra gyvybiškai reikšmingas, nepaisant kiek jis bebūtų akcentuojamas azerbaidžanietiškoje vidaus politikos retorikoje. Karas, netapsiantis pergalingu „blitzkrieg“, greičiausiai neįeina į artimiausius Baku, suprantančio visą jo pavojų vidaus politikai, planus. Tai tapo aišku suvokus, kad konfliktai, kokie jie bebūtų užšaldyti, daugiau nebėra kliūtis vakarietiškam keliui ir visiškai pereina į vidaus politikos sritį, o pasaulis yra greičiau pasirengęs užmerkti akis į daugelį Pietų Kaukazo šalių vidaus politikos savitumą vardan ramybės, todėl yra juntamas galingas spaudimas abiem pusėm pasiekti taikų susitarimą.⁶²

Taip pat naujas karinis konfliktas, nepaisant Azerbaidžano turimo jėgos pranašumo, nėra itin palankus jam pačiam visų pirma ir ekonomiškai, kadangi naujas karas neišvengiamai pakirstų Azerbaidžano investicinės aplinkos patrauklumą ir atneštų nemažai ekonominių nuostolių, todėl labai tikėtina, kad Azerbaidžanas savo karinį pranašumą sieks išnaudoti tik diplomatinių derybų metu, spaudžiant savo priešininką ir grasinant jam neišvengiamai pralaimimu karu. Taigi, dėl karinės galios asimetrijos, Azerbaidžanas neišvengiamai bus geresnėse derybinėse pozicijose už savo priešininką. O karinis problemos sprendimo būdas galėtų būti daugiausiai tikėtinas tik dabartiniam režimui susidūrus su didėjančiu visuomenės nepasitenkinimu, kaip vienas iš būdų

⁶¹ German, Tracey, “Untangling the Karabakh knot”. Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, - P. 11.

⁶² Dubnovas V. Tarprejoninio stabilumo problemos Pietų Kaukaze // <<http://www.geopolitika.lt/?artc=295>> [Žiūrėta 2006 11 29].

nukreipti dėmesį nuo vidaus problemų ir priemonė bent trumpam sutelkti apie save liaudies paramą.

3.2.2. Abchazija ir Pietų Osetija

Analizuojant realias Gruzijos galimybes karinių priemonių pagalba susigrąžinti 10 dešimtmečio pradžioje prarastas Abchaziją ir Pietų Osetiją galima kelti prielaidą, kad tokio scenarijaus realizavimosi tikimybė, lyginant net su Kalnų Karabachu yra kur kas menkesnė ir, vargu, ar esant dabartinėms sąlygoms, iš viso yra įmanoma. Tai lemia daugelis priežasčių, nuo pačios Gruzijos galimybių atlikti tokias operacijas, iki specifinio Rusijos dalyvavimo minėtuose konfliktuose.

Visų pirma, galima konstatuoti, kad vien kariniu požiūriu, lyginant su Azerbaidžanu, Gruzija yra aiškiai per silpna greitai ir profesionaliai atlikti tokias abiejų prarastų teritorijų susigrąžinimo operacijas ne tik dėl turimų mažesnių karinių pajėgų, bet ir dėl menkesnio jų modernizavimo bei apmokymų, kas leistų įgyti tam tikrą persvarą prieš separatistų turimas karines pajėgas. Situaciją šiuo atveju apsunkina ir tai, kad separatistų kontroliuojamų teritorijų yra dvi, kurias dėl geografinių ypatumų sunku būtų izoliuoti nuo išorės pagalbos iš Rusijos pusės.

Vis dėlto, pagrindinė priežastis, laikyti tokius planus iš esmės utopiniais, yra specifinės Rusijos dalyvavimo šiuose konfliktuose formos. Itin apsunkinantis Gruzijos manevro galimybę yra „tarptautinių“ taikdarių dislokavimas šiuose taškuose, kurie, vargu, ar galėtų sau leisti išlikti neutralūs tokiam hipotetiniame konflikte, net, jei formaliai ir gautų tokį įsakymą iš Maskvos.⁶³ Šiuo atveju nevertėtų pamiršti egzistuojančių plačių nepripažintų valstybių valdžios ir rusų kariškių verslo interesų, kurie abiem pusėm atneša itin daug pelno specifinėmis kriminalinės ekonomikos sąlygomis, ko, be abejo, ten dislokuoti rusų kariškai, vargu, ar galėtų lengvai atsisakyti. Tiesa, 2004 m. Adžarijos įvykiuose ten dislokuota Rusijos kariuomenė išliko neutrali, tačiau jos statusas buvo kitoks ir atviros Gruzijos agresijos taip pat nebuvo. Galiausiai ir kiti Rusijos ekonominiai interesai nepripažintose respublikose karo atveju būtų paminti (Rusijos kapitalas valdo daugumą Abchazijos kurortų infrastruktūros bei kontroliuoja vaisių, medienos bei mineralinio vandens eksportą į Rusiją).⁶⁴

Be to labai abejotina, ar pati Maskva nuspręstų konflikto atveju likti nuošalyje, kadangi tai suduotų jos, kaip svarbiausios regiono jėgos prestižui. Antra, tiek Maskvos užsienio politikos, tiek ir karinėje strategijoje kalbama apie šalies pasirengimą visais būdais ginti savo piliečius

⁶³ Berman I. The New Battleground: Central Asia and the Caucasus, The Washington Quarterly, 2004, P. 64.

⁶⁴ Falkovski M. Russia's policy in Southern Caucasus and Central Asia, Center for Eastern studies, CES Studies, 2006. // <http://www.osw.waw.pl/files/PRACE_23.pdf> [Žiūrėta 2006 12 14.]

visame pasaulyje, o tokie „piliečiai“ Abchazijoje ir Pietų Osetijoje sudaro atitinkamai 80 ir 90 procentų visų gyventojų. Trečia, Gruzijos pergalė būtų itin nenaudinga Rusijai, kadangi tokiu atveju ši šalis išspręstų pagrindinę savo problemą ir iš Rusijos pusės būtų prarasti pagrindiniai svertai manipuluojant šiais konfliktais, veikti Gruzijos vidaus ir užsienio politiką. Be to, įsikišimas į konfliktą ir jo pavertimas ilgu ir daug aukų reikalaujančiu karu greičiausiai lemtų dabartinės Rusijai itin nepalankios Gruzijos vyriausybės nuvertimą bei jos pakeitimą kita, kurioje Rusijai greičiausiai geriau sektųsi atrasti sau palankių jėgų bandant pakeisti Gruzijos pasirinktą Vakarų integracijos kryptį.

Taigi, ėmusi išaldytus konfliktus bandyti spręsti pasitelkus karines priemones, Gruzijos valdžia rizikuotų ne tik patirti pralaimėjimą, bet ir visos Gruzijos, kaip valstybės išlikimu ta prasme, kad iš Ševardnadzės laikų paveldėta valstybė vidinės integracijos požiūriu vis dar tebėra labai silpna, nors palaipsniui naujasis režimas ir deda visas pastangas šią situaciją pakeisti. Nemažai Gruzijos sričių, nuo seno valdomų vietinio elito, nėra labai patenkintos prezidento Saakašvilio iš esmės identiškais putiniškais metodais vykdomos valdžios vertikalės kūrimo ir labai tikėtina, kad karinio konflikto metu tokios sritys, kaip Svanetija, Džavachetija ar kt. galėtų pačios pabandyti atsiskirti nuo Tbilisio kontrolės. Taigi, šiuo atveju Saakašvilis puikiai supranta, kas pastatyta ant kortos ir nenorėdamas sugadinti savo, kaip energingo šalies atstatytojo įvaizdžio, rengia tik išpūdingas kitų, mažiau autonomiškų, Gruzijos sričių „susigrąžinimo“ operacijas, kokios buvo Adžarijoje ir net kelis kartus – Svanetijoje, kur tik atėjęs į valdžią, Saakašvilis likvidavo tenykštį valdantįjį Asparidze šeimos klaną bei paskyrė naują vietininką E. Kviciani. Tačiau 2006 žaibiškos karinės-policinės operacijos metu buvo nušalintas ir šis buvęs Tbilisio sąjungininkas.⁶⁵

Tačiau analogiškų jėgos priemonių, sprendžiant Abchazijos ir Pietų Osetijos konfliktus Gruzija rinktis akivaizdžiai negali, kadangi tai be abejo palaidotų visas dar likusias šios šalies vakarietiškas viltis. Kadangi savo svarba Gruzija negali lygintis Azerbaidžanui, tampa aišku, kad nors Vakarai Gruzijai pakankamai tolerantiški dėl jos demokratijos specifinių bruožų, tačiau į naujo karo sukėlimą, vargu, ar būtų žiūrima pro pirštus. Tuo tarpu Vakarų paramos, tiek politinės, tiek ir finansinės, praradimas dabartinės dalinės blokados iš Maskvos pusės sąlygomis Saakašviliui ir jo režimui taptu nemažais nuostoliais ir jo išsilaikymo valdžioje galimybės taptų labai miglotos.

Taigi, galima konstatuoti, kad Gruzijai, kuri iš pirmo žvilgsnio lyg ir stengiasi eskaluoti šiuos konfliktus, ką puikiai pademonstravo 2006 metų įvykiai užimant Aukštutinę Abchaziją ir įkurdinant ten Tbilisiui lojalią alternatyvią jos vyriausybę bei alternatyvių Pietų Osetijos

⁶⁵ Dubnovas V. Gruzija: globali vietinės reikšmės krizė // <<http://www.geopolitika.lt/?artc=347>> [Žiūrėta 2006 11 29]

prezidento rinkimų organizavimas, esmingai svarbu ne karinis Abchazijos ar Pietų Osetijos susigrąžinimas, kuris praktiškai neįmanomas ir kurio idėja, beje nėra labai populiarūs ir pačioje Gruzijoje, bet šio konflikto perkėlimas iš rusų-gruzinų santykių plokštumos į realią tarptautinę paradigmą, į Kosove ir Šiaurės Kipre vykstančių konfliktų lygį. Tai, Tbilisio manymu, galėtų būti pats optimaliausias sprendimas dabartinėmis sąlygomis, kadangi gyventojams, o tuo pačiu ir konservatyviems-posovietiniams, ir laukiantiems greito „suvakarietinio“, tai galima pateikti kaip tarpinę pergalę šalies susivienijimo byloje ir netgi kaip tam tikrą jos pakeitimą. Ir šiuo požiūriu Saakašvili veiksmai, besiremiantys provokacijų žanru, kad ir egzotiški, yra visiškai objektyvūs.⁶⁶

Tačiau galima suabejoti, ar Tbilisio vykdoma konfliktų provokavimo taktika yra pati optimaliausia, galima abejoti, visų pirma žinant tam tikrus dviejų separatistinių regionų tarpusavio skirtumus ir peršasi išvada, kad kitokios priemonės galbūt galėtų žymiai efektyviau priartinti konfliktuojančias puses prie taikaus sugyvenimo.

Abchazija ko gero galėtų tapti ta šalimi, su kuria Gruzijai būtų lengviausia pralaužti tarpusavio santykių ledus. Nors dažniausiai nepripažinta valstybė, kovoje su buvusią metropolija išskovojusi savo egzistavimo teisę, taip ir sustingsta pusiau totalitarinės valstybės-įgulos būsenoje, tačiau po S. Bagapšo pergalės Abchazijos prezidento rinkimuose atėjo pirmieji vilties suteikiantys signalai, rodantys, kad Abchazija, kaip valstybė, pagal visus požymius lėtai, bet progresuoja. Net kriminalinės ekonomikos sąlygomis (nepripažintose valstybėse kitokios negali būti pagal formalius požymius), ji rodo sveikimo ir civilizuoto išgyvenimo formų ieškojimo požymius.⁶⁷ Ir, kas ypač svarbu, Abchazija jau visai savo prašymuose nereikalauja Rusijos priimti ją po savo sparnu. Tai rodo, kad Suchumyje nepriklausomybės privalumai jau įvertinti todėl karo šiam dariniui visiškai nereikia. Atvirkščiai, Suchumis, būdamas suinteresuotas nepriklausomybe nuo Maskvos, netikėtai atsidūrė taktinio Tbilisio sąjungininko padėtyje. Ir S. Bagapšas, su kuriuo Tbilisis derino konstruktyvius kontaktus gerokai prieš jam tampant prezidentu, užsiminė, kad niekas netrukdo tęsti beprasmius ginčus apsisprendimo ir teritorijos vientisumo tema, bet, naudojant šią įprastą mokslo aranžuotę, galima palaipsniui žarstyti humanitariniams, ekonominiams ryšiams trukdančias griuvenas⁶⁸. Palaipsniui situacija gali virsti tokia, kad ir patys taikdariai taps jau nebe tokie aktualūs, pati siena praras savo karinę-politinę prasmę ir, nors ir esant formaliai Abchazijos nepriklausomybei, visas šis darinys gali tapti tam tikru vientiso organizmo laipsniu.

⁶⁶ Dubnovas V. Tarprezidentinio stabilumo problemos Pietų Kaukaze // <<http://www.geopolitika.lt/?artc=295>> [Žiūrėta 2006 11 29].

⁶⁷ Bahnareanu C. Southern Caucasus. A region of intense concerning. Romanian Military Thinking 1/2005, // <http://gmr.mapn.ro/Engleza/Arhiva_pdf/revista-1.pdf> [Žiūrėta 2006 12 14.].

⁶⁸ Dubnovas V. Gruzija: globali vietinės reikšmės krizė // <<http://www.geopolitika.lt/?artc=347>> [Žiūrėta 2006 11 29]

Visiškai kitokia padėtis yra Pietų Osetijoje, kuri per visus faktinės nepriklausomybės metus niekuo tikros valstybės ir neprimena. Iš esmės, visa jos ekonomika – tai didelis rusiškas, transkaukazinis kelias, neapsunkintas muitinės postais. Todėl Cchinvalio režimas įgauna vis daugiau policijos bruožų, su žiauriu, įskaitant ir fiziniu, opozicijos nuslopinimu ir reguliariomis neapykantos Tbilisiui minutėmis – iš esmės, vieninteliu dalyku, kuris maitina nepriklausomybės dvasią, kuri čia niekuo daugiau nepasiteisina. Be to, etniniu požiūriu Pietų Osetija – ruožinės struktūros, t.y. gruziniški kaimai išsidėstę pakaitomis su osetinų. Tuo pasinaudodamas Tbilisis demonstratyviai lengvai sugadino Cchinvalyje prezidento rinkimų šventę, surengęs gruziniškuose kaimuose savo alternatyvius rinkimus, kur įvertinus abiejų pusių prirašymus, alternatyvus kandidatas D.Sanakojevas surinko truputį mažiau balsų (40 tūkstančių), negu prezidentas Eduardas Kokoity (50 tūkstančių). Taigi, būtent čia ir kyla principiniai šių regionų strateginio vystimosi skirtumai. Cchinvalis nebijo karo su Gruzija, nes jis neturi, ką prarasti, o atvirkščiai, karas arba pastovi jo grėsmė jam tėra likusi viena iš nedaugelio galimybių atitraukti savo gyventojų dėmesį ir juos mobilizuoti.⁶⁹

Taigi, šiuose skirtumuose Tbilisis galėtų rasti atsakymus į tai, kokią taktiką vertėtų naudoti sprendžiant santykių su atsiskyrusiais regionais normalizavimo dilemą. Galima teigti, kad Saakašvilis, sužadinęs savo tautos laukimus greitais konfliktų sureguliuojimais, tapo savo paties žmogiškųjų ambicijų įkaitu, kadangi jo nebegali tenkinti lėti santykių progreso tempai, ką galėtų pasiūlyti Abchazija. Buvo akivaizdžiai neišgirstas Suchumio signalas, kad pastarasis taip pat suinteresuotas atsikratyti slegiančios Maskvos globos, o sutvirtėjusi ir nepriklausoma nuo Rusijos Abchazija galėtų tapti didele paspirtimi pačiai Gruzijai ir jos santykių su osetiniais kontekste.

Vis dėlto, Saakašvilis teikė pirmenybę puolamajam žanrui Viršutinėje Abchazijoje, kas itin supykė separatistus. Be to, Tbilisio nenoras matyti skirtumo tarp Suchumio ir Maskvos taip pat lems dar ilgai išliksiančią įtampą ir palaidos bet kokius problemos sureguliuojimo prošvaisčius.

4. Taikios Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų sureguliuojimo paieškos

4.1. 2004 m. Adžarijos problemos sureguliuojimo modelio pritaikymo galimybės taikiai sprendžiant Abchazijos ir Pietų Osetijos separatistinius konfliktus

Iki 2004 m. Adžarija išliko trečiuoju Gruzijos regionu, nekontroliuojamu centrinės vyriausybės, kurio statusas buvo labai panašus į kitus Gruzijos separatistinius regionus – Abchaziją ir Pietų Osetiją. Todėl po M. Saakašvilio atėjimo į valdžią būtent nuo Tbilisio

⁶⁹ Georgia: Avoiding war in South Osetia. Europe Report N°159 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/159_georgia_avoiding_war_in_south_ossetia.doc> [Žiūrėta 2007 04 18].

inspiruoto įvykusio greito ir taikaus politinio perversmo Adžarijoje, kurio metu šis regionas sugrįžo visiškai Tbilisio kontrolėn prasidėjęs prezidento žadėtas visiškai šalies suvienijimas suteikė pagrindą svarstyti, jog Adžarijos įvykių scenarijus galėtų būti pavyzdinis modelis sprendžiant separatistinius konfliktus Abchazijoje bei Pietų Osetijoje, todėl šiuo atveju, ieškant taikių šių konfliktų sureguliuavimo būdų būtų ypač naudinga atidžiau išanalizuoti 2004 m. įvykius Adžarijoje bei bandyti patikrinti šio modelio pritaikymą ir kituose konfliktuose.

Iš pirmo žvilgsnio galima atrasti daugelį panašumų, siejančių Adžariją su kitais nuo Gruzijos bandančiais atsiskirti separatistiniais dariniais. Visų pirma, Adžarija, kaip ir Abchazija bei Pietų Osetija sovietmečiu turėjo autonomiją ir byrant TSRS pasinaudojo situacija, atitoldama nuo Tbilisio kontrolės ir sukurdama ir įtvirtindama faktinį suverenitetą nuo centrinės Tbilisio valdžios. Autonomijoje buvo dislokuotos Rusijos karinės pajėgos, galėjusios esant reikalui teikti pagalbą su Rusija glaudžiais ryšiais susijusiam Adžarijos politiniam elitui, kovoje su centrine vyriausybe. Pačioje autonomijoje įsitvirtino autoritarinis valdymas, aktyviai veikė nusikalstamos grupuotės ir šešėlinis verslas, davęs nelegalių pajamų vietas elitui, buvo sukurtos sąvarankiškos jėgos struktūros, nepaklūstančios centrinei vyriausybei ir pan. Tačiau vis dėlto, toks panašumas yra tik išorinis, tačiau Adžarijos problema iš esmės kardinaliai skyrėsi nuo minėtų Abchazijos ir Pietų Osetijos, todėl preliminariai galima teigti, kad Adžarijos transformacijos modelis nėra pritaikomas kitiems separatistiniams konfliktams.

Svarbiausias kriterijus, skiriantis Adžariją nuo likusių dviejų kvazinepriklausomų darinių yra etninio konflikto tarp autonomijos ir likusios Gruzijos nebuvimas. Būtina pažymėti, kad patys adžarai save laiko etniniais gruziniais ir vienintelis skirtumas, atskiriantis juos nuo likusių Gruzijos gyventojų yra religinis faktorius, kadangi dėl istorinių priežasčių, ilgą laiką išbuvus Osmanų imperijos valdžioje, Adžarijoje iš esmės įsitvirtino musulmonų religija. Tačiau šį ilgą faktinį atsiskyrimą nuo Gruzijos taip pat sudėtinga paaiškinti ir religinio konflikto egzistavimu, kadangi vadovaujantis 2002 m. gyventojų surašymo duomenimis, musulmonai sudaro Adžarijos gyventojų mažumą. Be to, religinis faktorius, Gruzijai atgavus nepriklausomybę, niekada nedarė rimtesnės įtakos Tbilisio ir Adžarijos santykiams ir šio faktoriaus autoritarinė autonomijos valdžia net nemėgino išnaudoti telkiant visuomenę 2003 m., Tbilisio ir Batumio santykiams išgyvenant didžiausią krizę. Be to, reikia paminėti, kad ko gero vieninteliu teigiamu ilgo A. Abašidzės autoritarinio valdymo rezultatu galima vadinti faktą, kad būtent religinės tolerancijos laipsnis Adžarijoje buvo kur kas aukštesnis, nei kituose Gruzijos regionuose.⁷⁰

Taigi, konfliktas Adžarijoje iš esmės buvo institucinis ir politinis. Jo šaknys glūdėjo autonominėje regiono institucinėje sanklodoje, kuria šio regiono vadovas A. Abašidzė

⁷⁰ Цюрхер К. Грузия: время бедствий (1989–1993 гг.) // Государственность и безопасность: Грузия после "революции роз". - Американская академия гуманитарных и точных наук., 2005. – С. 66.

pasinaudojo kurdamas autoritarinį feodalinių bruožų turintį Adžarijos valdymą. Kurdamas savo valdžios piramidę A. Abašidzė puikiai išnaudojo šio regiono strateginę padėtį, perimdamas muitinės postų ir Batumio uosto kontrolę, iš kurių gaunamos pajamos buvo skirtos asmeninei armijai kurti ir savo galiai stiprinti. Šiuo atveju politiškai labai išvalgiai buvo pasinaudota separatizmo blefo metodu, kadangi susiklosčiusi situacija ir centrinės valdžios silpnumas, bijantis analogiškų galimų pražūtingų rezultatų, kokie ištiko Abchazijoje ir Pietų Osetijoje, vertė Ševarnadzės režimą užmerkti akis į situaciją Adžarijoje, tikintis tokiu būdu patenkinti vietinio lyderio apetitą ir neversti jo imtis tikrojo separatizmo veiksmų. Antrvertus, Adžarijos režimas buvo pakankamai naudingas Ševarnadzės režimui, užsitikrinant šio regiono politinę paramą rinkimuose, kadangi, skirtingai nuo visos Gruzijos, Adžarijoje nebuvo politinio pliuralizmo ir rinkimai būdavo iš esmės fasadiniai, vykdamę neva esant 99 proc. rinkėjų aktyvumui ir užtikrinantys absoliučią pergalę vienintelei valdžios partijai. Tokiu būdu, esant proporcingai rinkimų sistemai, rinkimų rezultatai Adžarijoje stipriai pakoreguodavo rinkimų rezultatus visos Gruzijos mastu ir pagal sudarytą sandėrį tarp abiejų lyderių, stipriai prisidėdavo prie Prezidentą E. Ševarnadzę palaikančios daugumos sudarymo.

Antra, Rusijos veiksnys Adžarijoje buvo beveik toks pat stiprus kaip ir Abchazijoje ir Pietų Osetijoje, kadangi šį regioną Rusija laikė puikiu instrumentu veikti visą Gruzijos vidaus politiką. Čia dislokuota Rusijos karinė bazė galėjo daryti įtaką galimame autonomijos konflikte su Gruzija ir taip apsaugoti sau palankų A. Abašidzės režimą. Be to, Adžarijoje koncentruotos nemažos Rusiško kapitalo investicijos, susijusios su įtakingais valdžios elito atstovais, todėl noras išlaikyti sau palankų režimą šiuo atveju buvo gerokai padidintas.

Vis dėlto, Adžarijos situacija gerokai skyrėsi nuo padėties, kuri buvo Pietų Osetijoje ir Abchazijoje, kas leidžia pagrįstai teigti, kad šis problemos suregulavimo modelis negali būti pritaikomas kitiems separatistiniams konfliktams spręsti. Visų pirma, nors ilgą laiką Adžarija ir buvo Gruzijos konstitucinei santvarkai nepaklūstantis regionas, tačiau formaliai niekada nepaskelbęs nepriklausomybės. Tai buvo pakankamai natūralu, kadangi Adžarijos gyventojai, kurių autonomija, skirtingai nuo Abchazijos ir Pietų Osetijos autonomijų, istoriškai susiformavo ne etniniu, o religiniu pagrindu, laiko save etniniais gruziniais.⁷¹ Jie niekada nepatyrė bet kokių nuoskaudų ar diskriminacijos, kuri juos būtų vertusi, kaip abchazus ir osetinus, galvoti apie galimą atsiskyrimą nuo Gruzijos, todėl niekada nesvarstė bet kokio nacionalinio projekto. Antra, dėl tų pačių priežasčių čia niekada nebuvo ir negalėjo kilti jokios etninės įtampos ar ginkluotų konfliktų su centrine vyriausybe, kaip įvyko kituose autonominiuose regionuose. Be to, net pats A.

⁷¹ Saakashvili's Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?, Europe Briefing N° 34, 18 August 2004 // http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/040818_saakashvili_ajara_success_repeatable_elsewhere_in_georgia.pdf [Žiūrėta 2007 04 18].

Abašidzė mėgdavo save vadinti kovotoju už Gruzijos vienybę. Visa tai lėmė visiškai kitokius Abchazijos ir Gruzijos visuomenių tarpusavio santykius, pasižyminčius artimesniais kontaktais ir tarpusavio supratimu bei visiškai besiskiriančiais nuo tų, kurie egzistavo tarp gruzinų ir separatistinių regionų gyventojų, pasižymėję dideliu tarpusavio įtarumu ir neapykanta bei beveik visiška tarpusavio izoliacija. Tai lėmė, kad po "Rožių revoliucijos" pasikeitus politinei valdžiai Gruzijoje, naujai Gruzijos vadovybei buvo visiškai nesunku įtakoti Abchazų politines nuotaikas ir skatinti atsisakyti autoritarinės regiono valdžios bei atkurti pilną demokratiją bei glaudesnius santykius su centrine valdžia. Šiuo atveju neegzistavę jokie įtarumo, nepasitikėjimo ar net atviros neapykantos barjerai padėjo centrinei Gruzijos vyriausybei labiau remti ir konsoliduoti vietinę opoziciją A. Abašidzės režimui, kuri nebuvo labai skaitlinga ir tikėtis taikiomis demokratinėmis priemonėmis pakeisti esamą nepalankią situaciją.

Taigi, taikus valdžios pasikeitimas Adžarijoje visų pirma buvo susijęs su pačių šio regiono gyventojų politine valia ir nebegalėjimu taikstyti su autoritarinio režimo valdymu, kadangi A. Abašidzė privertė pasitraukti visų pirma patys adžarai, suprantama, Tbilisiui aktyviai remiant, surengę panašią kaip pačioje Gruzijoje taikią revoliuciją.⁷² Todėl akivaizdu, kad Adžarijos perversmo modelis beveik neturėtų šansų Abchazijoje, kur separatistų režimas yra remiamas plačių sluoksnių ir suvokiamas kaip užtikrinantis regiono saugumą ir ginantis abchazų nacionalinius interesus nuo galimos pakartotinės gruzinų okupacijos. Kur kas pagrįsčiau galima svarstyti Adžarijos problemos sprendimo pritaikymą Pietų Osetijos konflikto atžvilgiu, kadangi ten egzistuoja palankios bazinės užuomazgos, būtinos Adžarijos modelio realizavimui.

Galima teigti, kad Pietų Osetijoje egzistuojanti heterogeninė visuomenės sankloda, pasireiškianti tautinėms mažumoms atstovaujančių grupių sąlyginių skaitlingumu bei pačios osetinų visuomenės susiskaldymu, sudaro prielaidas centrinei Tbilisio vyriausybei išnaudoti vienybės tarp pačių osetinų trūkumą ir aktyviai remiant vieną iš grupių ilguoju laikotarpiu tikėtis taikus konflikto išsprendimo scenarijaus realizavimosi praktikoje. Kaip liudija faktai, Tbilisis itin daug prisidėjo, kad 2006 m. iš gruzinų mažumos bei osetinų, nepatenkintų Ccinvalio režimu, būtų sudaryta ištikima Gruzijai alternatyvi Pietų Osetijos vyriausybė bei surengti alternatyvūs Pietų Osetijos lyderio rinkimai. Tačiau nereikia pamiršti, kad Pietų Osetijos istorinė patirtis gerokai skiriasi nuo Adžarijos ir didesnė regiono gyventojų dalis vargu ar greitai laiku būtų pasirengusi iškeisti faktinę nepriklausomybę į Tbilisio globą, todėl galima teigti, kad toks scenarijus gali atvesti ir prie naujo pilietinio karo, ypač, jei jis bus naudojamas skubotai ir provokuojančiai. Šiuo atveju Tbilisiui jokiū būdu nepavyktų patraukti daugumos Pietų Osetijos gyventojų, kaip tai buvo

⁷² Saakashvili's Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?, Europe Briefing N° 34, 18 August 2004 // http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/040818_saakashvili_ajara_success_repeatable_elsewhere_in_georgia.pdf [Žiūrėta 2007 04 18].

padaryta Adžarijoje, todėl adžariškasis konfliktų sprendimo scenarijus, išskyrus atskiras jo detales, neatrodo visiškai progresyvus, ypač siekiant jį įgyvendinti per pernelyg trumpą laiko tarpą.

4.2. Galimi taikaus konfliktų sureguliuavimo scenarijai

Ankstesniuose darbo skyriuose priėjus prie bendros išvados, kad Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų sprendimas bet kokiomis netaikiomis priemonėmis būtų sunkiai įsivaizduojamas arba visiškai neįmanomas, siekiant užtikrinti realų šių konfliktų išsprendimą, tenka neišvengiamai ieškoti galimų šių konfliktų taikaus išsprendimo variantų, analizuojant, kokios konfliktų sprendimo strategijos šiuo atveju būtų pačios veiksmingiausios ir efektyviausiai prisidėtų prie realaus šių konfliktų sprendimo bei dabar egzistuojančių įtampos židinių panaikinimo Pietų Kaukazo regione.

Iš esmės galima išskirti keletą krypčių, kuriomis gali plėtotis separatistiniai konfliktai, tačiau taip pat egzistuoja ir daugybė galimų kiekvienos konflikto sprendimo krypties modifikacijų, kurias būtų be galo sunku iki galo numatyti ir susisteminti. Šiuo atveju patogiausia išskirti keletą galimų konfliktų vystimosi krypčių, vėliau analizuojant atskirus konfliktus ir atsižvelgiant į jų ypatybes pritaikant realiausius konflikto sprendimo modelius. Taigi, galima kelti prielaidą, jog iš esmės egzistuoja šie pagrindiniai konfliktų sprendimo keliai:

- 1) Atskiri dabar egzistuojantys separatistiniai konfliktai gali neterminuotą laiką išlikti dabar egzistuojančioje *status quo* padėtyje, konfliktuojančioms pusėms iš esmės pripratus ir susitaikius su dabar egzistuojančia padėtimi bei įvertinant, kad bet kokia tokios padėties revizija galėtų sukelti naujas nestabilumo grėsmes ir visoms konfliktų pusėms to nenorint.
- 2) Separatistiniai regionai gali pasiekti, kad jų *de facto* paskelbta priklausomybė ir sukurtas kvazivalstybingumas, atsižvelgiant į tarptautinėje politikoje vykstančius procesus ar kitų konflikto pusių kardinaliai pakitusią poziciją, būtų plačiai pripažinti tarptautinės bendruomenės ir šie subjektai taptų pripažintais naujais valstybiniais dariniais arba įgautų teisę legaliai prisijungti prie kitų valstybių.
- 3) Pavykus sumažinti Rusijos įtaką, pasireiškiančia nuolatiniu mėginimu destabilizuoti padėtį ir siekiant savo tikslų, skatinti konfliktus bei pavykus pasiekti esminius kompromisus tarp konfliktuojančių pusių, įmanomas ir Gruzijos bei Azerbaidžano teritorinio vientisumo bei suvereniteto separatistinių regionų atžvilgiu atkūrimas bei kvazivalstybinių darinių transformaciją į autonominį statusą.

Visos aukščiau išvardintos hipotetinės konfliktų taikaus sureguliuojimo galimybės gali turėti praktinę reikšmę tik esant konkrečioms sąlygoms, kurios yra būtinos, kad būsima konfliktų transformacija įgautų konkrečią kryptį. Todėl būtina atskirai išanalizuoti, kokios prielaidos gali lemti vienokį ar kitokį galimą konflikto sprendimo scenarijaus realizavimąsi.

4.2.1. Ilgalaikio konfliktų išaldymo perspektyva

Plačiaja prasme, tolesnio *status quo* išlaikymas, kuris egzistuoja jau beveik 15 metų, t.y. nė vienai konfliktuojančiai pusei net nesirengiant daryti esminių nuolaidų ar net bandyti sėsti prie derybų stalo, vargiai ar galėtų būti įvardintas vienu iš taikių konfliktų sprendimų būdų, tačiau taip pat būtina pabrėžti, kad nors ilgalaikis konfliktų išaldymas jų iš esmės nesprendžia, tačiau tai yra ko gero vienas iš pačių realiausių galimų tokių konfliktų vystimosi scenarijų, kuris, ilguoju laikotarpiu, susidarius palankioms aplinkybėms, gali nesunkiai pakrypti į realų šių konfliktų užbaigimą.

Reikia pripažinti, kad šių konfliktų užkonservavimas yra pakankamai naudingas jų sprendimo paieškoms ateityje, kadangi tai yra labai naudinga pauzė visoms konflikte dalyvaujančioms šalims blaiviai pažvelgti į egzistuojančią problemą ir gerai pasverti savo prioritetus ir galimybes konfliktus išspręsti galutinai. Ir nors nėra abejonių, kad separatistinių konfliktų egzistavimas automatiškai sukuria nestabilumo atmosferą visame Pietų Kaukazo regione ir išlieka bent jau minimali grėsmė, kad tam tikros vidaus ar išorės jėgos, siekdamos konkrečių tikslų gali nesunkiai inspiruoti šių konfliktų paaštrėjimą bei taip didinti nestabilumą regione, vis dėlto, išaldyti konfliktai ilguoju laikotarpiu, ypatingai pralaimėjusioms šalims leidžia nebeskirti jiems savo pagrindinio dėmesio, perskirstant savo prioritetus ir iš dalies priprantant prie esamos padėties bei susitaikant su esama situacija.

Esama padėtis tik neišvengiamai patvirtina, kad nereguluoti konfliktai Kalnų Karabache, Abchazijoje ar Pietų Osetijoje vargu, ar gali būti sureguliuoti, kadangi atskirų konfliktų pusių pozicijos šiais klausimais yra labai skirtingos ir nekintamos, o tarptautinės bendruomenė jokių svertų šių konfliktų sureguliuojimui taip pat neturi. Taip pat galima konstatuoti, kad prie egzistuojančio *status quo* palapsniui priprato visų, įtrauktų į šią istoriją valstybių ir kvazivalstybinių darinių gyventojai. O politinis šių šalių elitas taip pat įprato šiuos konfliktus panaudoti vidaus politinės technologijos tikslams, kas tik patvirtina realaus konfliktų sureguliuojimo vilčių praradimą.

Antravertus, *status quo* išlaikymu ypač suinteresuotos Vakarų šalys, kurioms dėl geopolitinių ir geoenergetinių tikslų pasiekimo gyvybiškai reikalingas stabilumas Kaukazo

regione, o tai didžiaja dalimi garantuoja dabartinę išaldyta padėtis. Kad įvykiai vystytųsi kitokia linkme taip pat nesuinteresuoti ir Kalnų Karabachas bei Abchazija, kurios reikšminga dalimi yra realizavusios tam tikrą kvazivalstybingumo galimybę, todėl šio klausimo svarstymo iš esmės atnaujinimas galėtų grėsti arba išsikovoto faktinio valstybingumo praradimu, arba šių nepripažintų politinių darinių valdančiojo elito savo dabar užimamų pozicijų praradimu, kadangi dabartinėje situacijoje jiems nepalyginamai lengviau sutelkti ir išlaikyti šių regionų gyventojų paramą, nukreipiant jų dėmesį nuo kitų socialinių ekonominių problemų, nei tai būtų išsprendus šiuos konfliktus galutinai ir dingus nuolatinei įtampai dėl galimo šių konfliktų atsinaujinimo. Galiausiai tai sukeltų pavojų toms ekonomikos ir net demokratijos užuomazgoms, kurias pasiekė Suchumis ir Stepanakertas.

Taip pat ir Gruzija bei Azerbaidžanas per pakankamai ilgą laiką iš dalies susitaikė su šių teritorijų praradimu ir šių šalių gyventojams taip pat apsiratus su pralaimėjimu karuose, nebejučia tokio stipraus visuomenės spaudimo bet kokia kaina ieškoti būdų šių prarastų teritorijų susigrąžinimui. Be to, šių šalių pasirinktas vis glaudesnio bendradarbiavimo su Vakarais modelis leidžia šių šalių vyriausybėms nukreipti dėmesį į ekonominius ir politinius projektus ir tai tik dar labiau mažina tikimybę, kad Azerbaidžanas ir Gruzija bus linkę imtis drastiškų veiksmų dėl prarastų teritorijų susigrąžinimo, kadangi tai ne tik pakenktų jų santykiams su Vakarais bet ir padarytų nemenką ekonominę žalą.

Taip pat reikia paminėti, kad tiek Azerbaidžanas, o daugiausiai - Gruzija itin aktyviai stengiasi savo separatistinių konfliktų sprendimą perleisti tarptautinei bendruomenei, perkeliant juos į Kosovo ar Kipro konfliktų lygmenį ir tokiu atveju perleidžiant dalį atsakomybės už šių konfliktų sprendimą ir tarptautinei bendruomenei. Be abejo, ši priemonė didžiaja dalimi naudojama tam, kad būtų sumažinta Rusijos įtaka šių konfliktų sureguliuavimo procese, visų pirma pakeičiant Rusijos dominuojamus taikdarius daugianacionalinėmis tarptautinėmis pajėgomis, kuriose dominuotų Vakarų valstybių taikdariai. Tačiau nemaža dalimi to siekiama bandant nacionalinėms vyriausybėms nusimesti konfliktų sprendimo paieškos našta bei pademonstruoti tai kaip taktinę pergalę savo visuomenėms, puikiai suprantant, kad nedarant esminių nuolaidų taikūs konfliktų išsprendimai yra negalimi, net ir tarpininkaujant tarptautinei bendruomenei. Tai tik dar kartą demonstruoja, jog šalys supranta nesant galimybių susigrąžinti prarastas teritorijas, todėl šių priemonių imasi mėgindamos gauti politinių dividendų vidaus politikoje, o ne mėgindamos realiai išspręsti konfliktus.

4.2.2. Separatistinių regionų taikaus grįžimo į Azerbaidžano ir Gruzijos sudėtį galimybės

Idėja apie Pietų Kaukazo nepripažintų kvazivalstybinių darinių savanorišką sugrįžimą atgal į Gruzijos ir Azerbaidžano sudėtį, atsižvelgiant į ilgą ir labai skausmingą jų atsiskyrimo procesą, bent jau šiuo momentu atrodo panaši į utopiją, tačiau šio kelio taip pat nereikėtų visiškai atmesti kaip nerealaus, kadangi esant konkrečioms sąlygoms, toks scenarijus taip pat gali būti įmanomas.

Tačiau separatistinių darinių sugrįžimas į savo buvusių metropolijų sudėtį reikalauja daugybės išankstinių sąlygų, kurioms esant galima realiai kalbėti apie tokio scenarijaus realizavimąsi. Visų pirma, turi praiesti nemažas laiko tarpas, kol iš esmės būtų užmiršta didžioji dalis nuoskaudų, abiejų pusių patirtų per kruvinus konfliktus dėl šių teritorijų atsiskyrimo. Kaip rodo praktika, tokios tendencijos pirmiausia realizuojasi ten, kur aukų skaičius konflikte buvo mažiausias (Pietų Osetija). Antra, labai svarbu susitarti dėl tokių šių regionų grįžimo sąlygų ir garantuoti tokį jų būsimos autonomijos lygį kuris šių regionų savarankiškumo atžvilgiu būtų identiškas jų dabar turimam savarankiškumo lygiui. Taip pat labai svarbu, kad šalys, mėginančios susigrąžinti separatistinius regionus į savo sudėtį galėtų šių regionų visuomenei pasiūlyti ženkliai aukštesnį ekonominio išsivystymo lygį, kuris galėtų tam tikra prasme kompensuoti sąlyginį nepriklausomybės praradimą mainais į pasiturintį gyvenimą (Azerbaidžanas ir Gruzija kol kas šio kriterijaus netenkina). Galiausiai, itin svarbu užtikrinti, kad formaliai į buvusių metropolijų sudėtį įsijungę regionai galėtų išlaikyti dabar turimą politinę, administracinę, kultūrinę bei lingvistinę autonomiją, bei būtų suteiktos patikimos garantijos (įskaitant ir tarptautines), kad tokių susitarimų bus patikimai laikomasi. Taip pat reikia nepamiršti, kad toks scenarijus galėtų tapti įmanomas tik Gruzijos ir Azerbaidžano visuomenėms pasiekus pakankamai aukštą pakantumo lygį, kuris leistų separatistinių regionų visuomenėms nesibaiminti galimų išpuolių ar diskriminacijos jų atžvilgiu.

Vis dėlto, galima konstatuoti, kad separatistinių konfliktų suregulavimas tokiu būdu bent jau dabartinėmis sąlygomis išlieka grynai teoriniu projektu, ir negali būti svarstomas kaip viena pagrindinių separatistinių konfliktų suregulavimo galimybių, kadangi abiejų pusių konfliktuojančios visuomenės dar nėra pasiengusios tokio scenarijaus įgyvendinimui, juo labiau, kad Kaukazo regiono gyventojų mentalitetas kaip tik ir gali tapti pagrindine kliūtimi minėto konfliktų sprendimo kelio pasirinkimui.

4.2.3. Separatistinių konfliktų išsprendimas šių regionų juridinio suvereniteto įteisinimu

Vienas iš realiausių galutinių Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų išsprendimo būdų yra šių kvazinepriklausomų valstybinių darinių galutinis juridinis atsiskyrimas nuo savo buvusių metropolijų bei pastarųjų suvereniteto visiškai pripažinimas. Nors šis kelias būtų itin skausmingas Gruzijai ir Azerbaidžanui, kadangi pastarosios šalys formaliai netektų dalies savo dabartinių teritorijų, tačiau toks konflikto sprendimo scenarijus iš esmės padarytų tik psichologinius nuostolius savo buvusioms šeiminkėms, kadangi nuo karinių susidūrimų pabaigos šios šalys atsiskyrusių regionų visiškai nekontroliuoja jau daugiau nei dešimtmetį, todėl juridinis jų atsiskyrimas nebesudarytų jokių naujų nuostolių. Antravertus, siekiant šių naujų valstybinių darinių tarptautinio pripažinimo, pastaruosius būtų galima priversti išspręsti kai kuriuos iki šiol nesprenžiamus klausimus, susijusius su pabėgėlių grįžimu, jų turto grąžinimu ar kompensacijoms. Tokiu atveju, Gruzija ir Azerbaidžanas tik išloštų, kadangi mainais už šių regionų nepriklausomybės pripažinimą, būtų galima išspręsti kai kuriuos šių subjektų tarpusavio santykius temdančius klausimus ir iš separatistinių regionų gauti tam tikrų nuolaidų.

Taip pat reikia pažymėti, kad nepaisant kai kurių moralinių nuostolių, toks scenarijus labai lengvai išspręstų svarbias viso regiono stabilumui itin kenkiančias problemas. Visų pirma, Gruzija ir Azerbaidžanas atsikratytų nemažos dalies grėsmių sėkmingam savo vystimuisi ir ženkliai apribotų Rusijos galimybes daryti įtaką šių šalių vidaus ir užsienio politikai manipuluojant separatistinių konfliktų korta. Antra, tai stabilizuotų šių šalių vidaus politinį gyvenimą ir nebebūtų galima, siekiant politinių tikslų manipuluoti separatistinių konfliktų klausimu. Be to, visą dėmesį šalys galėtų sutelkti į spartesnę ekonominę vystimąsi ir nebeskaidyti savo dėmesio ir resursų, skirtų mėginimams susigrąžinti prarastas teritorijas.

Kalbant apie nepripažintų politinių darinių pilnos nepriklausomybės realizavimą bei pilną tarptautinį pripažinimą, galima išskirti du pagrindinius kelius, kuriais šis tikslas gali būti pasiektas:

- 1) Azerbaidžanas ir Armėnija gali savanoriškai pripažinti šių regionų nepriklausomybes ir taip visiškai normalizuoti tarpusavio santykius.
- 2) Tarptautinė bendruomenė gali pripažinti šių regionų nepriklausomybę be jų buvusių šeiminkių sutikimo, remiantis precedentu bei tais pačiais kriterijais, kuriais gali būti suteikta ir pripažinta Kosovo nepriklausomybė.

Vertinant šias dvi nepripažintų regionų suvereniteto įteisinimo galimybes būtina atskirai išanalizuoti galimą Kosovo nepriklausomybės pripažinimo klausimą, aktyviai svarstomą tarptautinės bendruomenės ir kuriantį aiškų precedentą ir postsovietiniams separatistiniams dariniams Pietų Kaukaze bei Padniestrėje, kurios neslepia, kad analogiškos sąlygos, kokios

ateityje bus patvirtintos nepriklausomas Kosovui sukurti, be išlygų privalės būti taikomos ir šiems suverenitetą siekiantiems turėti kvazivalstybiniais dariniais.

4.2.4. Kosovo nepriklausomybės precedento įtaka Pietų Kaukazo separatistinių darinių atsiskyrimui

Tiek ir Pietų Kaukazo separatistiniai dariniai, tiek ir juos labai aiškiai globojanti Rusija ne kartą oficialiai deklaravo, kad Azerbaidžano ir Gruzijos teritorinio integralumo ateitis labai priklausys nuo galutinio Kosovo problemos išsprendimo, kadangi nuo šių valstybių atsiskirti norintiems regionams negali būti taikomi jokie skirtingi standartai, nei Kosovo atžvilgiu, kadangi visų šių nepriklausomybės siekiančių subjektų padėtis yra absoliučiai identiška.

Tokiu būdu, Kosovo problemos galutinis išsprendimas Jungtinėse Tautose gali lemti ir naujus pokyčius Pietų Kaukaze, ypač, jei Kosovo klausimas bus išspręstas tarptautiniu mastu pripažįstant šio krašto nepriklausomybę. Toks precedentas visiškai atrištų rankas separatistiniams Pietų Kaukazo regionams teisėtai reikalauti savo paskelbtos nepriklausomybės pripažinimo, motyvuojant identiško tarptautiniu mastu pripažinto precedento egzistavimu. Tokiu būdu analogiškai gali būti atrištų rankos ir Rusijai bei, tikėtina, nemažai daliai jos artimų sąjungininkų analogiškai pripažinti Abchazijos, Pietų Osetijos ir Kalnų Karabacho suverenitetą bei atsisakyti iki šiol prisilaikyto Gruzijos bei Azerbaidžano teritorinio integralumo pripažinimo. Kaip rodo pastaruoju metu įvairiais diplomatiniais kanalais skambantys Rusijos pasisakymai, ji greičiausias ruošiasi tokiam scenarijui, jei tik sulauks palankaus precedento dėl Kosovo problemos išsprendimo. Tai pagrindžia ir Abchazijos užsienio reikalų ministro S. Šambos raginimas Rusijai pripažinti Abchazijos ir Pietų Osetijos nepriklausomybę iki Kaukazo šalių įstojimo į NATO, kadangi tai smarkiai pakeis vaizdą visame Pietų Kaukaze ir Rusijos įtaka bus smarkiai pakirsta regione. O tinkamiausias laikas tam padaryti yra būtent tada, kai sprendžiamas Kosovo klausimas ir Rusija privalanti pasinaudoti šiuo precedentu dėl Abchazijos ir Pietų Osetijos, kadangi kai Kosovo precedentas pasens, tada jau bus sudėtinga jį panaudoti.⁷³

Oficiali Rusijos pozicija Kosovo ateitis atžvilgiu visada išlieka proserbiška, teigiant, kad šis konfliktas galutinai gali būti sureguliuotas tik suradus bendrą susitarimą tarp serbų ir albanų, t.y. atmetant bet kokias galimybes tarptautinei bendruomenei paremti vienašališką Kosovo atsiskyrimą nuo Serbijos. Oficialių Rusijos pareigūnų žodžiais, jei Kosovo nepriklausomybė bus

⁷³ <<http://www.balsas.lt/naujienos/pasaulis/azijairokeanija/straipsnis61642>> [Žiūrėta 2007 04 10].

oficialiai pripažinta nepaisant Serbijos valios, tarptautiniuose santykiuose tuo būtų sukurtas itin negatyvus precedentas.⁷⁴

Vis dėlto, analizuojant konkrečius Rusijos veiksmus ir atskirus aukštų pareigūnų viešus pasisakymus, galima pastebėti, kad Rusija bando konstruoti tokį Kosovo būsimo statuso projektą, kuris taptu pačiu naudingiausiu Rusijai, siekiant įgyvendinti būsimums sprendimus dėl postsovietinių separatistinių teritorijų statuso. Pati Rusija jau ne kartą tarptautinei bendruomenei signalizavo, kad ji galėtų tylomis sutikti su Kosovo nepriklausomybe, jei būtų pasiektas tam tikras aiškumas dėl tokios nepriklausomybės sąlygų, kurios, kaip galima manyti, turėtų būtų palankios Rusijai siekiant konkrečių tikslų Pietų Kaukaze, t.y. siekiama taip pasinaudoti Kosovo nepriklausomybe kad būtų sukurtas palankus precedentas Rusijai pagal tarptautinės teisės normas visiškai legaliai pripažinti Abchaziją, Pietų Osetiją ir Padniestrę. Tai liudija ir užsienio žurnalistams išsakytas V. Putino teiginys, jog Rusija vetuos bet kokius Kosovo problemos sprendimo planus, jei jie neatitiks Rusijos interesų.⁷⁵

Tokius Rusijos planus galėtų patvirtinti ir buvusio Suomijos prezidento M. Ahtisaari parengto projekto dėl Kosovo statuso nuosaikios formuluotės ir saugikliai, numatantys šiam regionui nesuteikti pilnos nepriklausomybės nuo Serbijos, ką taip pat būtų galima paaiškinti tarptautinės bendruomenės baime suteikti Rusijai legalias priežastis pasinaudojant Kosovo precedentu įgauti dar vieną kozirį kišantis į atskirų postsovietinių šalių, visų pirma Gruzijos vidaus reikalus bei įgyvendinant dominavimo Pietų Kaukaze strategiją, norimu momentu didinti šio regiono nestabilumą. Tokia situacija verčia Kontaktinės grupės dėl Kosovo ateities nares, taip pat ir M. Ahtisaari nuolat pabrėžti, kad Kosovo situacijos išskirtinumas ir unikalumas nesuteikia galimybės šioje situacijoje pasiektų sprendimų analogija automatiškai pasinaudoti ir sprendžiant kitus separatistinius konfliktus.⁷⁶

Vis dėlto, įvertinus Rusijos interesus bei veiksmus galima daryti išvadą, kad visiškos nepriklausomybės Kosovui suteikimas taip pat nėra pirmaeilis Rusijos interesas, nors tuo ji galėtų pasinaudoti didinant savo įtaką minėtuose postsovietinės erdvės konfliktuose. Tai leidžia tvirtinti faktas, jog Rusija nebūtų atvirai leidusi suprasti, kad pasinaudos Kosovo sukurtais precedentais ir nebematys kliūčių pripažinti separatistinių darinių valstybingumą, taip priversdama tarptautinę bendruomenę susilaikyti nuo paties radikaliausio Kosovo problemos sprendimo projekto pateikimo, kas neišvengiamai patenkina artimos Rusijos sąjungininkės Serbijos interesus ir leidžia

⁷⁴ Kosovo status: delay is risky Europe Report N°177 – 10 November 2006. // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/balkans/177_kosovo_status___delay_is_risky_web.doc> [Žiūrėta 2007 04 12].

⁷⁵ Financial Times, 10 September 2006.

⁷⁶ Kosovo status: delay is risky Europe Report N°177 – 10 November 2006. // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/balkans/177_kosovo_status___delay_is_risky_web.doc> [Žiūrėta 2007 04 12].

Serbijai bent jau formaliai neprarasti Kosovo. Antra vertus, tai liudija, kad postsovietinių separatistinių darinių formalus pripažinimas taip pat nėra pats svarbiausias žingsnis Rusijos politinėje darbotvarkėje, kadangi toks žingsnis galutinai įtvirtintų šių subjektų atsiskyrimą nuo valstybių ir Rusija prarastu nemažus svertus manipuluoti tuo, bandant daryti įtaką konkrečių šalių politikai. Antra, oficialiai pripažinti atsiskyre regionai taip pat įgautų daugiau savarankiškumo ir ilguoju laikotarpiu jų absoliučios priklausomybės nuo Rusijos laipsnis galėtų tik mažėti, kadangi aiškiai apibrėžus jų tarptautinį statusą ir panaikinus tarptautinę izoliaciją, atsirastų bendradarbiavimo ir su kitomis šalimis galimybės bei Rusija pastarosioms jau nebebūtų vienintele šalimi, kurios paramos jos galėtų tikėtis savo išlikimui užtikrinti. Trečia, galima pagrįstai manyti, kad dabar egzistuojanti situacija, kai separatistiniai regionai Gruzijoje ir taip *de facto* yra Rusijos dalimis, visiškai tenkina šią šalį ir gali tik atnešti naudos ateityje, Gruzijai neišvengiamai integruojantis į NATO, neišspręstų konfliktų korta bandant atgrasinti NATO ir bent jau atitolinti Gruzijos narystę Šiaurės Atlanto bloke bei išlaikant pilkąsias buferines zonas tarp NATO ir Rusijos, kurios bent jau minimaliai atskirtų šalis, Gruzijai galiausiai tapus NATO nare. Tuo tarpu minėtiems regionams formaliai atsiskyrus nuo Gruzijos ir greičiausiai prisijungus prie Rusijos, tokiu skaudžiu Gruzijai būdu jokių šaltinių nestabilumui regione nebeliktų ir jos narystė NATO būtų itin lengvai pasiekama, kas jokiū būdu negalėtų atitikti Rusijos interesų.

Taip pat nereikėtų užmiršti, kad Rusija puikiai suvokia, jog Kosovo nepriklausomybės precedentas yra itin nepalankus visų pirma tokioms daugiatautėms valstybėms, kaip pati Rusija, kurios nesenoje istorijoje yra buvę analogiškų Kosovui separatizmo mėginimų. Šiuo atveju, būtina pabrėžti, kad Jungtinėms Tautoms pripažinus Kosovo teisę į nepriklausomybę, kas neišvengiamai būtų susiję ir su tiesioginiu pačios Rusijos tokio precedento palaiminimu, ši valstybė prarastų bet kokius argumentus, jei panašias pretenzijas pareikštų, pavyzdžiui kai kurios Rusijos valdomos Šiaurės Kaukazo valstybėlės. Ir nors šiuo metu beveik nėra abejonių, kad autoritarinė Rusijos valdžios struktūra yra padariusi viską, kad užkirstų galimybes kilti naujiems Čėčėnijos sindromams, tačiau galima prognozuoti, kad nepaisant dabartinės stabilios padėties Šiaurės Kaukaze, Rusija yra linkusi apsidrausti ir nerizikuoti savo rankomis įteisinti separatizmui palankias sąlygas.

Tokiu atveju galima konstatuoti, kad galutinis Kosovo problemos išsprendimas ko gero nėra pats svarbiausias žingsnis, galintis iš esmės pakeisti Abchazijos ir Pietų Osetijos separatistinių konfliktų eigos kryptį, kadangi Rusija greičiausiai nėra itin suinteresuota keisti šiuo metu jai palankią konflikto pusiausvyrą regione, o tarptautinė bendruomenė atitinkamu Kosovo problemos išsprendimu nenori suteikti Rusijai galimybių pasinaudoti Kosovo problemos sprendimo precedentu, legitimuojant separatistinių subjektų statusą.

Kalnų Karabacho atveju, Kosovo konflikto išsprendimas, tarptautiniu mastu pripažįstant jo nepriklausomybę, būtų itin laukiamas nuo Azerbaidžano atsiskyrusiam regione, kadangi pastarojo konflikto aplinkybės yra praktiškai identiškos Kosovo atvejui, todėl kyla mažai abejonių, kad tuo nebūtų bandoma pasinaudoti. Tačiau ir šiuo atveju Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavimas neatitiktų Rusijos interesų, kadangi tokiu būdu padėties normalizavimas padėtų Armėnijai kurti glaudesnius ryšius su savo kaimynėmis, kas sudarytų sąlygas jai mažinti savo visišką priklausomybę nuo Rusijos ir taip pamažu atitolti nuo jos įtakos sferos.

4. 3. Atskirų separatistinių konfliktų taikaus sureguliuavimo perspektyvos

4. 3. 1. Kalnų Karabachas

Kalnų Karabacho konfliktas yra pats sudėtingiausias iš visų Pietų Kaukazo separatistinių konfliktų ne vien tik tuo, kad jis yra etninis-teritorinis, kaip ir visi likusieji, tačiau šiame konflikte nemažą vaidmenį atlieka ir religinė dominantė bei šis konfliktas pakankamai plačiai išėina iš separatistinio regiono ribų, kas dar labiau apsunkina jo sprendimo paieškas ir konfliktuojančias puses verčia laikytis nesutaikomų ir bekompromisinių pozicijų, kas apsunkina bet kokio nuoseklaus dialogo pradėjimą.

Vertinant Kalnų Karabacho gyventojų daugumą sudarančių armėnų poziciją šios problemos sprendimo klausimu, būtina pripažinti, kad esminė ir nekintanti jų nuostata yra ta, jog armėnai ir azerbaidžaniečiai, kaip rodo pakankamai ilga šių tautų tarpusavio sugyvenimo istorija, negali gyventi vienoje valstybėje, kas suponuoja neišvengiamą Kalnų Karabacho atsiskyrimą nuo Azerbaidžano. Kaip pažymėjo Armėnijos prezidentas R. Kočarianas, armėnų pogromai Sumgaite ir Baku bei armėnų masinės deportacijos iš Kalnų Karabacho bandymai 1991 – 1992 m. tik patvirtina, kad dėl etninio ir kultūrinio nesuderinamumo, armėnams gyventi Azerbaidžane yra neįmanoma iš esmės.⁷⁷ Šiai nuomonei antrina ir Armėnijos užsienio reikalų ministro Minsko Grupei oficialiai išsakyta pozicija, jog šis konfliktas prasidėjo dėl Kalnų Karabacho statuso, todėl jo statuso nustatymu turi ir baigtis⁷⁸, kas tik patvirtina, kad Armėnija ir Kalnų Karabachas neišsivaizduoja kitokios, nei visiško šio regiono atsiskyrimo nuo Azerbaidžano galimybės.

⁷⁷ Artur Terian, "Kocharian Says Armenians, Azeris 'Ethnically Incompatible'", *Armenia Liberty*, 16 January 2003, at <http://www.armenialiberty.org/armeniareport/report/en/2003/01/4B1EBB47-69C0-40AF-83DB-24E810DA88E4.asp>. in Nagorno-Karabakh: viewing the conflict from the ground. Europe Report N°166 – 14 September 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/166_nagorno_karabakh_viewing_the_conflict_from_the_ground.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

⁷⁸ Nagorno-Karabakh: a plan for peace Europe Report N°167 – 11 October 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/167_nagorno_karabakh_a_plan_for_peace.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

Istorinė šio konflikto praeitis lėmė, kad Armėnijos vyriausybė dėl Kalnų Karabacho neturi jokios visuomenės paramos bet kokiam kompromisiniam šios problemos sprendimui. Tokį teiginį patvirtina faktas, jog 1997 m. tik iš dalies priėmęs Minsko Grupės parengtą konflikto sureguliuavimo planą, numatantį tam tikras nuolaidas Azerbaidžanui, Armėnijos prezidentas L. Terpetrosianas buvo priverstas nedelsiant atsistatydinti. Be to, 2001 m. visos Armėnijos parlamente atstovaujančios partijos pasirašė susitarimą dėl Kalnų Karabacho konflikto sprendimo principų, numatant, jog bus siekiama šio regiono sujungimo su Armėnija arba jo nepriklausomybės tarptautinio pripažinimo.⁷⁹

Vienas iš didžiausių šio konflikto saugiklių nuo bet kokio kompromiso paieškų yra skausminga armėnų istorinė patirtis, verčianti juos į savo kovą už Kalnų Karabacho atsiskyrimą nuo Azerbaidžano žvelgti per savo krikščioniškosios kultūros išsaugojimo ir revanšo už 1915 – 1918 m. turkų vykdyto armėnų tautos genocidą, prizmę, todėl armėnų įgytas aukos sindromas ir susidarę stereotipai leidžia jiems azerus tapatinti su turkais ir Kalnų Karabacho konflikte išvelgti kovos su islamo ekspansija bei už savo tauto išlikimą natūralią tąsą. Be to, tarp Kalnų Karabacho gyventojų vis dar gyvi prisiminimai apie smurtą, kurį jie patyrė Azerbaidžane byrant TSRS, kadangi apie 1/3 šio regiono dabartinių gyventojų sudaro iš Azerbaidžano atvykę armėnai, priversti iš jo pasitraukti dėl ten vykdytų armėnų pogromų, kas dar labiau apsunkina jų susitaikymo su azerais galimybes.

Juridiškai, savo suvereniteto pretenzijas Kalnų Karabachas grindžia visuotinai pripažįstama tautų apsisprendimo teise, teigiant, kad toks atsiskyrimas nuo Azerbaidžano įvyko visiškai teisėtai bei legitymiai ir tarptautinės teisės požiūriu nepažeidžiant 1975 m. Helsinkio Baigiamojo Akto principų, kadangi toks atsiskyrimas įvyko abiem šalim būnant TSRS sudėtyje. Šiuo atveju armėnų pusės yra bandoma nutylėti, jog toks Kalnų Karabacho atsiskyrimas nebuvo patvirtintas jokių TSRS institucijų, kas turėjo būti būtina, siekiant patvirtinti šio proceso legalumą.

Dar viena šio konflikto sprendimą apsunkinanti detalė yra greta Kalnų Karabacho esančių armėnų okupuotų teritorijų tolesnio statuso klausimas. Kalnų Karabacho atstovai yra priversti tvirtinti, kad jiems yra būtinos saugumo garantijos dėl Azerbaidžano valdžios planų vykdyti genocidą prieš armėnus. Tuo remiantis bandoma motyvuoti, jog šeši armėnų okupuoti rajonai aplink Kalnų Karabachą yra gyvybiškai svarbi buferinė zona siekiant užtikrinti saugumą ir apsaugoti civilius Kalnų Karabacho gyventojus nuo Azerbaidžano apšaudymo, kas buvo daroma karo metu.⁸⁰

⁷⁹ Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].

⁸⁰ Nagorno-Karabakh: viewing the conflict from the ground. Europe Report N°166 – 14 September 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/166_nagorno_karabakh_viewing_the_conflict_from_the_ground.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

Azerbaidžano pozicija šiuo klausimu kardinaliai skiriasi ir į Kalnų Karabacho konfliktą bandoma žvelgti kaip į laikiną agresoriaus įvykdytą dalies šalies teritorijos okupaciją, kurią būtina spręsti visomis įmanomomis priemonėmis, nevengiant ir karinių, jei diplomatinės priemonės neduos norimo rezultato.

Būtina pažymėti, kad per pastaruosius 15 metų azerai išsiugdė analogišką aukos sindromą, ką paskatino tokie įvykiai, kaip Khojali genocidas, kai 1991 m. Kalnų Karabacho pajėgos nužudė 200 – 1000 civilių azerų bei kiti įvykiai, pavertę apie 500.000 Kalnų Karabacho ir aplinkinių rajonų azerų tautybės gyventojų pabėgėliais.

Visų pirma, azerai į Kalnų Karabacho armėnus žvelgia ne kaip į nuolatinius šio krašto gyventojus, bet kaip į kolonistus, kurie į šią teritoriją atsikėlė vos prieš 150 metų, dėl carinės Rusijos vykdytos jų perkėlimo iš Irano politikos. Tuo tarpu Kalnų Karabacho autonomijos įjungimas į Azerbaidžano sudėtį, anot šios šalies atstovų, yra visiškai teisėtas ir teisingas, kadangi už šį praradimą Armėnijai buvo kompensuota 1920 m, jai perleidžiant Zangezuro sritį, jungiančią Armėniją su Iranu.⁸¹ Šiuo atveju, dabartinis konfliktas tėra tik Armėnijos blogos valios įrodymas bei jos teritorinės ambicijos į Nachičevanę, Kalnų Karabachą ir kitas Azerbaidžano teritorijas.

Kaip 2005 m. gegužę pažymėjo prezidentas I. Alijevas: “siekiant išspręsti Kalnų Karabacho konfliktą bus dedamos tiek politinės, tiek ir diplomatinės pastangos, tačiau priešas taip pat turi žinoti, kad Azerbaidžano kariuomenė okupuotas teritorijas yra pasirengusi išlaisvinti bet kuriuo metu.”⁸² Tai patvirtina šios šalies oficialią poziciją, kad siekiant užtikrinti Azerbaidžano teritorinį integralumą jis turi teisę naudoti ginkluotą jėgą ir šalies teritorinis vientisumas negali būti jokių derybų kompromiso objektu.⁸³ Vis dėlto, nepaisant nuolatinio “raumenų demonstravimo”, Azerbaidžanas yra pasirengęs daryti maksimalias nuolaidas, siekiant šio konflikto sureguliuavimo, suteikiant plačias autonomijos teises Kalnų Karabachui.

Taikos dialogą sunkina Azerbaidžano nenoras derėtis su separatistinės Kalnų Karabacho Respublikos atstovais, kuriuos jis laiko Armėnijos įrankiu, siekiant pačiai išvengti kaltinimų bandant aneksuoti okupuotas teritorijas. Taip pat reikia pripažinti, kad Azerbaidžanui daugiau rūpi Armėnijos okupuotų teritorijų, o ne paties Kalnų Karabacho realus susigrąžinimas, puikiai suprantant, kad armėniško Kalnų Karabacho administravimas gali sukelti kur kas daugiau problemų nei dabartinė situacija, kai šis regionas *de facto* yra nepriklausomas.

⁸¹ Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].

⁸² Nagorno-Karabakh: viewing the conflict from the ground. Europe Report N°166 – 14 September 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/166_nagorno_karabakh_viewing_the_conflict_from_the_ground.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

⁸³ Blandy C. W. Azerbaijan: Permanently Between Scylla and Charybdis? Conflict Studies Research Centre; - P. 4.

Nors pastaraisiais metais pastebimas itin didelis Azerbaidžano karinių išlaidų šuolis, kas gali sudaryti įspūdį, kad ši šalis, nematydama taikaus Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavimo galimybių vis dėlto ruošiasi jį spręsti pasitelkusi jėgą, tai iš esmės gali būti paaiškinama tik savo derybinių pozicijų stiprinimu, darant spaudimą Armėnijai siekti kompromiso dėl regiono statuso. Ir nors vadovaujantis sociologinėmis apklausomis, net 69 proc. Azerbaidžano gyventojų Kalnų Karabacho konfliktą įvardina kaip svarbiausią savo šalies problemą bei 84,2 proc. gyventojų pateisintų karinės jėgos naudojimą sprendžiant šį konfliktą⁸⁴, sunku prognozuoti, jog Azerbaidžano vyriausybė ryžtųsi karinei kampanijai, kadangi tai stipriai pakenktų šios šalies ekonominei padėčiai bei vis stiprėjantiems politiniams ryšiams su Vakarais. Todėl galima konstatuoti, kad Kalnų Karabacho karta daugiau naudojama vidaus politinei paramai valdančiajam režimui koncentruoti ir jėgos panaudojimas įmanomas tik Azerbaidžano režimui nepajėgiant susidoroti su šiuo metu didėjančiomis ekstremistinėmis nuotaikomis, siekiant jas nukreipti į Kalnų Karabacho konfliktą, taip apsaugant paties režimo stabilumą bei užtikrinant jo išlikimą.

Analizuojant galimas šio konflikto sureguliuavimo perspektyvas būtina pažymėti, kad kliūtys Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavime slypi ir trečiųjų šalių veiksmuose. Šiuo atveju šio konflikto išlaikymu yra ypač suinteresuota Rusija, kadangi tai leidžia jai išlaikyti savo įtaką konfliktuojančioms pusėms, o sureguliuavus konfliktą, ji nebetektų jokių svirtų įtakoti ne tik Azerbaidžano, bet ir tam tikra dalimi ir Armėnijos politikos, kadangi pastarajai sureguliuavus santykius su savo kaimynais, Rusija nebetektų vienintelio Armėnijos sąjungininko ir jos valstybingumo garanto statuso, kas leistų Armėnijai vykdyti kur kas sąvaranikiškesnę nuo Rusijos politiką. Jungtinės Valstijos yra dar vienas labai svarbus žaidėjas regione, todėl galima kelti prielaidą, kad Kalnų Karabacho konflikto likimas nemaža dalimi priklauso ir nuo JAV ir Rusijos tarpusavio varžybų dėl dominavimo Pietų Kaukaze bei pasiektų susitarimų dėl savo įtakos zonų atribojimo.

Pagrindine Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavimo dingstimi gali tapti ekonominis veiksnys, priversiantis, ypačingai Armėniją, peržiūrėti savo prioritetus bei įvertinti ekonominius kaštus, kuriuos ji patiria vykdydama šiandieninę politiką Kalnų Karabacho atžvilgiu. Visų pirma, neišspręsdama konflikto su Azerbaidžanu, Armėnija tapo visiškai izoliuota nuo ekonominių ir energetinių ryšių Pietų Kaukaze, dėl ko ji patiria milžiniškų ekonominių nuostolių, pavyzdžiui, negalėdama prisijungti prie Baku-Tbilisis-Džeichanas naftotiekio. Be to, dėl neaiškumo nesant galutinio susitarimo dėl Kalnų Karabacho kontrolės, Armėnija negali vykdyti jokių platesnių veiksmų šiame regione. Taip pat dėl savo vykdomos politikos Armėnija susilaukė visiškos

⁸⁴ Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].

izoliacijos iš Turkijos pusės, pasireiškiančios sienų uždarymu bei bet kokių ekonominių ryšių nutraukimu. Tai Armėnijai daro ypač ženklią ekonominę žalą, trukdant vystyti prekybinius ryšius ir užsitikrinti artimiausius tranzito kelius bei viliojančias Turkijos rinkas savo produkcijai.⁸⁵

Vis dėlto, didžiausių ekonominių išlaidų Armėnija yra priversta turėti stiprindama savo karinius pajėgumus ir bandydama atsverti naftos pajamomis sparčiai finansuojamos Azerbaidžano karinės galios stiprėjimą. Šiuo atveju, pačioje Armėnijoje pradeda sklisti vis daugiau nuomonių, kad Kalnų Karabachas Armėnijai kainuoja per brangiai ir ji vis tiek negalės savo galia prilygti Azerbaidžanui, todėl būtina taikiai išspręsti šį konfliktą, kad būtų išvengta karo ir aiškaus Armėnijos pralaimėjimo jame.⁸⁶ Būtent šis faktorius kaip tik ir gali virsti didžiausiu stimulu Armėnijai imtis ieškoti šio konflikto sureguliuavimo galimybių, baiminantis karinio konflikto atveju prarasti visus savo iškovotus laimėjimus ir patirti dar daugiau ekonominių ir politinių nuostolių.

Konstatuojant, kad Kalnų Karabachas nėra esminė nei armėnų, nei azerų tautinio tapatumo dalis, bei yra daromas galingas ekonominis spaudimas abiem pusėm pasiekti kompromisą, galima teigti, kad realus progresas Kalnų Karabacho konflikto sprendime gali atsirasti tik tada, kai bus pakankamai apmalšinti abipusiai istoriniai bei emociniai sentimentai bei pragmatinė politika abiejose šalyse susilauks daugiau visuomenės paramos, nei akla priešprieša bei kompromisų vengimas. Tokiu atveju tikėtina, kad bijodama, jog prieš ją bus panaudota jėga, Armėnija sutiks pasitraukti iš okupuotų Azerbaidžano teritorijų, kaip ir Kalnų Karabacho elitas, per ilgą laiką sukūręs pakankamai stabilų politinį – valstybinį darinį, bus priverstas daryti nuolaidas derybose su azerais, kad nerizikuotų naujo karo atveju netekti visko, ką buvo sukūręs. Be to, nenorėdamas įklimpti į komplikuotus santykius su Armėnų dominuojama Kalnų Karabacho autonomija, Azerbaidžanas gali sutikti su armėnų siūlomu konfederaciniu šio regiono statusu, kas *de facto* reikštų faktinę Kalnų Karabacho nepriklausomybę ir tik simbolinį Azerbaidžano suverenitetą, arba net su šio regiono visišku atsiskyrimu, jei bus palankiai išspręsti pabėgėlių grįžimo klausimai bei užtikrintos kompensacijos už jų prarastą turtą, kas leistų Azerbaidžano režimui tai pateikti kaip moralinę pergalę ir įtikinti savo šalies piliečius sutikti su Kalnų Karabacho galutiniu praradimu.

4. 3. 2. Abchazija

⁸⁵ Beehner L. Nagorno-Karabakh: The Crisis in the Caucasus // <<http://www.cfr.org/publication/9148/nagornokarabakh.html>> [Žiūrėta 2007 04 14.].

⁸⁶ Nagorno-Karabakh: a plan for peace Europe Report N°167 – 11 October 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/167_nagorno_karabakh_a_plan_for_peace.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

Abchazijos separatistinis konfliktas gali būti išsprendžiamas pakankamai efektyviai, pasikeitus tam tikroms sąlygoms, kurios šiuo metu yra pagrindinės kliūtis bet kokioms konflikto sprendimo paieškoms. Pirma, Tbilisio vyriausybė turėtų nutraukti ekonominę Abchazijos blokadą ir jos vyriausybę pripažinti sau lygiaverte partnere. Antra, Abchazija turėtų nustoti į bet kokius Tbilisio žingsnius žiūrėti kaip į grėsmę savo nacionaliniam saugumui bei vadovautis išskirtinai savo interesais, o ne inspiruotais, pavyzdžiui, Rusijos. Trečia, būtina pakeisti Abchazijoje dabar dislokuotas taikos palaikymo pajėgas kitų šalių kontingentais, kadangi dabartiniai taikdariai atvirai rodo savo suinteresuotumą konflikto palaikymu, o ne jo sprendimu.

Prielaidą, jog Abchaziją įmanoma formaliai išlaikyti Gruzijos sudėtyje, atitinkamai nustatant aiškiai apibrėžtą autonomiją bei pasidalinant kompetencijos sritis tarp centro ir periferijos gali pagrįsti keletas pavyzdžių iš nesenos abchazų-gruzinų santykių istorijos. 1991 rugpjūčio mėnesį tuometiniam Gruzijos vadovui Z. Gamsachurdijai pavyko su Abchazijos vadovybe susitarti dėl įgaliojimų pasidalijimo ir etninio atstovavimo kvotų Abchazijos parlamente nustatymo bei rinkimų surengimo.⁸⁷ Tačiau po Z. Gamsachurdijos nuvertimo iš Gruzijos pusės šios sutarties nebebuvo laikomasi ir dėl prasidėjusio karo buvo prarasta puiki proga taikiai sureguliuoti nesutarimus ir likviduoti separatizmo židinį Abchazijoje. Po karo, tapę dominuojančia etnine grupe abchazai nebeturėjo daryti tokių nuolaidų, kurios iš jų atimtų per kruviną konfliktą išsikovojo suverenitetą. 1996 m. Abchazijos prezidento specialusis pasiuntinys A. Jergenia pasiūlė Tbilisiiui sukurti lygiateisę konfederacinę valstybę, kurioje abi šalys turėtų savo konstitucijas, o jų tarpusavio santykius reguliuotų speciali konstitucinė sutartis, nustatanti bendrą užsienio politikos, užsienio ekonominių santykių, muitinės, sienų kontrolės, transporto, politikų koordinavimą bei garantuojanti žmogaus laisves bei mažumų teises.⁸⁸ Tačiau Tbilisiiui toks pasiūlymas buvo nepriimtinas ir todėl buvo atmestas, nors galima teigti, jog buvo padaryta nemaža klaida atsisakant tokio pasiūlymo, kadangi dauguma Abchazijos gyventojų yra linkę siekti glaudesnių santykių su Rusija, nei su Gruzija ir teikia pirmenybę konfederaciniams santykiams su Rusija.

Gruzijos mėginimai kalbėti apie federacinius ryšius su pakankamai plačiu vidiniu suverenitetu, ką vykdo ir naujoji Saakašvilio vyriausybė, siūlydama autonomiją be teisės atsiskirti, pagrįstą naujos, jungtinės valstybės etninio ir pilietinio bendradarbiavimo modeliu, nesusilaukia ir vargu ar gali susilaukti abchazų pritarimo, kurie išmoko vertinti savo nepriklausomybę ir jos reikalauja kaip vienintelio patikimo nacionalinio išlikimo garanto.

⁸⁷ Цюрхер К. Грузия: время бедствий (1989–1993 гг.) // Государственность и безопасность: Грузия после "революции роз". - Американская академия гуманитарных и точных наук., 2005. – С. 116.

⁸⁸ Tarkhan-Mouravi G. "Realistic" Approach to Regional Security in the South Caucasus: Georgian Perspective. International Policy Fellowship Program 2003 // <<http://www.policy.hu/mouravi/>> [Žiūrėta 2006 04 24].

Šis konfliktas abchazams simbolizuoja kovą už tautos išlikimą ir nacionalinio identiškumo išlaikymą, o tokios etniškumo praradimo baimės kaip tik ir kilo dėl gruzinų nacionalizmo pakilimo TSRS byrėjimo laikotarpiu,⁸⁹ todėl ir konflikto suregulavimas turėtų prasidėti nuo bandymų panaikinti tokios baimės kilimo priežastis. Kartu yra visiškai natūralu, kad Suchumis labai atsargiai žvelgia į bet kokius Tbilisio žingsnius, išvelgdamas juose grėsmę savo suverenitetui. Šiuo atveju, Gruzijos politika šiuo klausimu nepasižymi dideliu nuosaikumu ir bandymu paneigti tokius abchazų nuogastavimus. Atvirkščiai, Gruzijos vykdoma politika, kuri skirta daugiau šios šalies “vidiniam vartojimui“ nevengiama provokuoti Abchazijos, pavyzdžiui, jos užsienio reikalų ministro pasisakymas, kad konfliktą Abchazijoje turėtų išspręsti NATO taip, kaip ji tai padarė Kosove⁹⁰ arba 2006 m. Gruzijos pajėgų įvykdytas įsiveržimas į Aukštutinę Abchaziją ir alternatyvios Abchazijos vyriausybės įkūrimas joje padarė tai, kad taikus dialogas bei praeities pamiršimas Gruzijos ir Abchazijos santykiuose tampa vis mažiau realus.

Rusija yra vienas svarbiausių veikėjų abchazų-gruzinų konflikte prisidėjusi ne tik prie šio konflikto išprovokavimo ir dabartinio jo architektūrinio modelio, bet aiškiai suinteresuota šio konflikto išlaikymo ir atitinkamai veikianti jame, taip išsaugodama savo įtaką tiek Abchazijai, tiek ir Gruzijai. Abchazija, tik dėl Rusijos įsikišimo į 1993 m. karą, jį laimėjusi, ir dėl tarptautinės izoliacijos tik Rusiją mato vienintele savo saugumo ir nepriklausomybės garante, todėl ne kartą prašėsi priimama į Rusijos federacijos sudėtį asocijuotos valtybės narės statusu.⁹¹ Nėra abejonių, kad mėgindama išsaugoti Rusijos paramą, Abchazija pakankamai klusniai vykdo Maskvos diktuojamą politiką, tačiau tokio nuolankumo taip pat negalima vadinti itin nuolankiu, kadangi Abchazija puikiai supranta, kad ji yra tapusi tik Rusijos įrankiu jos santykiuose su Gruzija ir negali būti tikra, kad kada nors netaps mainų objektu. Abchazija yra priversta pasikliauti Rusijos parama, tačiau neketina visiškai įsiliedama į Rusijos sudėtį, skirtingai nei Pietų Osetija ir prarasti savo išsikovoto suvereniteto. Abchazijos visuomenė ir politinis elitas rodo aiškaus bandymo atsilaikyti nuo tiesioginio Maskvos direktyvų vykdymo požymius. Vieną didžiausių tokio sąvarankiškumo demonstravimo pavyzdžių galima laikyti 2004 m. prezidento rinkimuose pasiektą netikėtą S. Bagapšo pergalę prieš aktyviai peršamą Maskvos kandidatą. Ir nors po staigiai sekusių griežtų Maskvos sankcijų, uždarant sieną su Rusija, pasiektas valdžios pasidalijimo tarp kandidatų

⁸⁹ Антоненко О. Застывшая неопределенность: Россия и конфликт вокруг Абхазии// Государственность и безопасность: Грузия после "революции роз". - Американская академия гуманитарных и точных наук., 2005. – С. 248.

⁹⁰ Jafalian A. Influences in the South Caucasus: Opposition & Convergence in Axes of Cooperation // Conflict Studies Research Centre of the Defence Academy of the United Kingdom, 2004, - P. 3.

⁹¹ Антоненко О. Застывшая неопределенность: Россия и конфликт вокруг Абхазии// Государственность и безопасность: Грузия после "революции роз". - Американская академия гуманитарных и точных наук., 2005. – С. 250.

kompromisas, visa tai rodo, kad Abchazija, kaip valstybė lėtai progresuoja ir rodo sveikimo ir civilizuoto išgyvenimo formų ieškojimo požymius.

Vienas iš efektyvesnių žingsnių konflikto sureguliuavimo link neišvengiamai turi tapti Rusijos vaidmens šiame konflikte apribojimu. Tbilisis norėtų, kad ES ir ESBO būtų taikos proceso stebėtojos ir laiduotojos, taip siekdamas iš vadovaujančių pozicijų išstumti Rusiją. Akivaizdu, kad Gruzijos vyriausybė siekia sumažinti Maskvos įtaką, į konflikto sprendimą įtraukiant daugiau progruziniškai nusiteikusių veikėjų. Ir nors Abchazija nori, kad Rusija išliktų pagrindiniu veikėju taikos procese, argumentuodama, kad kitos valstybės ar organizacijos negali pasiūlyti būtinų saugumo garantijų, savo veiksmais Gruzija privalo stiprinti savo patikimumą bei rodyti aiškų norą išimtinai taikiam konflikto sureguliuvimui. Lūžio tašku derybose galėtų tapti ekonominių santykių tarp Gruzijos ir Abchazijos atkūrimas, nutraukiant prieš 15 metų įvestą ekonominę šio regiono blokadą, visiškai izoliavusia šį kraštą ekonomiškai ir pastūmėjusią link suartėjimo su Rusija. Ši šalis išlieka didžiausia rinka abchazų produkcijai, o Abchazijos parduotuvėse vyrauja tik rusiškos prekės. Taip Gruzija, laikydamosi Abchazijos embargo, tik skatina regiono priklausomybę nuo Rusijos ne tik saugumo, bet ir ekonominėje srityje. Pirmasis žingsnis ir kartu modelis tolesniam ekonominiam bendradarbiavimui galėtų tapti megrelių gyvenamos Abchazijos Gali srities pavertimas laisva ekonomine zona, galinčia tapti pavyzdžiu tokio bendradarbiavimo teikiamomis perspektyvomis.⁹²

Šiuo metu ekonominiai ryšiai ir judėjimo laisvė tarp Gruzijos ir Abchazijos yra itin menki ir jei Gruzija būtų suinteresuota ekonomine regiono plėtra, Tbilisiui reikėtų legalizuoti atitinkamas Abchazijos ekonomikos sritis, jų realiai ir nekontroliuojant. Tuo tarpu dabartinė Gruzijos politika Abchazijos atžvilgiu tolimesnėje ateityje gali paskatinti tik dar didesnę Abchazijos izoliaciją, o dėl jos formuotąsi apgulos sąmonė. Tokiu atveju kompromisas taptų dar sunkiau įmanomas, o abchazai toliau pasikliautų Maskva kaip vienintele jų interesų „gynėja“.

Kitu svarbiu žingsniu, tikintis realaus konflikto sprendimo pasistūmėjimo turi tapti Gruzijos retorikos pasikeitimas bei *de facto* egzistuojančios Abchazijos vyriausybės traktavimas kaip legitimios ir lygiateisės partnerės, atstovaujančios abchazų interesams. Tam būtini tiesioginiai dvišaliai kontaktai, todėl akivaizdu, kad dabartiniai derybų mechanizmai yra neefektyvūs, todėl Gruzijos siūlymai dabartinę konflikto Koordinavimo tarybą paversti Gruzijos ir Abchazijos tiesioginio dialogo forumu, prižiūrimu JT, atrodo pakankamai pagrįsti ir gerai apgalvoti.

Prošvaisčių galimam kompromisui teikia ir pačios Abchazijos, kaip valstybinio darinio pobūdžio, skirtingai nuo kitų separatistinių židinių, ši nepripažinta valstybė iškovojusi savo

⁹² Tarkhan-Mouravi G. "Realistic" Approach to Regional Security in the South Caucasus: Georgian Perspective. International Policy Fellowship Program 2003 // <<http://www.policy.hu/mouravi/>> [Žiūrėta 2006 04 24].

egzistavimo teisę nesustingo pusiau totalitarinės valstybės-įgulos būsenoje, kaip atsitiko Padniestrei ar Pietų Osetijai⁹³. Suchumis puikiai įvertino ir savo nepriklausomybės privalumus, todėl jam nereikia nei karo, nei kokio nors nestabilumo, o bus ieškoma būdų, kaip išeiti iš tarptautinės izoliacijos ir atsikratyti slegiančios Rusijos įtakos. Tačiau daugiausia vilčių galima dėti į šio regiono prezidentą, kuris dar prieš juo tapdamas, derino su Tbilisiu konstruktyvaus bendravimo kontaktus. Šiuo atveju būtent Tbilisis neišgirdo Suchumio siunčiamų signalų, siūlančių atkurti ekonominį bendradarbiavimą, todėl viso taikos projekto sėkmė didžiąja dalimi neišvengiamai priklausys ir nuo Saakašvilio vyriausybės elgesio bei noro ieškoti kompromiso.

Prognozuojant, koks gali būti taikaus konflikto sureguliuavimo scenarijus, galima prognozuoti du galimus scenarijus. Pirma, Gruzijos vyriausybė, pavargusi nuo užsitęsusio nestabilumo, susijusio su neišspręstu Abchazijos statusu vienašališkai sutiks pripažinti šio regiono suverenitetą ir sukurti normalius lygiaverčiais pagrindais paremtus dvišalius santykius. Žinoma, toks projektas atrodo mažiau realus dėl dviejų priežasčių: 1) tai priverstų ir Pietų Osetiją reikalauti analogiško jos paskelbtos nepriklausomybės pripažinimo; 2) su tokiom nuolaidom vargu ar būtų pasirengusi sutikti Gruzijos visuomenė bei dabartinė vyriausybė, deklaruojanti būtinybę atkurti Gruzijos teritorinį vientisumą. Antra, apdairios politikos dėka Gruzija gali įtikinti Abchaziją sugrįžti į Gruzijos sudėtį konfederaciniais pagrindais, apsiribojant tik formaliu savo suvereniteto Abchazijai išsaugojimu ir suteikiant regionui visišką sąvarankiškumą, tačiau tokiu būdu pasiekiant išsikeltą tikslą suvienyti šalį ir užbaigti užsitęsusį konfliktą, tuo apsisaugant ir nuo Rusijos mėginimu manipuluoti šiuo konfliktu ir taip kurstyti nestabilumą regione.

Taip pat galima konstatuoti, kad Abchazijos netenkintų jokie krizės sprendimo projektai, nustatantys menkesnį, nei konfederaciniais pagrindais paremtą šio regiono sąjungą su Gruzija. Akivaizdu, kad tokios lygevertės sąjungos sąlygos privalėtų išsaugoti Abchazijos suverenitetą bei dabar turimas galias, numatant tik bendros su Gruzija politikos koordinavimą konkrečiose nustatytose srityse, tačiau toks scenarijus yra pakankamai realus ir galima prognozuoti, jog Abchazija būtų pasirengusi žengti tokį žingsnį, kadangi ji neprarastų dabar turimų savo teisių, tačiau kartu įgautų milžiniškas galimybes savo regiono vystymui, nutraukus jos tarptautinę izoliaciją ir ekonominę blokadą. Tuo tarpu Gruzijai toks problemos sprendimas nors ir nesugrąžintų realios Abchazijos kontrolės, tačiau bent formaliai padėtų neprarasti šio regiono, sudarytų galimybes pabėgėliams grįžti į savo namus bei panaikintų milžinišką saugumo vaakumą bei nestabilumo židinį regione.

⁹³ Анчабадзе Ю. Грузия – Абхазия. Трудный путь к согласию // Бруно Коппитерс, Гиа Нодиа, Юрий Анчабадзе (ред.). Грузины и абхазы. Путь к примирению. <http://poli.vub.ac.be./publi/Georgians/russian/pdf/06_Tarhap.pdf> [Žiūrėta 2007 04 07].

4.3.3. Pietų Osetija

Osetinai daugeliu požiūrių yra unikali tauta, kurios istorija turėtų teikti labai mažai vilčių, kad Pietų Osetiją pavyktų lengvai paversti Tbilisiui pavaldžia teritorija. Jokia kita Rusijos imperijos pakrašty gyvenusi tauta nebuvo tokia išskirtinai lojali Rusijai kaip osetinai. Kai XVIII ir XIX amžiais Rusijos imperijos armija įžengė į Šiaurės Kaukazą, osetinai nesipriešino, kaip darė kitos ten gyvenusios tautos. Kai kurie jų prieš ilgalaikius savo priešus kovojo Rusijos armijos pusėje. Dabartinėje situacijoje osetinų ištikimybė Rusijai taip pat nesumažėjo, kadangi jos vadovai aklaivai vykdo iš Maskvos gautas veikimo instrukcijas.

Antravertus, Pietų Osetijos padėtis ženkliai skiriasi nuo kitų separatistinių regionų. Šis teritorinis darinys mažai kuo primena tikrą valstybę (istorijos bėgyje Osetinai nebuvo sukūrę savarankiškos valstybės), neturi net aiškiai apibrėžtos teritorijos, o Cchinalio režimas įgauna vis daugiau policijos bruožų, su žiauriu vidinės opozicijos persekiojimu. Reikia pažymėti, kad dabartinė Pietų Osetijos etninė sudėtis taip pat nėra vienalytė, čia likęs didelis gruzinų gyventojų skaičius, o pats regionas pasižymi ruožine struktūra, t.y. gruziniški kaimai išsidėstę pakaitomis su osetiškais. Taip pat labai svarbu, kad Pietų Osetijos politiniame elite, kuris daugiau primena mafijos struktūrą, nėra vieningumo, ko pasėkoje Tbilisiui pavyko suformuoti sau ištikimą alternatyvią Cchinalio režimui vyriausybę, taip įgaunant palankius svertus įtakoti Pietų Osetijos vidaus politiką.

Daug vilčių, kad konfliktuojančių pusių tarpusavio nesutarimus būtų galima lengvai išspręsti ir pasiekti konflikto pabaigą yra nedaug, kadangi abiejų pusių požiūris į šio konflikto priežastis ir jo sprendimo būdą yra visiškai skirtingas. Gruzijos visuomenė, kurios prezidentas M. Saakašvilis savo inauguracinėje kalboje pažadėjo, kad separatistiniai regionai sugrįš į pilną Tbilisio kontrolę iki kitų prezidento rinkimų 2009 m., nėra morališkai pasirengusi priimti jokie kito sprendimo, kaip pilna Pietų Osetijos reintegracija į Gruzijos valstybę⁹⁴. Dėl šių priežasčių, per visą šį laiką nebuvo žengta jokių žingsnių, kad būtų surastas abiem pusėms priimtinas kompromisas. Gruzijoje laikomasi nuomonės, kad Pietų Osetijos nepriklausomybės projektas yra nerealistiškas, kadangi šis regionas nėra ekonomiškai gyvybingas, jame gyvena daug gruzinų tautybės asmenų, be to, su Rusija šį regioną sieja tik vienintelis Roki tunelis, todėl Kaukazo kalnai sukuria natūralų barjerą Šiaurės ir Pietų Osetijų susijungimui.⁹⁵

⁹⁴ Georgia: IDPs' living conditions remain miserable, as national strategy is being developed. A profile of the internal displacement situation 1 September, 2006 // <[http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/\(httpInfoFiles\)/6E6E81B2A5343B91C12571DC00459581/\\$file/Georgia+-September+2006.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/(httpInfoFiles)/6E6E81B2A5343B91C12571DC00459581/$file/Georgia+-September+2006.pdf)> [Žiūrėta 2007 05 02].

⁹⁵ Georgia: Avoiding war in South Osetia. Europe Report N°159 //<http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/159_georgia_avoiding_war_in_south_ossetia.doc> [Žiūrėta 2007 04 18].

Tuo tarpu pačioje Pietų Osetijoje laikomasi visiškai priešingos nuomonės dėl savo šalies tolesnio vystymosi vizijos. Nuo pat 1989 m. buvo svarstomi tik du tolesnio šalies vystymosi projektai: 1) Visiška Pietų Osetijos nepriklausomybė ir pilnas tarptautinis šios šalies suvereniteto pripažinimas; 2) Pietų Osetijos integracija į Rusijos Federaciją. Tiesa, buvęs šios nepripažintos respublikos lyderis L. Chibirov buvo linkęs artėti prie kur kas nuoseklesnės pozicijos santykiuose su Gruzija ir 2000 m. Buvo pasiekta nemažos pažangos derybose su tuometiniu Gruzijos vadovu E. Ševarnadze dėl regiono reintegracijos į Gruzijos sudėtį. Vis dėlto, E. Kokoity pergalė 2001 m. Pietų Osetijos prezidento rinkimuose lėmė reintegracijos su Gruzija galimybių analizės baigtį, pradėjus itin aktyviai ieškoti galimybių įsijungti į Rusijos Federacijos sudėtį, teigiant, kad Rusijos globoje osetinų teisės bus užtikrinamos kur kas geriau, nei jų šaliai esant Gruzijos sudėtyje. Šiuo atveju naujasis Pietų Osetijos vadovas nuolat kartoja, kad reintegracijos su Gruzija klausimas nebėra jo politinėje darbotvarkėje ir vienintelis jo šalies tolesnio vystymosi kelias yra tik vieningos Osetijos sukūrimas, baigiant vieną tautą dalinti į Šiaurės ir Pietų dalis. Šiuo atveju, Pietų Osetijos visuomenė laikosi nuomonės, kad dabartinė jų šalies politinė padėtis yra klaidingų dalybų tarp sovietinės Gruzijos ir Sovietų Rusijos rezultatas bei tuo pačiu remiamasi argumentu, kad dvi kaimyninės Osetijos privalančios susivienyti lygiai taip pat, kaip tai padarė Rytų ir Vakarų Vokietijos bei galbūt ateityje planuoja padaryti abi Korėjos.⁹⁶

Nėra abejonų, kad Rusija yra labai svarbus žaidėjas ir šiame separatistiniame konflikte, suvaidinusi svarbų vaidmenį tame, jog šio konflikto kol kas taip ir nepavyko išspręsti. Šiuo atveju būtina pažymėti, kad Pietų Osetija Rusijai yra labai svarbus atramos taškas Pietų Kaukaze visų pirma dėl istoriškai artimų osetinų ir rusų tarpusavio santykių, bei be jokios abejonės tai yra itin palankus įrankis daryti poveikį Gruzijos vidaus ir užsienio politikoje. Pastarosios vyriausybė Rusiją laiko pagrindine konflikto dalyve, teikiančia Pietų Osetijos separatistų pajėgoms karinę ginkluotę ir kitokią aprūpinimą bei aktyviai prisidedančia prie separatistų karinių formuočių paruošimo, todėl belieka konstatuoti, kad pastarojo konflikto sprendimas ateityje didžiąja dalimi priklausys būtent nuo Rusijos pozicijos ir šios šalies noro arba nenoro šį konfliktą užbaigti.

Dar viena itin reikšminga kliūtis šio konflikto išsprendimui yra per Pietų Osetiją vykstanti didelio masto kontrabanda ir šios problemos likvidavimas gali duoti labai greitų rezultatų, lemsiančių viso separatistinio konflikto eigą. Tinkamai nekontroliuojamos administracinės ribos, skiriančios Pietų Osetiją nuo likusios Gruzijos sudaro sąlygas šio regiono valdančiajam elitui pelnytis iš niekieno nekontroliuojamos prekių kontrabandos į Gruziją, kas šio separatistinio regiono biudžetui atneša dideles pajamas ir tokia finansinių srautų kontrolė, įgalinanti dalį nelegalių pajamų skirti vietos gyventojams neišvengiamai stipriai prisideda prie jų lojalumo režimui išsaugojimo ir šio režimo

⁹⁶ Georgia: Avoiding war in South Osetia. Europe Report N°159 //<http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/159_georgia_avoiding_war_in_south_ossetia.doc> [Žiūrėta 2007 04 18].

išsilaikymo valdžioje. Šiuo atveju, efektyvus nelegalios prekybos sumažinimas galėtų tapti raktu į dabartinio Cchinvalio valdančiojo režimo nuvertimą ir būtent šiuo keliu dabartinė Gruzijos vyriausybė ir bando eiti, nuo 2004 m. sukūrusi patikrinimo postus visame Gruzijos – Pietų Osetijos pasienyje ir šiuo metu jau galima pamatyti aiškius šio proceso rezultatus. Visų pirma, pakankamai žemai nukrito šio separatistinio regiono politinės vadovybės autoritetas gyventojų akyse, Pietų Osetijoje atsirado nemaža opozicija prezidento E. Khokoity režimui, ko pasėkoje Tbilisiui pavyko iš etninių osetinų suformuoti Alternatyvią Pietų Osetijos vyriausybę, remiamą vietinių gruzinų ir nemažos dalies etninių osetinų. Antras svarbus žingsnis, Tbilisio vyriausybei turėtų tapti šio regiono integracijos su Gruzija reklamos skatinimas, numatant tokias priemones, kaip finansinės paramos lojalioms Tbilisiui Pietų Osetijos jėgoms skyrimas bei tarpusavio pasitikėjimo didinimas, įskaitant tokias priemones, kaip osetinų pabėgėliams iš Gruzijos turto sugražinimas ir kompensacijų mokėjimas⁹⁷, dvigubos pilietybės įteisinimas, Gruzijos piliečių, kurie per 1990 – 1992 m. karinį konfliktą padarė karo nusikaltimus, persekiojimas bei visuotinės amnestijos šio konflikto dalyviams taikymas, bekompromisinės Gruzijos retorikos šalies suvienijimo tema sušvelninimas ir atvirų diskusijų dėl plataus Pietų Osetijos autonomijos statuso inicijavimas. Galima daryti prielaidą, kad visos šios kompleksinės priemonės ilguoju laikotarpiu ženkliai prisidėtų prie gruzinų ir osetinų tarpusavio pasitikėjimo atkūrimo ir būtų padėti pamatai atviram ir sklandžiam abiejų tautų sugyvenimui vienoje valstybėje.

Išvados

1. Postsovietinės Rusijos politika nebuvo svarbiausias Pietų Kaukazo separatistinius konfliktus inspiravęs veiksnys, kadangi jie buvo užprogramuoti dar 3-čio dešimtmečio pradžioje, nustatant Užkaukazės sovietinių respublikų ribas, neatsižvelgiant į etninį pasiskirstymą, tačiau būtent konkreti Rusijos politika tapo lemiamu faktoriumi, kuris įtakojo konkrečių separatistinių

⁹⁷ Georgia-South Ossetia: Refugee Return the Path to Peace Europe Briefing N°38 Tbilisi/Brussels, 19 April 2005 // http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/b038_georgia_south_ossetia_refugee_return_the_path_to_peace.doc [Žiūrėta 2007 04 18].

konfliktų vystymąsi, Rusijai tiesiogiai juose dalyvaujant, arba aktyviai remiant tam tikras šių konfliktų šalis.

2. Tik kryptingos Rusijos politikos dėka buvo sukurti ir jos palaikomi tebeegzistuoja nepripažinti Pietų Kaukazo separatistiniai dariniai, Gruzijos atveju virtę de facto Rusijos sudėtinėmis dalimis, todėl dėl Rusijos turimų svertų šiems regionams bet kokios šių konfliktų sureguliuavimo paieškos yra pasmerktos žlugti, jei Rusija bus pasiryžusi visomis priemonėmis apginti savo įtakos zonas.
3. Rusijos pasirinkta dominavimo Pietų Kaukaze taktika neatnešė jai lauktų rezultatų. Neteisingai išnaudojusi separatistinius konfliktus Rusija palaipsniui pradėjo prarasti savo įtaką Gruzijai ir Azerbaidžanui, kurios vis aktyviau pradeda žvelgti į Vakarų ir siekia kaip galima labiau nutolti nuo Rusijos dominavimo orbitos.
4. Rusijos nacionaliniai interesai nėra suderinami su stabilumo įsitvirtinimu visame Pietų Kaukazo regione, kadangi tik manipuliudama separatistiniais konfliktais Rusija gali susikurti galimybes kištis į nuo jos bandančias atitolti Pietų Kaukazo valstybes vidaus ir užsienio politiką. Separatistinių konfliktų Pietų Kaukaze sureguliuavimas automatiškai reikštų svarbiausių Rusijos įtakos svertų šioms šalims praradimą bei stabilumo atsiradimą regione, kas neišvengiamai Užkaukazę padarytų dar patrauklesne Vakarų partneriams.
5. Kosovo nepriklausomybės tarptautinio pripažinimo precedento atsiradimas greičiausiai nevirš iš Rusijos pusės seksiančiu Gruzijos separatistinių kvazivalstybinių darinių nepriklausomybės oficialiu pripažinimu, nes Rusija nėra suinteresuota oficialiai atplėšti nuo Gruzijos atsiskirti bandančius regionus, kadangi dabartinėje savo būsenoje jie ateityje gali tapti Rusijai itin naudinga buferine zona, bent minimaliai atskiriančia pačią Rusiją nuo Gruzijos, ateityje neišvengiamai tapsiančios NATO nare. Be to, neaiškumo dėl separatistinių regionų išlaikymas gali bent minimaliai atidėti NATO plėtrą į Pietų Kaukazą, ko ir siekia Rusija.
6. Separatistinių konfliktų sprendimo, pasitelkiant karines priemones, tikimybė išlieka minimali, nepaisant spartaus Azerbaidžano ginklavimosi ir didėjančios jo karinių išlaidų disproporcijos, lyginant su Armėnijos karinėmis išlaidomis, tai greičiau yra spaudimo priemonė priversti priešininką sėsti prie derybų stalo. Gruzija nėra pasirengusi kariniam konfliktų sureguliuavimo scenarijų, kadangi į karą neišvengiamai būtų įtraukta Rusija, kas neišvengiamai lemtų dar vieną Gruzijos pralaimėtą karą. Be to, tiek Azerbaidžanas, tiek ir Gruzija, aktyviai besistengiančios tapti Vakarų bendruomenės dalimi, negali sau leisti spręsti konfliktų nevakarietiškais priemonėmis ir nebus suinteresuotos naujais karais prarasti Vakarų paramą bei padaryti milžinišką žalą savo kylančioms ekonomikoms.

7. Visų konfliktuose dalyvaujančių pusių pozicija pasižymi bendrų kompromisų vengimu, bei nesikeičiančią visų konfliktuojančių pusių agresyvią retoriką, skirtą daugiau vietinės auditorijos vartojimui ir politinei paramai mobilizuoti kas ir nulėmė pakankamai ilgą šių konfliktų “iššaldymą“ ir bet kokia sėkminga šių konfliktų sprendimo pradžia yra susijusi su neišvengiamomis nuolaidomis separatistų pusei, kuriems tokios nuolaidos padėtų išsaugoti dalį per kruvinus konfliktus išsikovoję privilegijų ir suviliotų pamėginti iš naujo atkurti santykius su valstybėmis, nuo kurių prieš 15 metų skausmingai atsiskyrė.
8. Realiausias Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavimo scenarijus yra kompromisinis sprendimas, su kuriuo Armėnija bus priversta sutikti dėl karinės grėsmės iš Azerbaidžano pusės, pasitraukiant iš okupuotų Azerbaidžano teritorijų, išskyrus patį Kalnų Karabachą, kuris arba teoriškai liks Azerbaidžano sudėtyje konfederaciniuose ryšiuose, arba vardan konflikto sureguliuavimo ir užsitikrinus kompensacijas iš šio krašto išvartiesiems azerams, pastarasis sutiks su savo suvereniteto Kalnų Karabachui atsisakymu.
9. Abchazija per savo faktinės nepriklausomybės metus pavirtusi į pakankamai stabilų darinį, nėra linkusi aukoti savo nepriklausomybės jungiantis nei su Rusija, nei su Gruzija, todėl įtikinamiausias šio konflikto sureguliuavimo scenarijus greičiausiai taps konfederacinių ryšių su Gruzija sukūrimas (kadangi Rusija dėl savo valstybės sandaros negalėtų pasiūlyti analogiško modelio) arba tikros Abchazijos nepriklausomybės įtvirtinimas. Sąjunga su Gruzija šiuo atveju įmanoma tik tada, jei dabartinė Gruzijos vyriausybė atsisakys nepriimtinos dabartinės retorikos ir sutiks su didelėmis nuolaidomis separatistams, numatant praktiškai lygiateisį Gruzijai naujos valstybės subjektą, susietą su Gruzija tik konfederaciniais ryšiais.
10. Pietų Osetija pasižymi didele specifika ir iš visų kitų separatistinių regionų mažiausiai primena atskirą valstybę, todėl šio konflikto efektyviausias sureguliuavimo kelias yra kryptinga didelės lojalių Gruzijai Pietų Osetijos gyventojų grupės rėmimas, bendruomenių susitaikymo skatinimas bei kryptinga kova su kontrabanda, galinčia pakirsti dabartinio regiono valdančiojo režimo finansavimą, tuo jį silpninant ir priverčiant griūti. Šioje situacijoje Gruzija privalo vengti bet kokios konfrontacijos, kadangi tai Pietų Osetijos režimui yra vienintelis būdas mobilizuoti gyventojų paramą ir taip išsilaikyti valdžioje.

Summary

The factor of the Southern Caucasus separatist conflicts in the foreign policy of the Russian Federation

The main purpose of master's final thesis is to analyze the Transcaucasian separatist conflicts in Nagorno Karabach, Abkhazia and South Ossetia, searching effective ways of their resolution and forecasting the possible future development of these conflicts. The object of this analysis is the factor of Russian influence to these separatist conflicts since their origin till current situation and possible scenario of their resolution.

It is making an attempt to settle the direct connection between Transcaucasian separatist conflicts and Russian foreign policy actions in the analysis. It is analyzing military and peaceful ways of separatist conflicts perspective resolution, analyzing separatist conflicts of very close character, such as Kosovo and Ajara, detecting those similarities, which may be successfully adopted to the Transcaucasian separatist conflicts.

The clear Russian influence on the creation and development of the separatist conflicts helped to formulate the main hypotheses of this analysis, asserting that post-soviet Transcaucasian separatist conflicts were directly inspired by the Russian policy and their effective resolution is not possible without direct Russian participation.

After analysis it could be affirmed that national interests of Russian Federation is not conformed to the creation of the zone of stability in the Transcaucasian region, because Russian participation in the separatist conflicts creates convenient conditions of manipulation of Georgian and Azerbaijani foreign and home policy containing their integration to the western structures.

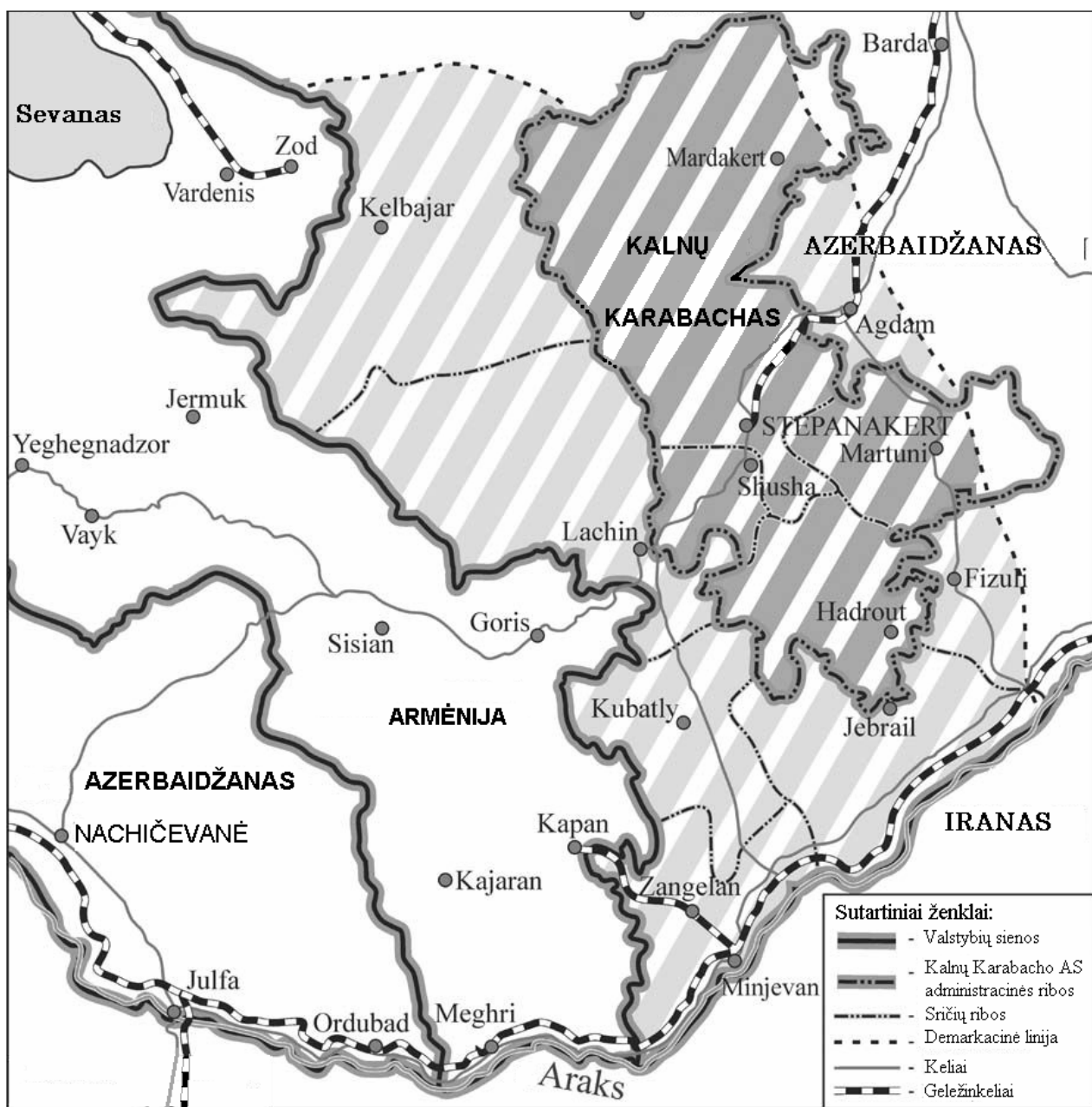
The direct way to the successful resolution of the Transcaucasian conflicts directly goes through wide compromises to the separatist states guarantee large autonomy or quasi-independent status, because the separatist states are not ready to refuse those freedoms, which they won after bloody conflicts with Georgia and Azerbaijan. But, unfortunately, the current situation in these countries is not favorable to the compromises and effective resolution of these problems.

The master's final thesis consists from the four chapters. In a first one there are presented the main causes of the conflict. The second chapter evaluates the factor of Russian influence and the other chapters of the master's final thesis present the analysis of various ways of the successful resolution of the separatist conflicts in Nagorno Karabach, Abkhazia and South Ossetia.

1 PRIEDAS

Kalnų Karabacho konflikto zonos žemėlapis⁹⁸

⁹⁸ Nagorno-Karabakh: viewing the conflict from the ground. Europe Report N°166 – 14 September 2005 // http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/166_nagorno_karabakh_viewing_the_conflict_from_the_ground.pdf [Žiūrėta 2007 04 18].

2 PRIEDAS

Abchazijos konflikto zonos žemėlapis⁹⁹

⁹⁹ Abkhazia today. Europe Report N° 176 – 15 September 2006 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/176_abkhazia_today.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].

3 PRIEDAS

Pietų Osetijos konflikto zonos žemėlapis¹⁰⁰

¹⁰⁰ Georgia-South Ossetia: Refugee Return the Path to Peace Europe Briefing N°38 Tbilisi/Brussels, 19 April 2005 // http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/b038_georgia_south_ossetia_refugee_return_the_path_to_peace.doc [Žiūrėta 2007 04 18].

Metai	Gyventojų sk.	Gruzinai	Abchazai	Rusai	Armėnai	Graikai
1897	100.000	25 %	62 %	2 %	1,5 %	3,5 %
1926	186,004	37 %	30 %	8 %	15 %	9 %
1939	311,885	30 %	18 %	20 %	16 %	11 %
1959	404,738	39 %	15 %	21 %	16 %	3 %
1970	486,959	41 %	16 %	19 %	15 %	3 %
1979	486,082	44 %	17 %	17 %	15 %	3 %
1989	525,061	46 %	18 %	14 %	15 %	3 %
2003	215,972	20 %	44 %	11 %	21 %	1 %

5 PRIEDAS

Kalnų Karabacho demografinė sudėtis 1823 – 2001 m.¹⁰²

Metai	Armėnai	Azerai	Rusai
-------	---------	--------	-------

¹⁰² <http://en.wikipedia.org/wiki/Nagorno#Demographics> [Žiūrėta 2007 03 10].

1823	9%	91%	Nėra duomenų
1832	35%	Nėra duomenų	Nėra duomenų
1897	39.5%	59.5%	1%
1916	70%	Nėra duomenų	Nėra duomenų
1919	71%	26 %	3%
1923	94%	Nėra duomenų	Nėra duomenų
1926	89%	10.1%	0.5%
1939	88%	9.3%	2.1%
1959	84.4%	13.8%	1.4%
1970	80.5%	18.1%	0.9%
1979	75.9%	23.0%	0.8%
1989	76.4%	22.5%	Nėra duomenų
2001	95%	Iki 1%	Nėra duomenų

Šaltinių ir naudotos literatūros sąrašas:

1. Abkhazia today. Europe Report N° 176 – 15 September 2006 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/176_abkhazia_today.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].
2. Aldis A. C. Shaping an environment for peace, stability & confidence in South Caucasus - the role of international & regional security organisations // Conflict Studies Research

- Centre; Sandhurst, // <<http://da.mod.uk/defac/colleges/csdc/document-listings/caucasus/p39/P39.fc/>> [Žiūrėta 2007 02 11].
3. Bahnareanu C. Southern Caucasus. A region of intense concerning. Romanian Military Thinking 1/2005 // <http://gmr.mapn.ro/Engleza/Arhiva_pdf/revista-1.pdf> [Žiūrėta 2006 12 14].
 4. Beehner L. Nagorno-Karabakh: The Crisis in the Caucasus // <<http://www.cfr.org/publication/9148/nagornokarabakh.html>> [Žiūrėta 2007 04 14].
 5. Beridze, Maya “In the wake of the Beslan tragedy, Georgia is again questioning whether Russia has double standards on the topic of separatism in the Caucasus. Transitions Online, 2004 // <http://web23.epnet.com/citation.asp?tb=1&_ua=bo+S%5FDE+fst+Gait++Posture+shn+1+_lst+Gene++Therapy+db+aphjnh+do+S%5FDE+bt+G+BDD8&_ug=sid+EE5CD1EF%2DB4C1%2D4B15%2A482%2DA5846EB31907%40sessionmgr6+dbs+aph+cp+1+2B82&_us=frn+1+hd+False+hs+True+cst+0%3B> [Žiūrėta 2006 05 02].
 6. Berman I. The New Battleground: Central Asia and the Caucasus, The Washington Quarterly, 28:1, 2004, p. 59–69.
 7. Blandy C. W. Azerbaijan: Permanently Between Scylla and Charybdis? Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, - 16 p.
 8. Blandy C. W. The Caucasus-Caspian region: cardinal changes to the military balance // Conflict Studies Research Centre.
 9. Conflict resolution in the South Caucasus: the EU`s role Europe Report N°173 – 20 March 2006 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/173_conflict_resolution_south_caucasus.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].
 10. Charbajan L. “ The Caucasian knot: the hystory of Nagorno Karabagh”, London, 1994, 198 p.
 11. Dubnovas V. Tarprejoninio stabilumo problemas Pietų Kaukaze // <<http://www.geopolitika.lt/?artc=295>> [Žiūrėta 2006 11 29].
 12. Dubnovas V. Gruzija: globali vietinės reikšmės krizė // <<http://www.geopolitika.lt/?artc=347>> [Žiūrėta 2006 11 29].
 13. Dubnovas V. Gruziniškas lūžis // <<http://www.geopolitika.lt/?artc=263>> [Žiūrėta 2006 11 29].
 14. Falkovski M. Russia`s policy in Southern Caucasus and Central Asia, Center for Eastern studies, CES Studies, 2006, p.71, <http://www.osw.waw.pl/files/PRACE_23.pdf> [Žiūrėta 2006 12 14].
 15. German T. “Untangling the Karabakh knot”. Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, 12 p.
 16. Gorenburg D. Regional separatism in Russia: ethnic mobilisation or power grab? Europe – Asia studies, Vol. 51, 1999, 120-160.

17. Georgia: Avoiding war in South Ossetia. Europe Report N°159 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/159_georgia_avoiding_war_in_south_ossetia.doc> [Žiūrėta 2007 04 18].
18. Georgia: IDPs' living conditions remain miserable, as national strategy is being developed. A profile of the internal displacement situation 1 September, 2006 // <[http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/\(httpInfoFiles\)/6E6E81B2A5343B91C12571DC00459581/\\$file/Georgia+-September+2006.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/(httpInfoFiles)/6E6E81B2A5343B91C12571DC00459581/$file/Georgia+-September+2006.pdf)> [Žiūrėta 2007 05 02].
19. Georgia-South Ossetia: Refugee Return the Path to Peace Europe Briefing N°38 Tbilisi/Brussels, 19 April 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/b038_georgia_south_ossetia_refugee_return_the_path_to_peace.doc> [Žiūrėta 2007 04 18].
20. Jafalian A. Influences in the South Caucasus: Opposition & Convergence in Axes of Cooperation // Conflict Studies Research Centre of the Defence Academy of the United Kingdom, 2004, - 10 p.
21. Kilroy A. Promoting Stability on Europe`s Borders: a Comparative Study of Kosovo, Transdnistria and Abkhazia // <[http://66.102.9.104/search?q=cache:oPx8iNpgnF8J:da.mod.uk/defac/colleges/csrc/document-listings/special/06\(38\)AK.pdf+17.+Kilroy+A.+Promoting+Stability+on+Europe%60s+Borders:+a+Comparative+Study+of+Kosovo,+Transdnistria+and+Abkhazia&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt](http://66.102.9.104/search?q=cache:oPx8iNpgnF8J:da.mod.uk/defac/colleges/csrc/document-listings/special/06(38)AK.pdf+17.+Kilroy+A.+Promoting+Stability+on+Europe%60s+Borders:+a+Comparative+Study+of+Kosovo,+Transdnistria+and+Abkhazia&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt)> [Žiūrėta 2006 12 14].
22. Kosovo status: delay is risky Europe Report N°177 – 10 November 2006 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/balkans/177_kosovo_status_delay_is_risky_web.doc> [Žiūrėta 2007 04 12].
23. Lapidus G. “From union to commonwealth : nationalism and separatism in the Soviet republics”, Cambridge University Press, 1993, 127 p.
24. Laitin D. Caucasian crucibles. New Left Review 38, March-April 2006 <<http://www.newleftreview.net/Issue38.asp?Article=08>> [Žiūrėta 2007 03 10].
25. Lynch D. “Managing separatist states: a Eurasian case study”. Institute for security studies, 2001, 34 p.
26. Main S. J. The Bear, the Peacock, the Eagle, the Sturgeon and the Black, Black Oil: Contemporary Regional Power Politics in the Caspian Sea // Conflict Studies Research Centre of the Defence Academy of the United Kingdom, 2005, 26 p.
27. Main S. J, Sherr J, Smith M. A. The Pattern of Russian policy in the Caucasus and Central Asia. Defence Academy of the United Kingdom, 2003, 5 p.
28. Mehtiyev E. Armenia-Azerbaijan Prague Process: Road Map to Peace or Stalemate for Uncertainty? Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2005, 18 p.

29. Migdalovitz C. Armenia-Azerbaijan Conflict // CRS Issue Brief for Congress // <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB92109_011226.pdf> [Žiūrėta 2007 04 21].
30. Moore M. National Self-determination and Secession. New York: Oxford University Press, 1998, 276 p.
31. Nagorno-Karabakh: a plan for peace Europe Report N°167 – 11 October 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/167_nagorno_karabakh_a_plan_for_peace.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].
32. Nagorno-Karabakh: viewing the conflict from the ground. Europe Report N°166 – 14 September 2005 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/166_nagorno_karabakh_viewing_the_conflict_from_the_ground.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].
33. Nikonov V. “Russia`s interests in the Transcaucasus”. Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2003, 3 p.
34. Regan P. M., Stam A. C. In the nick of time: conflict management, mediation timing and the duration of interstate disputes // International studies quarterly (2000) 44, 239 - 260 p.
35. Saakashvili`s Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?, Europe Briefing N° 34, 18 August 2004 // <http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/caucasus/040818_saakashvili_ajara_success_repeatable_elsewhere_in_georgia.pdf> [Žiūrėta 2007 04 18].
36. Sabanadze N. International involvement in the South Caucasus. European Centre for Minority Issues (ECMI) 2002 – 37 p. // <http://66.102.9.104/search?q=cache:VsSIEsybD1gJ:www.ecmi.de/download/working_paper_15.pdf+8.+Blandy+C.+W.+The+Caucasus-Caspian+region:+cardinal+changes+to+the+military+balance&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> [Žiūrėta 2007 04 24].
37. Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo Baigiamojo Akto principų deklaracija, priimta Helsinkyje 1975 m. rugpjūčio 1 d. // <http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf> [Žiūrėta 2006 03 02].
38. Shahov, A. “Separatism and terrorism in the Caucasus – The Russian Possition”. Conflict Studies Research Centre; Sandhurst, 2003, 3 p.
39. Smith M., A. “Russian peacekeeping strategies in the CIS. The Cases of Moldova, Georgia ang Tajikistan”. The Slavonic Humanities Research Association, Volume 79, 2001, <www.ingentaconnect.com/content/mhro/see2001/00000079/> [Žiūrėta 2006 04 12].
40. Smith M., A. “Geopolitical challenges to Moscow in the Transcaucasus”. Conflict Studies Research Centre; F67, Sandhurst, 1999, 7 p.
41. Spencer M. Democracy and disintegration, Lonham, 1998. // <<http://metta.spencer.name/acpapers/1998-separatism-ch1.html>> [Žiūrėta 2007 03 10].
42. Spraunius A. “Anklavai – ir sovietų užmaišyta košė.” Vilnius, 2005. <<http://www.delfi.lt/news/daily/comments/article.php?id=7732866>> [Žiūrėta 2005 11 25].

43. Sutartis dēl ģprastinēs ģinkluotēs Europoje // <http://www.osce.org/documents/doclib/1999/11/13760_en.pdf> [Žiūrēta 2006 03 02].
44. Tarkhan-Mouravi G. "Realistic" Approach to Regional Security in the South Caucasus: Georgian Perspective. International Policy Fellowship Program 2003 // <<http://www.policy.hu/mouravi/>> [Žiūrēta 2006 04 24].
45. G. Tarkhan-Mouravi. Some considerations related to the resolution of Georgian-Ossetian conflict, paper at the conference "Georgian-Ossetian Conflict: Analysis and Search for Regulation Paths", Tbilisi, September 23, 2002.

Literatūra rusų kalba:

46. Коппитерс Б., Легволд Р. Государственность и безопасность: Грузия после "революции роз". - Американская академия гуманитарных и точных наук., 2005. – 463 с.
47. Коппитерс Б. (ред.) Спорные границы на Кавказе // <<http://poli.vub.ac.be./publi/ContBorders/rus/>> [Žiūrēta 2007 03 12].
48. Коппитерс Б., Нодиа Г., Анчабадзе Ю. (ред.). Грузины и абхазы. Путь к примирению. <<http://poli.vub.ac.be./publi/Georgians/russian/pdf/06Tarhap.pdf>> [Žiūrēta 2007 04 07].
49. Маркедонов С. Азербайджан который нужен всем // <<http://www.politcom.ru/article.php?id=2655>> [Žiūrēta 2006 12 10].